

Sud Bosne i Hercegovine
Суд Босне и Херцеговине

Predmet br: S1 1 K 024100 17 Kri

Datum: objavljivanja: 7.12.2018. godine
pismenog otpravka: 29.1.2019. godine

Pred sudskim vijećem u sastavu: sudija Šaban Maksumić, predsjednik vijeća
sudija Staniša Gluhajić, član vijeća
sudija Vesna Jesenković, član vijeća

PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE
PROTIV
DEVIĆ BOŠKA

PRESUDA

Tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine: Olivera Đurić

Branilac optuženog: advokat Marinko Brkić

IZREKA	5
I. TOK KRIVIČNOG POSTUPKA	5
A. OPTUŽNICA I GLAVNI PRETRES	5
B. DOKAZNI POSTUPAK.....	7
Dokazi Tužilaštva, odbrane i Suda.....	7
II. PROCESNE ODLUKE	7
1. Odluka o djelimičnom usvajanju prijedloga Tužilaštva za prihvatanje utvrđenih činjenica u postupcima pred MKSJ.....	7
2. Odluka o ponovnom početku glavnog pretresa (član 251. stav 2. ZKP BiH).....	11
3. Izuzetak od neposrednog provođenja dokaza član 273. stav 2. ZKP BiH.....	11
4. Odluka o isključenju javnosti.....	12
5. Mjere zaštite za svjedoka „A“.....	13
6. Izmjena redoslijeda izvođenja dokaza.....	14
7. Odbijanje dokaznih prijedloga odbrane.....	14
8. Odbijanje dodatnih dokaza Tužilaštva.....	15
B. ZAVRŠNE RIJEČI.....	16
1. Tužilaštvo BiH.....	16
2. Odbrana optuženog Dević Boška	16
III. PRIMJENA MATERIJALNOG PRAVA	17
IV. STANDARDI DOKAZIVANJA	18
V. ALIBI OPTUŽENOG	20
VI. NALAZI SUDA –OSUĐUJUĆI DIO PRESUDE	24
A. OPŠTI ELEMENTI KRIVIČNOG DJELA ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI IZ ČL. 172. KZBiH.....	24
1. Postojanje širokog ili sistematičnog napada.....	24
2. Da je napad usmjeren protiv civilnog stanovništva.....	24
3. Da je optuženi znao za takav napad i da su njegove radnje dijelom tog napada(nexus).....	24
1. Postojanje širokog ili sistematičnog napada.....	25
2. Usmjerenost napada protiv civilnog stanovništva	32
3. Radnje optuženog su bile dijelom napada i on je znao za napad (nexus).....	33
B. POJEDINAČNE INKRIMINACIJE U OSNOVI ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI.....	39
1. PROGON IZ ČLANA 172. STAV 1. TAČKA h) KZ BiH U OSNOVI ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI	39
2. Lišenje druge osobe života (ubistvo) iz člana 172. stav (1) tačka a) KZ BiH.....	43
C. SAIZVRŠILAŠTVO –ČLAN 29. KZ BiH.....	63
VII. ODMJERAVANJE KAZNE	65
VIII. ODLUKA O TROŠKOVIMA I IMOVINSKO PRAVNI ZAHTJEV	66
A. ANEX I	68
B. ANEX II – DOKAZI	75
1. Svjedoci i vještaci Tužilaštva BiH.....	75
2. Materijalni dokazi Tužilaštva BiH	76
3. Dokazi odbrane (svjedoci i materijalni dokazi).....	91

Broj: S1 1 K 024100 17 Kri

Sarajevo, 7.12.2018. godine

U IME BOSNE I HERCEGOVINE!

Sud Bosne i Hercegovine, u vijeću sastavljenom od sudija Šabana Maksumića kao predsjednika vijeća, te Staniše Gluhajića i Vesne Jesenković kao članova vijeća, uz sudjelovanje pravnog savjetnika Sanide Vahida-Ramić u svojstvu zapisničara, u krivičnom predmetu protiv optuženog Boška Devića zbog krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom a), a sve u vezi sa članom 29. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH), a povodom optužnice Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj T20 0 KTRZ 0013255 16 od 30.12.2016. godine (potvrđena 6.1.2017. godine), izmijenjena 24.10.2018. godine, nakon održanog javnog glavnog pretresa, na kojem je dijelom bila isključena javnost, u prisustvu tužioca Tužilaštva BiH Olivera Đurić, optuženog Boška Devića i branioca optuženog, advokata Marinka Brkića, donio je, a predsjednik vijeća dana 7.12.2018. godine, javno objavio sljedeću:

P R E S U D U

Optuženi:

BOŠKO DEVIĆ, sin Stanka i majke Rose rođene Ponjević, rođen 13.8.1947. godine, u mjestu Gorica, opština Šipovo, JMB:..., ..., državljanin ..., po zanimanju penzioner, oženjen, pismen, sa završenom srednjom Učiteljskom školom, služio vojsku, bez čina i odlikovanja, srednjeg imovnog stanja, neosuđivan, ne vodi se drugi krivični postupak, nastanjen u ul. Novaka Pivaševića bb, Banja Luka

K R I V J E

što je,

Kao pripadnik Vojske Republike Srpske, zajedno sa K.M., A.Z. i R.O., u okviru širokog i sistematičnog napada Vojske Republike Srpske, pripadnika milicije i paravojnih formacija

usmjerenog protiv civilnog stanovništva na području Bosanske Krajine i to bosanskih Muslimana (Bošnjaka) i Hrvata zbog njihove nacionalne i vjerske pripadnosti, uključujući i napad koji je 27.05.1992.godine otpočeo na području općine Ključ, artiljerijskim napadom na sela i naselja, Pudin Han, Velagiće, Ramiće, Krasulje, Kamičak, i druga područja općine Ključ, nastanjena pretežno bošnjačkim stanovništvom, prilikom kojeg napada su granatirani civilni objekti, civili bošnjačke nacionalnosti, istjerani iz svojih kuća koje su zapaljene i pljačkane, psihički i fizički maltretirani, ubijani, a muškarci razdvajani od žena i djece, a potom zatvarani u formirane zatočeničke objekte na području općine Ključ, gdje su bili izloženi fizičkom i psihičkom zlostavljanju, odakle je veliki broj zatočenika Bošnjaka transportovan u logor „Manjača“, a pušteni kućama su sa porodicama trajno iseljeni sa područja Ključa, pa znajući za takve napade, svjestan da svojim radnjama učestvuje u izvršenju napada u namjeri da počini progon civilnog bošnjačkog stanovništva na nacionalnoj i vjerskoj osnovi ubistvima, tako što je:

Zajedno sa K.M., A.Z. i R.O naoružani vatrenim oružjem, dana 11.08.1992. godine u večernjim satima, u mjestu Gornji Kamičak, općina Ključ izveli iz kuća civile bošnjačke nacionalnosti Bajrektarević Huseina sin Beće, Dizdarević Mesuda sin Muhameda, Dizdarević Rifeta sin Šerifa i Dizdarević Muniba sin Nurije, te iste sa namjerom da ih liše života odveli putem kroz selo Gornji Kamičak prema izlazu iz sela na glavni put tj. prema kućama Osmana Dizdarevića i Nuhić Hamdije u čijoj blizini na putu su Bajrektarević Huseina, Dizdarević Mesuda, Dizdarević Rifeta i Dizdarević Muniba lišili života nanošenjem tjelesnih povreda i pucanjem iz vatrenog oružja, a njihova tijela su nađena sa vidnim povredama na navedenom mjestu u ranim jutarnjim satima dana 12.08.1992. godine i odvezena na mjesno groblje u mjestu Donji Kamičak gdje su sva četvorica ukopana,

Dakle, u okviru širokog i sistematičnog napada Vojske Republike Srpske, pripadnika milicije i paravojnih formacija usmjerenog protiv civila bošnjačke nacionalnosti na području općine Ključ, znajući za takav napad, te da njegove radnje čine dio tog napada kao pripadnik VRS izvršio progon civilnog bošnjačkog stanovništva zbog njihove nacionalne i vjerske pripadnosti ubistvima,

Čime je, počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom a), a sve u vezi sa članom 29. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH),

pa ga Vijeće Suda BiH za navedeno krivično djelo, na osnovu odredbe člana 285. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, uz primjenu članova 39., 40. i 48. KZ BiH,

O S U Đ U J E
NA KAZNU ZATVORA U TRAJANJU OD 10 (DESET) GODINA

Na osnovu odredbe iz člana 188. stav 4. ZKP BiH, troškovi krivičnog postupka padaju na teret budžetskih sredstava Suda..

Na osnovu odredbe iz člana 198. stav 2. ZKP BiH, oštećeni se sa imovinsko-pravnim zahtjevima upućuju na parnicu.

O b r a z l o ž e n j e

I. TOK KRIVIČNOG POSTUPKA

A. OPTUŽNICA I GLAVNI PRETRES

1. Optužnicom Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj T20 0 KTRZ 0013255 16 od 30.12.2016. godine (potvrđena 6.1.2017. godine), optuženim Mlađenu Kovačeviću i Bošku Deviću je stavljeno na teret izvršenje krivičnog djela zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom a), sve u vezi sa članom 29. KZ BiH.

2. U odnosu na optuženog Mlađena Kovačevića, zbog narušenog zdravstvenog stanja, postupak je razdvojen rješenjem Suda broj S1 1 K 024100 16 Kro od 11.5.2017. godine.

3. Glavni pretres u ovom predmetu je počeo dana 11.7.2017. godine čitanjem optužnice i izlaganjem uvodnih riječi Tužilaštva i odbrane. Optuženi se saglasio sa izlaganjem branioca u pogledu strategije odbrane iznesene u uvodnom izlaganju.

4. Tužilaštvo BiH je dana 24.10.2018. godine, a na osnovu člana 275. ZKP BiH, izmijenilo optužnicu. Shodno navedenom, Vijeće je imalo u vidu i da je izmjena činjeničnog opisa djela iz dispozitiva optužnice izvršena u granicama genusno istog krivičnog djela (postoji istovjetnost u osnovnom događaju između potvrđene i izmijenjene optužnice), te da optuženi i njegov branilac na to nisu imali primjedbi. Naime, očitujući se u pogledu navedenog, branilac optuženog je na nastavku glavnog petresa 30.10.2018. godine, na upit Suda, naveo da je izmijenjena optužnica u činjeničnom smislu ostala ista, dodavši da se u konkretnom samo radi o izmjeni optužnice u procesnom smislu, obzirom da je izmijenjenom optužnicom optuženi Dević faktički postao prvooptuženi. Optuženi se saglasio sa izlaganjem svog branioca.

5. Predsjednik Vijeća je nakon uzetih izjašnjenja od stranaka i odbrane konstatovao da će se postupak nastaviti po izmijenjenoj optužnici. Istovremeno, obzirom da stranke i odbrana nisu imale novih dokaznih prijedloga, predsjednik Vijeća je u skladu sa članom 276. stav 2. ZKP BiH, objavio da je dokazni postupak završen.

6. Vijeće je, obzirom na rezultat provedenih dokaza, preciziralo činjenični opis izreke presude, pri tome vodeći računa da ne povrijedi objektivni identitet optužnice, pa je tako Vijeće ispustilo poimenično decidno navođenje lica u činjeničnom opisu optuženog, obzirom da se u konkretnom slučaju postupak i vodio samo protiv optuženog Boška Devića, a prevashodno imajući u vidu načelo prezumpcije nevinosti u odnosu na ostala lica u skladu sa članom 3. stav 1. ZKP BiH. Takođe, Vijeće je iz činjeničnog opisa izreke ispustilo da je optuženi progon počinio na „etničkoj“ osnovi, nalazeći da su, slijedom Ustava BiH, nacionalni i etnički identitet u BiH, sinonim. Zaključno, Vijeće je ispustilo i činjenični navod iz optužnice „posmrtni ostaci Dizdarević Rifeta su ekshumirani dana 29.11.2016.godine, a za grobnim mjestom Bajrektarević Huseina se traga“, obzirom da je tokom postupka dokazano da su oštećeni, na mjestu gdje su i pronađeni mrtvi, potom ukopani u lokalnom groblju o čemu su svjedočili brojni svjedoci Tužilaštva, slijedom čega Vijeće nije našlo nužnim navođenje ostalih konstatovanih okolnosnih odrednica nalazeći iste kao suvišne.

B. DOKAZNI POSTUPAK

Dokazi Tužilaštva, odbrane i Suda

7. Tokom predmetnog postupka saslušani su brojni svjedoci, i uvedeni su obimni materijalni dokazi, koji su pobrojani u Anexu II ove presude. Anex II čini sastavni dio ove presude.

II. PROCESNE ODLUKE

1. Odluka o djelimičnom usvajanju prijedloga Tužilaštva za prihvatanje utvrđenih činjenica u postupcima pred MKSJ

8. Rješenjem Suda broj S1 1 K 024100 17 Kri od 31.1.2018. godine **djelimično je prihvaćen prijedlog Tužilaštva BiH broj T 20 0 KTRZ 0013255 16** od 19.6.2017. godine, te su činjenice utvrđene od strane Pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Tužilac protiv Radoslava Brđanina*¹ (predmet: Brđanin) navedene **u Aneksu** ovog rješenja, prihvaćene kao dokazane prema članu 4. Zakona o ustupanju. Činjenice koje je Sud prihvatio nalaze se u Anexu I ove presude. Anex I čini sastavni dio ove presude.

Prijedlog Tužilaštva

9. Tužilaštvo BiH je u predmetu protiv optuženog Dević Boška dana 19.6.2017. godine, podnijelo Prijedlog za prihvatanje utvrđenih činjenica na osnovu člana 4. Zakona o ustupanju (Prijedlog). Prijedlog sadrži ukupno 62² činjenice. Činjenice koje je optužba predložila izvorno potiču iz presude pretresnog vijeća MKSJ donesenih u predmetu: Tužilac protiv Radoslava Brđanina, br. IT-99-36-T od 1.9.2004. godine.

¹ *Tužilac protiv Radoslava Brđanina, br. IT-99-36-T od 1.9.2004. godine*

² Napomena: rubrika u okviru predložene činjenice pod r.br. 49 je prazna, tako da se ukupno radi o 61 predloženoj činjenici

10. U Prijedlogu se navodi da predložene činjenice zadovoljavaju kriterije po kojim presuđena činjenica može biti prihvaćena kao dokazana, te da iste treba u cjelosti prihvatiti posebno radi svrhe člana 4. Zakona o ustupanju predmeta tj. imajući u vidu efikasnost i ekonomičnost sudskog postupka.

11. **Branilac optuženog Dević Boška, advokat Brkić Marinko**, izjašnjenjem od 30.6.2017. godine, smatra da prijedlog Tužilaštva u načelu nije osnovan, te navodi da je predmetni prijedlog u pretežnom dijelu kvantitativnog i preširokog karaktera, što može imati negativan uticaj na posredni i pravni element u pogledu bića krivičnog djela, a slijedom toga i pretpostavljenog učešća optuženog u širokom i sistematičnom napadu na civilno stanovništvo u periodu od 27.5.1992. godine do relevantnog vremena iz tačke 1 potvrđene optužnice. Stoga, branilac predlaže da Sud ne treba uvažiti prijedlog Tužilaštva ili da ga ne treba prihvatiti u cjelosti u ovoj fazi postupka, te da odbrana smatra da Sud o prihvatljivosti predloženih činjenica treba odlučiti u toku glavnog pretresa odnosno nakon izvođenja određenog broja ili svih subjektivnih dokaza optužbe, čime bi se ispoštovalo načelo ekonomičnosti postupka i pravo optuženog na razuman krivični spor u dokazivanju odlučnih činjenica.

12. **Nakon što je razmotrilo podneseni prijedlog tužioca, kao i izjašnjenje branioca optuženog, Sud je djelimično prihvatio Prijedlog Tužilaštva iz razloga koji slijede:**

I Pravni osnov

13. Članom 15. ZKP BiH je propisano da je pravo Suda (...) da ocjenjuje postojanje ili nepostojanje činjenica i da nije vezan ni ograničen posebnim formalnim dokaznim pravilima (slobodna ocjena dokaza). Prihvatanje utvrđene činjenice kao dokazane u sebi sadrži pretpostavku pravne valjanosti takve činjenice. Ona, naime, predstavlja dokaz u postupku čime je podložna diskvalifikaciji od suprotne strane, dok će se po provedenom dokaznom postupku, a slijedom slobodne ocjene dokaza u smislu citirane odredbe iz člana 15. ZKP BiH, i vrednovati.

14. Međutim, Zakon o ustupanju je u konkretnom slučaju *lex specialis*, i to član 4. Zakona o ustupanju *in concreto*, koji propisuje da Sud može, nakon saslušanja stranaka, na vlastitu inicijativu ili na prijedlog jedne od stranaka (što je u konkretnoj situaciji i slučaj), odlučiti da prihvati kao dokazane činjenice koje su utvrđene pravosnažnom odlukom u

drugom postupku pred MKSJ-om, ili da prihvati pismeni dokazni materijal iz postupaka pred MKSJ-om ako se odnosi na pitanja od značaja u tekućem postupku.

15. Glavni cilj prihvatanja utvrđenih činjenica dokazanim je osiguranje efikasnosti i ekonomičnost postupka s jedne strane, uz istovremenu zaštitu prava optuženog na pravično suđenje, s druge strane. Štaviše, time će se sprječavati ponovna traumatizacija svjedoka, budući da će se isti poštediti ponovnog svjedočenja o istim događajima. Na koncu, ovakvim postupanjem se također osigurava pravo optuženog na suđenje u razumnom roku, kako je to zagarantovano članom 13. ZKP BiH i članom 6. stav 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (EKLJP).

16. U smislu prava optuženog slijedom odredbe iz člana 6. stav 2. ZKP BiH, odbrana ima mogućnost da svojim dokazima konfrontira utvrđenu činjenicu koja je kao dokazana prihvaćena u postuku pred ovim Sudom.

17. Nadalje, članom 3. Zakona o ustupanju predmeta, propisano je da dokazi pribavljeni u skladu sa Statutom i Pravilnikom o postupku i dokazima MKSJ mogu se koristiti u postupcima pred sudovima u BiH, međutim, sudovi ne mogu zasnivati osuđujuću presudu isključivo ili u odlučujućoj mjeri na prethodnim iskazima svjedoka koji nisu dali usmeni iskaz na glavnom pretresu. Analognim tumačenjem navedene odredbe, a vezano za okolnosti u konkretnoj situaciji, Sud ne može zasnovati osuđujuću presudu isključivo ili u odlučujućoj mjeri na dokazima, u konkretnom slučaju činjenicama, koji nisu neposredno izvedeni na glavnom pretresu. Tako Sud ne krši prezumpciju nevinosti optuženog po članu 3. stav 1. ZKP BiH i članu 6. stav 2. EKLJP.

II Kriteriji za odlučivanje o predloženim činjenicama

18. Član 4. Zakona o ustupanju, kao ni ZKP BiH, ne daju smjernice na koji način Vijeće treba cijeliti takve činjenice. Međutim, u predmetu *Tužilac protiv Momčila Krajišnika*³, navedeni su kriteriji prihvatljivosti predloženih utvrđenih činjenica dokazanim, koji kriteriji su prihvaćeni praksom ovog Suda, a koje u konkretnom slučaju prihvata i ovo Vijeće.

³ Predmet br. IR-00-39-T, Rješenje po prijedlozima optužbe za prihvatanje činjenica o kojima je presuđeno i za prihvatanje pisanih izjava svjedoka shodno Pravilu 92 bis, od 28.02.2003;

1) Činjenica mora biti jasna, konkretna i može se identificirati;

Činjenica mora biti uzeta iz jedne ili više određenih tačaka presude pretresnog ili žalbenog vijeća MKSJ i ne smije biti nejasno ili uopćeno vezana za presudu. Ona mora biti razumljiva sama po sebi, tj. i onda kada je izvučena iz konteksta. Formulacija činjenice mora biti slična izvornoj tački, ali da bi se osigurala razumljivost, ona može biti neznatno izmijenjena. Vijeće konstatuje da predložene, odnosno prihvaćene činjenice, ispunjavaju ovaj kriterij.

2) Činjenica mora biti relevantna za tekući postupak;

Vijeće, nadalje, nalazi da predložene činjenice pod r.br. 3, 4, 6, 18, 22, 30, 31 i 32 ne zadovoljavaju kriterij relevantnosti, zbog čega iste nije ni prihvatilo.

3) Činjenica čini dio originalne presude na koju nije izjavljena žalba, koja je pravosnažno riješena po žalbi, ili potpada pod pitanja koja nisu sporna u toku apelacije;

Sve činjenice koje je Sud iz prijedloga Tužilaštva prihvatio, ispunjavaju ovaj kriterij. Vijeće je, naime, nakon izvršenog uvida u prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, ustanovilo da sve prihvaćene činjenice ispunjavaju i ovaj kriterij.

4) Činjenica se ne smije temeljiti na sporazumu između stranaka u izvornom postupku;

Vijeće je utvrdilo da činjenice ne potječu iz presuda koje se zasnivaju na sporazumu o potvrdnom izjašnjanju o krivnji.

5) Činjenica nije predmet razumnog spora između strana;

Vijeće nalazi da predložena činjenica pod r.br. 5, može biti činjenica od razumnog spora među strankama, zbog čega istu nije ni prihvatilo.

6) Činjenice se ne smiju odnositi na radnje, ponašanje ili psihičko stanje optuženog;

Obrana uopće nije ni isticala prigovor u pogledu valjanosti određene činjenice u vezi

ovog kriterija, niti je Vijeće ustanovilo da je ijedna od predloženih činjenica u suprotnosti sa ovim kriterijem.

7) Činjenica mora biti ograničena na zaključke o činjenicama i ne sadržavati pravne karakterizacije;

Vijeće nalazi da činjenice pod r.br. 11, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 34, 35, 36, 37, 38, 42, 43, 47, 48, 52, 53, 55, 58, 59, 60 i 62 ne zadovoljavaju ovaj kriterij, zbog čega iste nije ni prihvatilo.

2. Odluka o ponovnom početku glavnog pretresa (član 251. stav 2. ZKP BiH)

19. Na ročištima za glavni pretres održanim dana 19.12.2017. godine, 23.1.2018. godine, 29.5.2018. godine i 28.8.2018. godine, Vijeće je, obzirom da je odgađanje glavnog pretresa trajalo duže od trideset dana, donijelo odluku da glavni pretres, u skladu sa odredbom člana 251. stav 2. ZKP BiH, počinje iznova. Obzirom da su se stranke i branilac saglasili da se do tada provedeni dokazi ne provode iznova, te naveli da to neće koristiti kao žalbeni osnov u eventualnom žalbenom postupku, Vijeće je odlučilo da se do tada saslušani svjedoci neće ponovo pozivati i saslušavati nego će se koristiti iskazi koje su prethodno dali u ovome postupku, kao i da će se koristiti svi prethodno izvedeni materijalni dokazi.

3. Izuzetak od neposrednog provođenja dokaza član 273. stav 2. ZKP BiH

20. Na nastavcima glavnih pretresa održanih dana 6.3.2018. godine i 3.7.2018. godine, tužilaštvo je predložilo da se kao dokaz uloži iskaz svjedoka Bajrektarević Almaze (6.3.2018. godine), te Dizdarević Arifa i Dizdarević Nure (3.7.2018. godine) iz istrage, obzirom da su svjedoci, u međuvremenu, preminuli. U svrhu dokazivanja te činjenice Tužilaštvo je uložilo i izvod iz matične knjige umrlih za navedena lica.

21. Vijeće je prihvatilo prijedlog tužilaštva te je u smislu odredbi člana 273. stav 2. ZKP BiH, dozvolio da se izvrši čitanje iskaza svjedoka Bajrektarević Almaze, Dizdarević Arifa i Dizdarević Nure iz istrage. Odbrani je, pri tome, data mogućnost da se izjasni u pogledu pitanja koja bi postavila navedenim svjedocima da su svjedoci neposredno svjedočili pred Sudom.

22. Takođe, na nastavku glavnog pretresa održanom 17.4.2018. godine, zatim 28.8.2018. godine i 4.9.2018. godine, a u smislu odredbe člana 273. stav 2. ZKP BiH, pročitani su iskazi svjedoka Bajraktarević Razije (17.4.2018. godine), Gavrilović Gojka (28.8.2018. godine) i Bajraktarević Alage (4.9.2018. godine). Naime, iz nalaza vještaka Okanović Evrese proizilazi da je svjedokinja Bajraktarević Razija trajno nesposobna za učestvovanje u krivičnom postupku usljed posljedica moždanog udara. Odbrana se nije protivila predmetnom prijedlogu.

23. Takođe, u slučaju svjedoka Gavrilović Gojka i Bajraktarević Alage, radi se o svjedocima čije je zdravstveno stanje narušeno zbog bolesti, usljed čega se odbrana saglasila da nije neophodno da se provodi vještačenje po vještaku sudsko medicinske struke obzirom da su odbrana i optuženi smatrali da se radi o takvom zdravstvenom stanju usljed kojeg nisu u mogućnosti ni pristupiti na Sud, te da su se saglasili da njihovi iskazi iz istrage pročitaju u smislu člana 273. stav 2. ZKP BiH.

24. Vijeće je prihvatilo prijedlog Tužilaštva za čitanje navedenih iskaza u skladu sa odredbom člana 273. stav 2. ZKP BiH, kojom je propisano je da se, izuzetno, zapisnici o iskazima svjedoka iz istrage, mogu po odluci sudije, odnosno vijeća, pročitati i koristiti kao dokaz na glavnom pretresu u slučaju ako su ispitanice osobe umrle, odnosno ukoliko je njihov dolazak pred sud nemoguć, odnosno znatno otežan iz važnih uzroka, što su situacije u konkretnom slučaju. Imajući u vidu dokaznu snagu navedenog dokaza, slijedom citirane odredbe, Vijeće je vodilo računa da se na navedenom dokazu, ne može, u odlučujućem dijelu, zasnivati presuda.

4. Odluka o isključenju javnosti

25. Na nastavku glavnog pretresa održanog 20.2.2018. godine, a po saslušanju stranaka i branioca, isključena je javnost za vrijeme dijela svjedočenja svjedoka „A“, radi zaštite ličnog i intimnog života oštećenog u smislu odredbe iz člana 235. ZKP BiH. Odbrana se nije protivila ovom prijedlogu. Nakon što je saslušalo stranke i odbranu, a u smislu odredbe člana 235. ZKP BiH, Vijeće je donijelo rješenje da se u dijelu svjedočenja svjedoka „A“, uz uvažavanje razloga koje je svjedok naveo, isključi javnost, nalazeći da je to u interesu svjedoka, a imajući u vidu razloge koje je svjedok istakao na dijelu suđenja

zatvorenom za javnost.

5. Mjere zaštite za svjedoka „A“

26. Rješenjem ovog suda broj: S1 1 K 024100 17 Kri od 20.2.2018. godine, a povodom prijedloga Tužilaštva, određene su mjere zaštite za svjedoka „A“ koje se ogledaju u zaštiti identiteta (pseudonim) svjedoka i ličnih podataka u trajanju od 15 (petnaest) godina. Sastavni dio ove mjere je i zaštita lika svjedoka odnosno zabrana objavljivanja informacija o liku svjedoka u javnosti, putem medija ili bilo kojih drugih sredstava javnog informisanja.

27. Sud je u konkretnom slučaju cijenio osnovanim podneseni prijedlog za mjere zaštite uvažavajući kao relevantne razloge koji mogu izazvati razumnu bojazan da bi sigurnost svjedoka ili članova njegove porodice bila ugrožena zbog svjedočenja u ovom postupku (član 3. stav 1. Zakona o zaštiti svjedoka).

28. Prije svega, Sud je cijenio, s jedne strane proceduralne garancije na koje optuženi ima pravo, ali s druge strane i potrebu da se svjedok zaštiti, budući da sadržaj njegove izjave ukazuje da postoji razumna bojazan da bi opasnost po njega ili njegovu porodicu vjerovatno proistekla kao posljedica njegovog svjedočenja, što čini ispunjenim zakonske uslove u smislu odredbe člana 3. stav 1. Zakona o zaštiti svjedoka.

29. Naime, iz izjave svjedoka proizilazi da je pokazao spremnost da svjedoči u ovom predmetu, da se radi o važnom svjedoku na okolnosti koje se optuženom stavljaju na teret, ali da postoji bojazan da bi opasnost po njega ili njegovu porodicu vjerovatno proistekla kao posljedica njegovog svjedočenja.

30. Zaključno, imajući u vidu odredbu člana 5a) Zakona o zaštiti svjedoka, koja propisuje da se mjere zaštite mogu dodijeliti samo ako se svjedok saglasi sa takvim prijedlogom, što je i ovdje slučaj, sa kojim prijedlogom se saglasila odbrana i optuženi, Sud je na osnovu svega naprijed iznesenog, odlučio svjedoku odrediti mjeru zaštite u vidu zaštite ličnih podataka, te mu je dodijelio pseudonim „A“.

6. Izmjena redoslijeda izvođenja dokaza

31. Članom 240. ZKP BiH, propisan je redoslijed radnji glavnog pretresa. Istom odredbom je propisano da sudija, odnosno predsjednik vijeća, može da odstupa od takvog propisanog redoslijeda procesnih radnji u slučaju posebnih okolnosti, a koje su primjera radi, broj optuženih, broj krivičnih djela i obimnost dokaznog materijala. Takođe, odredbom člana 261. ZKP BiH, utvrđen je redoslijed izvođenja dokaza na glavnom pretresu. Istom odredbom je propisano odstupanje od utvrđenog redoslijeda izvođenja dokaza u interesu pravde.

32. Tužilaštvo je sa danom 10.7.2018. godine, saslušalo većinu predloženih svjedoka, međutim, u slučaju saslušanja svjedoka optužbe Dizdarević Samira na glavnom pretresu, a u skladu sa članom 240. i 261. stav 2. ZKP BiH, izmijenjen je redoslijed izvođenja dokaza, obzirom na razloge ekonomičnosti i cjelishodnosti. Naime, prvobitno je najavljeno saslušanje ovog svjedoka putem videolinka budući da je isti nastanjen izvan BiH, nakon čega je Tužilaštvo podneskom od 9.7.2018. godine, izvjestilo Sud da će svjedok pristupiti u Sud, ali da zbog ranije preuzetih obaveza, njegov dolazak u Sud nije moguće realizovati ranije, odnosno u okviru izvođenja dokaza od strane Tužilaštva, te da će svjedok pristupiti u Sud u drugoj polovini septembra. Imajući u vidu da izneseni razlozi od strane Tužilaštva po mišljenju Vijeća predstavljaju posebne okolnosti čime je opravdano odstupanje od izvođenja dokaza u skladu sa zakonom utvrđenim redoslijedom, a obzirom na razloge ekonomičnosti i cjelishodnosti, dana 14.9.2018. godine, započeto je sa izvođenjem dokaza saslušanjem svjedoka od strane odbrane, nakon čega je, a u skladu sa prethodno navedenim u skladu sa odredbama člana 240. i 261. stav 2. ZKP BiH, svjedok optužbe Dizdarević Samir saslušan 21.9.2018. godine, čemu se nije protivila ni odbrana optuženog.

7. Odbijanje dokaznih prijedloga odbrane

33. Dana 23.8.2018. godine, branilac optuženog je dostavio Sudu pripremni podnesak odbrane sa prijedlogom dokaza odbrane u ovom predmetu. Nadalje, a u skladu sa instrukcijama Suda, branilac je dana 14.9.2018. godine, dostavio podnesak u kojem su precizirane ranije navedene okolnosti u pogledu svjedočenja predloženih svjedoka odbrane pod r.br. 9. i 10. odnosno u pogledu svjedočenja svjedoka odbrane Hrnčić

Suada i Bešar Zikreta.

34. Sud je na nastavku glavnog pretresa od 21.9.2018. godine odbio izvođenje navedenih dokaznih prijedloga (svjedoka) odbrane, našavši da se radi o svjedocima koji su predloženi na okolnosti uzimanja izjava odnosno obavljenih informativnih razgovora u formi službenih zabilješki sa licima: Hasanbegović Ismet i Tesima Dizdarević. Naime, evidentno je da se u konkretnom radi o obavljanju informativnih razgovora u okviru redovnih operativnih poslova službenih lica koje izjave nisu izjave iz istrage već se zapravo radi o zabilježbama obavljenih razgovora sa određenim licima u formi službenih zabilješki koja prethodno nisu bila poučena o pravima i drugim procesnim garancijama u skladu sa odredbama ZKP BiH koje važe za svjedoke. Ovo i zbog toga što su svjedoci Hasanbegović Ismet i Dizdarević Tesima neposredno svjedočili pred Sudom 21.9.2018. godine (svjedok Hasanbegović Ismet), odnosno 20.2.2018. godine (Dizdarević Tesima), kojom prilikom su iscrpljene sve zakonske mogućnosti u pogledu predočavanja istim ranijih izjava iz istrage u skladu sa članom 273. stav 1. ZKP BiH. Stoga, Sud je odbio izvođenje predloženih dokaza našavši da okolnosti koje odbrana želi da dokaže predloženim svjedocima nisu od značaja za ovaj predmet odnosno da je izvođenje predloženih dokaza nepotrebno, shodno odredbama člana 263. stav 2. ZKP BiH.

8. Odbijanje dodatnih dokaza Tužilaštva

35. Dana 30.10.2018. godine, Sud je donio odluku kojom se odbijaju dodatni dokazi Tužilaštva (saslušanje svjedoka Šemić Azre i Kesedžić Senade), a koji su predloženi podneskom od 24.10.2018. godine. Naime, Sud je našao da se radi o svjedocima koji ne iznose specifično određene okolnosti zbog kojih bi bilo neophodno potrebno da se ovi svjedoci saslušaju, istovremeno konstatujući da su isti predloženi na činjenice i okolnosti koje su bile predmetom ispitivanja ranijih svjedoka.

36. Naime, imajući u vidu da je dužnost sudije odnosno predsjednika vijeća da se stara za svestrano pretresanje predmeta i otklanjanje svega što odugovlači postupak, a ne doprinosi razjašnjenju stvari (član 239. stav 2. ZKP BiH), odnosno da je procjena predsjednika vijeća da okolnosti koje Tužilaštvo želi da dokaže predloženim svjedocima nisu od značaja za ovaj predmet odnosno da je izvođenje predloženih dokaza

nepotrebno, to je u smislu odredbe člana 263. stav 2. ZKP BiH, odbio izvođenje dodatnih dokaza Tužilaštva.

B. ZAVRŠNE RIJEČI

1. Tužilaštvo BiH

37. U završnoj riječi Tužilaštvo je istaklo da je u postupku protiv optuženog Dević Boška, Tužilaštvo, van razumne sumnje, dokazalo da je optuženi počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom a) sve u vezi sa članom 29. KZ BiH. Tužilaštvo je naglasilo da su izvedenim dokazima, te prihvaćenim utvrđenim činjenicama, prije svega, dokazani opšti elementi predmetnog krivičnog djela, a zatim i pojedinačne inkriminacije koje se optuženom stavljaju na teret.

38. Tužilaštvo je u završnom obraćanju elaboriralo izvedene dokaze i činjenice koje su, prema stajalištu Tužilaštva, od odlučnog značaja za odluku Suda, istakavši da Tužilaštvo smatra da će Sud sveobuhvatnom ocjenom dokaza doći do zaključka da je optuženi počinio krivično djelo za koje je optužen, predloživši izricanje kazne u skladu sa Zakonom.

2. Odbrana optuženog Dević Boška

39. S druge strane, u svom završnom obraćanju, branilac optuženog, advokat Brkić Marinko, ukazao je na, prema stajalištu odbrane, ključne odrednice toka krivičnog postupka prema optuženom, lišenje slobode optuženog i njegovo ispitivanje, faze optuženja i glavnog pretresa, te na svjedočenje svjedoka, zaključivši da Tužilaštvo nije, van razumne sumnje, dokazalo da je optuženi počinio krivično djelo koje mu je stavljeno na teret.

40. Branilac zaključno predlaže donošenje odluke u skladu sa članom 284c) ZKP BiH, odnosno da se optuženi oslobodi od optužbe.

41. Optuženi se saglasio sa izlaganjem svog branioca, te je dodao da on nije počinio predmetno krivično djelo, te da mu je savjest čista.

III. PRIMJENA MATERIJALNOG PRAVA

42. Vijeće će, u dijelu koji slijedi, obrazložiti razloge opravdanosti primjene Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine na konkretan slučaj.

43. Naime, princip zakonitosti je imperativno propisan članom 2. ZKP BiH i članom 7. stav (1) EKLJP koja ima prioritet nad svim ostalim zakonima Bosne i Hercegovine (član 2. stav (2) Ustava BiH), dok je članom 7. (1) EKLJP propisan opšti princip koji zabranjuje izricanje teže kazne od one koja je bila na snazi u vrijeme počinjenja krivičnog djela.⁴ Međutim, stav (2) člana 7. EKLJP sadrži značajan izuzetak u odnosu na stav (1) istog člana, gdje kaže da *“ovaj član ne utječe na suđenje ili kažnjavanje bilo kje osobe kcja je kriva za činjenje ili nečinjenje, ako je to cjelo u vrijeme izvršenja predstavjalo krivično djelo prema opštim pravnim načelima priznatim kod civiliziranih naroda”*.

44. Članom 15. stav (1) i (2) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima UN-a osiguravaju se slične međunarodne odredbe koje se trebaju smatrati *lex superioris* u vezi sa *“...opštim pravnim načelima koje priznaje međunarodna zajednica”*.⁵

45. Primjena KZ BiH na konkretno krivično djelo temelji se na odredbi člana 4a. KZ BiH: *“članovi 3. i 4. ovog zakona ne sprečavaju suđenje ili kažnjavanje bilo kje lica za bilo kcje činjenje ili nečinjenje kcje je u vrijeme kada je počinjeno predstavjalo krivično djelo u skladu s opštim načelima međunarodnog prava.”* Ovom odredbom je, zapravo učinjen izuzetak od opštih načela navedenih u članovima 3. i 4. KZ BiH u smislu da ovi članovi ne dovode u pitanje suđenje i kažnjavanje neke osobe za svako činjenje ili

⁴ (1) “Niko se ne može smatrati krivim za krivično djelo nastalo činjenjem ili nečinjenjem koje nije predstavljalo krivično djelo u vrijeme izvršenja, prema nacionalnom ili međunarodnom pravu. Isto tako, izrečena kazna neće biti teža od one koja se primjenjivala u vrijeme izvršenja krivičnog djela.”

⁵ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Usvojen Rezolucijom 2200A (XXI) Generalne skupštine 16. decembra 1966. godine, Stupio na snagu 23. marta 1976. godine, u saglasnosti sa članom 49., član 15: „1. Niko se neće smatrati krivim za djela ili propuštanja koja nisu predstavljala krivično djelo prema domaćem ili međunarodnom pravu u vrijeme kada su bila počinjena. Isto tako, neće se izreći teža kazna od one koja se mogla primjeniti u trenutku kada je krivično djelo bilo izvršeno. Ako kasnije, poslije izvršenja djela, zakonskom odredbom bude predviđena primjena lakše kazne, prijestupnik će se time koristiti. 2. Ništa se u ovom članu ne protivi suđenju i osudi lica zbog radnji ili ropuštanja koja su se u vrijeme kada su počinjena, smatrala za krivična djela prema opštim pravnim načelima koja priznaje međunarodna zajednica.

nečinjenje koje predstavlja krivično djelo zločini protiv čovječnosti, a koje kao takvo nije bilo propisano krivičnim zakonom koji je bio na snazi u vrijeme izvršenja krivičnog djela.

46. Običajni status odgovornosti i kažnjavanja zločina protiv čovječnosti i individualne krivične odgovornosti za njegovo izvršenje tokom 1992. godine je 3. maja 1993. godine potvrdio generalni sekretar UN-a u svom izvještaju Vijeću sigurnosti o rezoluciji 808, Međunarodna pravna komisija (1996. godine), te praksa MKSJ i Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (MKSJ).

47. Zločini protiv čovječnosti u vrijeme izvršenja inkriminiranih radnji nisu bili propisani kao krivično djelo u KZ SFRJ, ali čine imperativni princip međunarodnog prava i nesporno je da su 1992. godine bili sastavni dio međunarodnog običajnog prava⁶. Zločini protiv čovječnosti su zločini po međunarodnom pravu u univerzalnom smislu nadležnosti za procesuiranje tako da i osuda za takva djela, prema zakonu koji je naknadno propisao i utvrdio ovo djelo kao krivično djelo i propisao posebnu krivičnu sankciju nije suprotno članu 7. stav (1) EKLJP.

48. Ovakav stav je zauzet i u predmetu broj 51 891/99, *Naletilić protiv Hrvatske*.

IV. STANDARDI DOKAZIVANJA

49. Prilikom razmatranja i ocjene dokaza koji su provedeni na glavnom pretresu, Vijeće se rukovalo nekim osnovnim načelima propisanim ZKP BiH .

50. Naime, odredba člana 3. stav 1. ZKP BiH propisuje da se optuženi smatra nevinim za krivično djelo dok se pravosnažnom presudom ne utvrdi njegova krivnja. Tužilac stoga nosi teret utvrđivanja krivice optuženog i u skladu sa članom 3. stav. 2 ZKP BiH, optužba to mora dokazati izvan razumne sumnje.

51. Vijeće se prilikom ocjene dokaza rukovodio načelom slobodne ocjene dokaza iz člana 15. ZKP BiH, te vodeći računa o odredbi iz člana 290. stav 7. ZKP BiH, pri čemu ističe da se u donošenju odluke nije oslanjalo na dokaze koji nisu relevantni za

⁶ Odluka Evropskog suda za ljudska prava, *Šimšić protiv Bosne i Hercegovine*, broj 51552/10 od 26.08.2010. godine

presuđenje u ovom krivičnom predmetu. Osim relevantnosti, Vijeće je neizostavno vodilo računa o zakonitosti i vjerodostojnosti cijenjenih dokaza, uz napomenu da se u njihovoj ocjeni koncentrisalo samo na bitne elemente krivičnog djela za koje se optuženom sudilo.

52. U skladu sa navedenim, Vijeće je prilikom ocjene dokaza provedenih na glavnom pretresu sa posebnom pažnjom cijenilo iskaze saslušanih svjedoka. Za neke svjedoke bilo je izuzetno teško i stresno svjedočiti na glavnom pretresu jer su se, u prisustvu optuženog, morali prisjećati pojedinih, za njih veoma teških i traumatičnih događaja u kojima je učestvovao i sam optuženi.

53. Prilikom ocjene kredibiliteta njihovih iskaza, Vijeće je iz prve ruke imalo priliku da posmatra svjedoke, njihovo držanje, glas, stav, tjelesne i emocionalne reakcije na pitanja, neverbalno ponašanje u odnosu na samog optuženog.

54. Vijeće je, takođe, razmatralo konzistentnost svakog svjedoka prilikom svjedočenja na glavnom pretresu i njihovih ranijih izjava. Ponekad se usmeno svjedočenje svjedoka razlikovalo od izjave koju su dali u istražnoj fazi. Međutim, treba imati u vidu da je prošlo preko dvadeset godina od događaja o kojima svjedoče, te je opravdano očekivati da je protek vremena uticao na tačnost njihovog svjedočenja. Takođe, činjenica je da se zbog prirode krivičnog postupka, svjedoku na glavnom pretresu mogu postaviti drugačija pitanja od onih koja su postavljana u prethodnim ispitivanjima pa je nakon konkretizacije pojedinih pitanja opravdano očekivati da u nekoliko odstupa. Prilikom ocjene kontinuiteta iskaza svjedoka na glavnom pretresu u odnosu na iskaz iz istrage, Vijeće je vodilo računa da, ukoliko ima odstupanja, da li se ona odnose na bitne elemente djela za koje se optuženom i sudilo ili su u pitanju manja, očekivana odstupanja prevashodno zbog vremenske distance od predmetnih događaja.

55. Većina svjedoka koja se pojavila pred ovim Vijećem su bili neposredni očevidci odvođenja oštećenih navedenih u činjeničnom opisu izreke, a koji su potom i ubijeni, pa sjećanje i iznošenje tako traumatičnih događaja, može izazvati jake emocionalne reakcije i narušiti sposobnost svjedoka da se izjasni jasno o svim okolnostima, a posebno nije osnovano očekivati da svjedoci, koji su u tom periodu, imajući u vidu da se radilo o ratnom periodu, boravili u uslovima izvan uobičajenih ljudskih iskustava, obraćaju pažnju na detalje i da se u svojim izjavama mogu prisjetiti svih okolnosti i za njih sporednih detalja jer je njihova pažnja bila usmjerena na golo preživljavanje i brigu o

porodici.

56. Vijeće je utvrdilo da čak i svjedoci koji nisu bili uvjerljivi u pojedinim djelovima svojih iskaza, bili su pouzdani u pogledu drugih činjenica o kojima su svjedočili, te stoga Vijeće nije u cjelosti odbacilo njihovo svjedočenje jer to ne bi bilo u interesu pravde, niti u skladu sa obavezom slobodne ocjene dokaza. U svakom slučaju, Vijeće će prihvatljivost pojedinih iskaza, te ocjenu njihovog kredibiliteta i osnovanosti detaljno obrazložiti u osvrtu na njihove iskaze u daljem obrazloženju presude.

57. Vijeće je svoju konačnu odluku temeljilo prvenstveno na usmenim i neposrednim svjedočenjima na glavnom pretresu, dok je iskaze iz istrage, koristilo u mjeri u kojoj su stranke iste koristile u postupku ukazujući na određene nedosljednosti, osvrnuvši se na svaki pojedinačno i u međusobnoj povezanosti s drugim dokazima.

58. Takođe, Vijeće je izvršilo uvid u svaki uloženi materijalni dokaz kako bi odlučio o njegovoj pouzdanosti i dokaznoj vrijednosti, pri čemu se neće podjednako osvrutati na svaki dokaz, nego će obrazložiti samo one zaključke o činjenicama koje su bitne za utvrđivanje krivice optuženog.

59. U svakom slučaju, Vijeće je prihvatljivost pojedinih iskaza, te ocjenu njihovog kredibiliteta i osnovanosti detaljno obrazložilo u odnosu na inkriminaciju koja se optuženom stavljala na teret.

V. ALIBI OPTUŽENOG

60. Odbrana je tokom postupka iskazima svjedoka Šabić Nikole, Savić Radenka, Šobot Radomira, te svjedočenjem optuženog u svojstvu svjedoka, dokazivala tezu da je optuženi za vrijeme događaja činjenično obuhvaćenih optužnicom, boravio na izvođenju radova u okviru radne akcije na dalekovodu Bosanski Petrovac-Ključ.

61. Svjedok Šabić Nikola je u svom iskazu naveo da je optuženi zajedno sa ukupno oko 15 osoba, bio skupa s njim u jedinici koja je inače imala zaduženja poput obezbjeđenja, držanje straža, obezbjeđenje trafo stanice, te drugih "vitalnijih" objekata od značaja. U početku je sjedište te jedinice bilo u srednjoškolskom centru u Ključu gdje su boravili do kraja juna 1992. godine, nakon čega je sjedište te jedinice premješteno u selo Peći gdje ostaju do kraja jula 1992. godine, da bi potom komplet jedinica, a samim tim i optuženi,

bila premještena na izvođenje radova na dalekovodu visokog napona koji je rađen od Petrovca prema stanici, odnosno prema Ključu u okviru kojeg boravka su imali zadatke u vidu kopanja rupa, pripremanje terena, i sl. Opisujući kako bi izgledao radni dan prilikom obavljanja tih poslova, svjedok je naveo da bi ujutro išli na gradnju dalekovoda na kojem lokalitetu bi se zadržavali do kasno naveče nakon čega bi svako išao svojoj kući. Nije se mogao prisjetiti do kada su tačno radili na tom lokalitetu, ali navodi da je dalekovod pušten u rad otprilike krajem decembra, a da je optuženi otprilike oko mjesec dana po dolasku na lokalitet izgradnje dalekovoda otišao na Bihaćko ratište, dok je svjedok do kraja godine ostao na tom terenu.

62. Svjedok Savić Radenko je potvrdio navedeno ističući da je bio vozač u pomenutoj jedinici, te da je zbog izvođenja radova na dalekovodu razvezao grupu od oko 15 ljudi u kojoj se nalazio i optuženi. Na poseban upit kako su bili obučeni prilikom izvođenja radova, svjedok je rekao da nisu bili jednoobrazno obučeni u uniformi odnosno već da bi oblačili šta je ko imao. Precizirajući konkretno za optuženog, naveo je da je nekad bio u civilnoj odjeći, a da je nekad od uniforme imao samo jaknu na sebi.

63. Svjedok Šobot Radomir je u svom iskazu naveo da su radovi na dalekovodu počeli u junu 1992. godine odnosno da je u junu bilo kartiranje dalekovoda i dr.pripremni radovi, a da se sa izgradnjom dalekovoda počelo u julu 1992. godine, dodavši da je njegov angažman u vezi sa izgradnjom dalekovoda prestao u julu 1992. godine. Prema njegovim saznanjima, dalekovod je pušten u rad u decembru 1992. godine. Radilo se o dalekovodu koji je rađen na dužni od oko 34km.

64. Optuženi je, svjedočeći u svojstvu svjedoka, na predmetne okolnosti izjavio da je jedinica kojoj je pripadao, polovinom juna 1992. godine bila smještena u srednjoškolskom centru u Ključu, da bi potom, krajem juna iz srednjoškolskog centra bila upućena na Peći, gdje ostaju oko 4 sedmice. U to vrijeme je dužio SMB uniformu koju je zadužio još davne 1979. godine, a od naoružanja je bio zadužen automatskom puškom. Za to vrijeme jedinica kojoj je pripadao je radila na poslovima obezbjeđenja škole, doma, mjesnog ureda, pošte i obezbjeđivali su jedan put na ulazu u naselje Peći. Potom navodi da je u selu Kamičak bio samo jednom u svom životu krajem juna mjeseca kad su došli na Peći, precizirajući da je to bilo drugi ili treći dan kad su došli na Peći. Te prilike je bio naoružan i u uniformi, ali nije imao nikakvu komunikaciju sa lokalnim stanovništvom. Izjašnjavajući se u pogledu udaljenosti na relaciji selo Kamičak od mjesta gdje su bili na Pećima, rekao je da se radi o 3 do 4 km. Te prilike optuženi i njegova jedinica nisu imali nikakav zadatak po

pitanju pretresa terena, legitimisanja niti hapšenja civila, jer im je potporučnik rekao da to mogu vršiti jedino u slučaju odbrane.

65. Nakon optilike 4 sedmice, u popodnevnim časovima, sreo je rezervnog kapetana Lukić Nikicu koji mu je saopštio da od tog dana optuženi i njegova jedinica pripadaju nekoj radnoj jedinici, te da na trasi dalekovoda ostaju do daljnjeg. Objašnjavajući na poseban upit o kakvim se zadacima u tom slučaju radilo, optuženi je naveo da bi radili od ujutro do kasno naveče, do kad je bilo vidljivo. Na tim poslovima je radio mjesec do mjesec i po, a izjašnjavajući se na poseban upit gdje bi boravili u toku noći, naveo je da nisu imali neki poseban smještaj na terenu, već su se uveče, po završetku radova vraćali kućama. Prilikom obavljanja ove radne obaveze, nije nosio naoružanje niti uniformu sa sobom, bilo je rečeno da se oprema i naoružanje mogu ostaviti kod kuće. Izjašnjavajući se u pogledu udaljenosti na relaciji Ključ - Selo Peći, odnosno Ključ - dalekovod na Grmeču gdje su imali radnu obavezu, optuženi je rekao da se radi o udaljenosti od 25-30km. Na poseban upit, izjavio je da je poznao Kovačević Mladena iz viđenja, iz Ključa, navodeći da bi ga često viđao u situacijama kako često na igralištu ispred škole igra lopte, dodavši da ga je viđao i za vrijeme boravka u okviru navedenih aktivnosti na Peći u situacijama kada bi išao u prodavnicu i sl. Na isti način poznaje i Obrada Ribića, znao je kako izgleda, a kolege iz jedinice su mu rekly ko je on. Na poseban upit zbog čega u opisanoj situaciji odlazi sa jedinicom u selo Kamičak, optuženi je rekao da su u selo Kamičak išli da se upoznaju sa istim odnosno u smislu "preventive" da se upoznaju s tim selom vjerovatno jer je to selo najbliže selu Peći. Te prilike je bio naoružan i u uniformi.

66. Cijeneći navedene iskaze, dakle, dā se zaključiti da su se svi svjedoci i to prevashodno svjedoci koji su se očitovali na okolnost ponašanja i kretanja optuženog u pogledu izvođenja navedenih radova (Šabić Nikola i Savić Radenko), istovjetno odredili po pitanju vremenske odrednice početka radova (juni 1992. godine), te njihovog okončanja (decembar 1992. godine). Isto tako, svjedoci, a što proizilazi i iz iskaza optuženog u svojstvu svjedoka, su saglasno potvrdili da su se radovi izvodili do kasno uveče, odnosno do kada je bilo vidljivo, kao i da prilikom izvođenja radova nisu bili naoružani, već da je njihovo lično naoružanje držano kod kuće, gdje bi se po završetku radova i vraćali budući da na tom terenu nisu imali obezbijeđen smještaj za spavanje.

67. Međutim, sve i da Vijeće prihvati dokazanim da je optuženi učestvovao u izvođenju opisanih radova, niko od navedenih svjedoka nije doveo u pitanje zaključke suda u pogledu učestvovanja i odgovornosti optuženog za događaj koji je obuhvaćen optužnicom,

a to je 11.8.1992. godine. Naime, niko od svjedoka odbrane koji su se očitovali na okolnost alibija optuženog, nije se mogao jasno očitovati u pogledu kretanja i ponašanja optuženog precizno za 11.8.1992. godine, odnosno niko od njih nije potvrdio da su dana 11.8.1992. godine, u večernjim satima, i vidjeli optuženog na izgradnji dalekovoda, dok su, s druge strane, svjedoci optužbe, kojim je Vijeće poklonilo vjeru, jasno i nedvosmisleno naveli odlučnu činjenicu prisustva optuženog u selu Kamičak dana 11.8.1992. godine posebno svjedok Adil Dizdarević koji je u svom iskazu naveo "taj lik ja ne mogu nikad zaboravit, da je to osoba koje je bila tu veče 11.avgusta pred mojom kućom i da odvelo moga babu i mog komšiju Mesuda, ispred moje kuće", te je na poseban upit da li je siguran u pogledu te činjenice izjavio „Siguran, k'o što je Bog jedan“.

68. Činjenica prisustva optuženog u selu Kamičak kritične prilike potkrepljena je i iskazima svjedoka Fuvada Dizdarevića, te pročitanim iskazu svjedokinje Razije Bajrektarević, te iskazima drugih svjedoka, a o čemu će se Vijeće dodatno očitovati u okviru pojedinačne inkriminacije djela u osnovi.

69. Pri navedenom, Vijeće je imalo u vidu i materijalni dokaz replike tužilaštva (T-181) odnosno projektnu dokumentaciju za izgradnju navedenog dalekovoda Sanica-Petrovac koji datira iz septembra 1992. godine, slijedom čega je i nelogično da su se radovi izvodili i prije nego je sam projekat i izrađen odnosno već u junu 1992. godine, budući da projekat za izgradnju navedenog dalekovoda datira iz septembra 1992. godine.

70. Odbrana je prigovarala zakonitosti ovog dokaza (T-181), međutim imajući u vidu da je projektna dokumentacija Tužilaštvu BiH dostavljena uz popratni dopis Elektroprijenosa BiH br.06-10042-1/2018 od 18.10.2018. godine, to je Vijeće izjavljeno prigovor ocijenilo neosnovanim, te ga je kao takvog i odbilo.

71. Takođe, imajući u vidu iskaz svjedoka odbrane Šabić Nikole, te samog optuženog na relevantnu okolnost, dā se zaključiti da su se radovi na navedenom dalekovodu izvodili preko dana do uveče dok je bilo vidljivo, nakon čega su osobe koje su izvodile radove, odlazile kući. Dakle, sve i da Vijeće uzme dokazanim vremenski okvir izvođenja radova na dalekovodu onako kako to odbrana tvrdi, niko od svjedoka odbrane nije mogao dati čvrst i uvjerljiv alibi za optuženog u večernjim satima 11.8.1992. godine kada su se događaji iz optužnice i odigrali, obzirom da su nakon izvođenja radova osobe koje su na istima i radile, a među njima i optuženi, odlazile kući, dok je optuženi u svom iskazu naveo da mu se kući nalazilo i njegovo lično naoružanje. Dakle, niko od svjedoka odbrane nije mogao

osporiti dosljedne i uvjerljive iskaze svjedoka optužbe kojima je Vijeće poklonilo vjeru, a koji su u svojim iskazima saglasno i nedvojbeno naveli da se u selu Gornji Kamičak uveče među grupom vojnika nalazio i optuženi, koji je skupa sa tim licima izveo iz kuća oštećene Bajrektarević Huseina, Dizdarević Mesuda, Muniba i Rifeta, te iste, s namjerom da ih liši života, odveo putem ka izlazu iz sela na kojem lokalitetu su oštećeni i lišeni života, gdje su njihova beživotna tijela i nađena u ranim jutarnjim satima, naredni dan odnosno 12.8.1992. godine.

VI. NALAZI SUDA

72. Optuženi Boško Dević je oglašen krivim da je počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) (progon) u vezi sa tačkom a) (ubistvo), a sve u vezi sa članom 29. KZ BiH.

73. Navedena odredba materijalnog zakona glasi:

„Ko, kao dio širokog ili sistematičnog napada usmjerenog bilo protiv kojeg civilnog stanovništva, znajući za takav napad, učini koje od ovih djela:

....

a) lišenje druge osobe života (ubistvo)

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora”.

A. OPŠTI ELEMENTI KRIVIČNOG DJELA ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI IZ ČL.172.

KZBIH

74. Da bi se u skladu sa odredbom iz člana 172. KZ BiH, radnje optuženog mogle okarakterisati kao „zločini protiv čovječnosti“, bilo je potrebno utvrditi da su ispunjeni sljedeći opšti elementi ovog krivičnog djela:

1. Postojanje širokog ili sistematičnog napada
2. Da je napad usmjeren protiv civilnog stanovništva
3. Da je optuženi znao za takav napad i da su njegove radnje dijelom tog napada(nexus)

1. Postojanje širokog ili sistematičnog napada

75. Kako bi utvrdilo karakter napada na civilno stanovništvo, Vijeće je imalo u vidu i stavove izražene u presudama Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) kojima su definisani faktori pri ocjenjivanju rasprostranjenosti ili sistematičnosti napada, pa tako "U procjenjivanju što napad čini rasprostranjenim ili sistematičnim sudsko Vijeće mora prvo identifikovati stanovništvo koje je objekt napada, a zatim, u svjetlu metoda, sredstava resursa i rezultata napada na to stanovništvo ustanoviti da li je napad doista bio rasprostranjen ili sistematski. Posljedice napada po ciljano stanovništvo, broj žrtava, priroda djela, eventualno sudjelovanje zvaničnika ili predstavnika vlasti ili bilo koji prepoznatljivi obrazac zločina mogu se uzeti u obzir kako bi se utvrdilo da li taj napad na civilno stanovništvo ispunjava jedan od uslova, odnosno da li je rasprostranjen ili sistematski ili pak ispunjava oba uslova."⁷

76. Pridjev „rasprostranjen“ podrazumijeva napad koji je po svojoj prirodi opsežan i za posljedicu ima veliki broj žrtava". Takođe, zločin može biti rasprostranjen ili počinjen u širokim razmjerama zbog kumulativnog efekta niza nečovječnih djela ili zbog jedinstvenog efekta jednog jedinog djela izuzetno velikih razmjera. Pridjev „sistematski“ ukazuje na organizovanu prirodu djela nasilja i na malu vjerovatnost da je do tih djela došlo nasumice.⁸

77. Nadalje, koncept "rasprostranjenog" može se definisati kao masovna, česta akcija velikih razmjera sprovedena kolektivno sa znatnom ozbiljnošću uperena protiv mnoštva žrtava. Koncept "sistematskog" može se definisati kao temeljno organizovan i redovan obrazac zasnovan na zajedničkoj politici sa znatnim javnim ili privatnim sredstvima. Ne postoji uslov da ova politika mora biti formalno usvojena kao politika države. Međutim neka vrsta unaprijed smišljenog plana ili politike mora da postoji".⁹

78. Pri analizi karaktera samoga napada, Vijeće je razmotrilo širi kontekst stanja na području opštine Ključ u vremenskom periodu obuhvaćenom optužnicom, odnosno u vremenskom periodu za koje je Vijeće optuženog oglasilo krivim. Pri tome, Vijeće je

⁷ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Kunarac i dr.*(par.95)

⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par 648, drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i dr.* (par. 94), prvostepena presuda *Blaškić* (par.206)

imalo u vidu utvrđene činjenice u postupku pred MKSJ (predmet *Brđanin*) u obimu u kojem su i prihvaćene u ovom postupku, te izvedene dokaze, iz kojih proizilazi da su međunacionalne netrepeljivosti na području opštine Ključ počele početkom 1992. godine, nakon čega je situacija kulminirala 27.5.1992. godine, kada kako svjedokinja Muharema Dizdarević navodi, je došla vojska i zapucalo se na u Vrhpolju 27.5.192. godine nakon čega im je „svima bilo jasno šta će biti“, dok i posredna saznanja svjedoka odbrane Adamović Zorana koja je dobio od svog oca takođe idu u prilog ovoj tezi, obzirom da mu je otac rekao da je čišćenje terena bilo krajem maja, što dakle vremenski i koincidira sa događajem 27.5.1992. godine kao vremenskom odrednicom napada na opštinu Ključ.

79. Takođe, svjedok Hotić Enes je u svom iskazu naveo da je 27. maja 1992. godine došla srpska vojska sa transporterima iz pravca Ključa koji su komplet mještane iz sela Kamičak zarobili i odveli ih kod kuće Behara Šabana, gdje su ih držali na tom mjestu jedno vrijeme da bi ih potom odveli u jedan zaseok u kojem su faktički bili živi štit ispred transportera koji je bio okrenut prema šumi. Oko 8 sati uveče rekli su im da mogu ići kućama, da bi potom sutradan došla ista vojska koja je ponovo iz kuća sviju izvela, a potom i odvojila muškarce od žena. Muškarce su potom potrpali u autobuse i odvezli ih u pravcu Ključa, nakon čega su ih smjestili u dvoranu OŠ u Ključu gdje su ih maltretirali, udarali, oduzeli im novac i ostale dragocjenosti. Na tom mjestu je od ljudi iz Kamička vidio i Arifa Dizdarevića koji je bio stariji čovjek. Dovedeni su prenoćili u toj školi, da bi sljedeće jutro došao neki oficir rekavši da se izdvoje ljudi iz Kamička, nakon čega su im podijeljene potvrde o kretanju, te da im je dozvoljeno da se vrate kućama, što su i učinili.

80. Međutim, i prije 27.5.1992. godine, muškarci su privođeni na ispitivanje u policijsku stanicu Ključ i u školu koje okolnosti su potvrdili svjedoci Lako Aničić, Bajrektarević Ismet, Mirzet Zukanović, Dizdarević Ejub, svjedok čiji iskaz je pročitao – Dizdarević Arif i drugi. Na te okolnosti svjedok Ejub Dizdarević navodi da se zbog toga i krio u pećini zajedno sa Rifetovim sinom Safetom. Međutim, jednom prilikom, kad je Safet išao do sela, u to vrijeme je vojska i ušla u selo i sve je “komplet blokirano”, tako da je Safeta uhvatila vojska nakon čega je završio na Manjači. Te prilike je još ljudi odvedeno, a među njima i stričević od njegove snahe, da bi u jednoj prilici taj stričević, kojem je takođe ime Safet (Bećirević), bio dovezen mrtav pred kuću.

⁹ MKTJ, presuda Pretresnog vijeća, *Akajesuu*, para. 580

81. Svjedok Lako Aničić, koji je prijeratni policajac iz Ključa, je u svom iskazu rekao da su svi policajci morali da se odazovu sastanku na koji ih je pozvao komandir, a na kojem su trebali da potpišu neku pristupnicu. Kolege Muslimani i Hrvati koji su radili tada s njim, odbili su potpisati tu pristupnicu, razdužili su opremu i naoružanje i otišli svojim kućama, dok je pristupnicu potpisao samo jedan kolega Hrvat – Zdeno Modrić. Izjašnjavajući se na poseban upit zašto je pristupnica potpisivana, izjavio je da su po selu počele seoske straže, te da se već moglo naslutiti da će se nešto desiti “što ne bi trebalo” naglasivši da su ovi što su ostali da rade u policiji, od oznaka na opremi počeli nositi kape sa srpskom trobojnicom. Dana 27.5.1992. godine, trebao je da ide na Čađevac, na otkrivanje nekog krivičnog djela, kojom prilikom je čuo kako Ninković Aleksandar daje izjavu da su njega i njegovu surpugu u mjestu Krasulje presreli naoružani ljudi za koje je prepostavljao da su Muslimani vrativši njega i njegovu suprugu nazad rekavši da ne može ići u Sanski Most nego da se vrate nazad za Ključ. Te prilike je saznao i da je na Krasuljama ubijen Stojaković Dušan zv. Duća, koju činjenicu su potvrdili i svjedoci odbrane Stevan Jovičić i Špiro Todorović, ta da je Kecman Miloš ranjen, zbog čega se on morao i vratiti u Ključ, umjesto da ide u Čađevac, što je i učinio. Nakon tog 27.5.1992. godine, odmah su osnovani punktovi na području Ključa, i to na području Čađevaca, Velečeva, Humića, Pudinog Hana i Peći. Na tim punktovima su se nalazili pripadnici aktivnog i rezervnog sastava tadašnje milicije. Potom je nadalje naveo da mu je poznato da su u policijsku stanicu Ključ i u osnovnu školu u Ključu privođeni Muslimani na ispitivanje. U vezi predmetnih događaja, svjedok je dodatno naveo da su u to vrijeme, Muslimani i Hrvati napuštali područje opštine Ključ, prethodno potpisujući se da se odriču imovine.

82. Navedene okolnosti proizilaze i iz pročitanoj iskaza Dizdarević Arifa koji je izjavio da su se Muslimani iz Kamička i Srbi iz Peći, sastali za Bajram 1992. godine radi dogovoravanja oko suživota, izjavivši da su se Srbi bojali za selo Vrhpolje, jer je bilo okruženo muslimanskim selima, zbog čega su Srbi postavili straže oko Peći. Vojsku koja je čuvala straže oko Peći nisu činili mještani, već se radilo o vojsci “sa strane”. Nakon toga, srpska vojska ulazi u Krasulje i Pudin Han sa oklopnim vozilima. Svjedok se potom prisjetio dana kada su vojnici muškarce iz džamije na petak postrojili na Mejdan. Među tim vojnicima prepoznao je jednog koji mu je bio „instruktor za vožnju“ dok ostale vojnike nije poznavao. Na tom mjestu su ih “malo ispitivali” pitavši ih gdje im je omladina, nakon čega su ih pustili kućama. Potom je tog istog dana došlo do sukoba između te srpske vojske i pripadnika TO iz Vrhpolja, nakon čega je ta srpska vojska pokupila žene muslimanske vjeroispovjesti i postavila ih za živi štit prema šumi, odakle se pucalo od

strane pripadnika TO Vrhpolje. Sutradan su došli srpski vojnici, pokupili i istjerali "sve živo iz kuća" i dovezli ih na jedno brdo gdje su razdvojili muškarce od žena, te da se i on nalazio u toj grupi mještana. Tada su muškarci morali dati sve što su imali kod sebe (novac, nakit, dokumente), nakon čega su potrpani u autobuse i odvezeni u Ključ u školu u fiskulturnu salu. Pri izlasku iz autobusa do škole, napravljen je špalir gdje su „sagetih“ glava i podignutih ruku na glavi tučeni od strane vojnika "čim su stigli", a najviše kundacima pušaka, pendrecima, usljed čega su mnogi ljudi padali. Iza ponoći, oko 3 sata ujutro, razdvojili su muškarce iz Kamička i Vrhpolja, te su Kamičanima davali potvrde o lojalnosti Srpskoj Republici, dok su muškarci iz Vrhpolja odvedeni u Manjaču. Među njima je odveden i jedan iz Kamička prezimena Hotić, dok su ostale Kamičane vratili autobusom do Peći, a potom pješke do Kamička. Po dolasku u Kamičak dobili su potvrde za kretanje. Svjedok potom navodi da je sin od Bajrektarević Huseina, Bajraktarević Rufad, takođe odveden na Manjaču, te ističe da je prilikom ispitivanja u Ključu, ubijen Bećirević Safet, a što je saglasno i iskazu Dizdarević Ejuba na ovu okolnost. Nadalje, svjedok navodi da su u početku srpski vojnici koji su bili na punktu u Peći bili dosta korektni, međutim, nakon dva mjeseca je došlo do njihove smjene. Došli su "novi" vojnici za koje svjedok navodi da su "non-stop" dolazili u Kamičak i pljačkali, a prema popisu imovine koji su ranije napravili. Tako se naročito prisjeća da su od Dizdarević Rifeta, tražili da im doveze jagnje i akumulator, nakon čega im je odveo jagnje, a akumulator nije mogao naći. Svjedok ih nije poznao, a ističe da su bili u SMB uniformama, a kasnije u šarenim maskirnim. Bili su naoružani, a imali su i „zolju“ na leđima.

83. Svjedok Bajrektarević Ismet je u svom iskazu naveo da je početkom 1992. godine, kroz selo Kamičak počela prolaziti vojska, odnosno kolona vozila, dok je između Kamička i Peći postavljen punkt. Ostao je u selu do kraja maja 1992. godine, kada je zbog pucanja iz pravca Peći, zajedno sa komšijama iz sela (ukupno njih 12), otišao u šumu, gdje su se krili otprilike 7 – 8 dana. Nakon toga, Mesud Dizdarević im je rekao da se vrate, da je dolazila policija, da su sve pretresli i da će biti bezbjedni, te se svjedok zajedno sa komšijama s kojima se krio vratio u selo. Kasnije je saznao da su one koje su u selu zatekli otjerali u Ključ, kao i da su sve ljude iz Kamička vratili kućama sa potvrdama "da su bili na operativnoj obradi", a muškarce iz Vrhpolja su poslali na Manjaču. Muslimanski narod iz Vrhpolja je izbjegao u njegovo selo, imovina im je popaljena i opljačkana, a džamija u Vrhpolju je srušena. Tokom maja, juna i jula, svaka 2 – 3 dana dolazila je vojna policija iz Tomine (opština Sanski Most). Otprilike u julu, došli su mještani iz Peći i počeli su popisivati imovinu mještana, da bi po definitivom odlasku iz sela u oktobru bili

uslovljeni tako što su morali potpisati da se odriču imovine u korist Republike Srpske. Svjedok je takođe potvrdio navode Aničić Lake, Hotić Enesa i Dizdarević Ejuba o odvođenju muškaraca Muslimana na ispitivanje u prostorije OŠ u Ključu i PS Ključ, budući da je i sam u takvim prilikama kako navodi odveden u OŠ u Ključ gdje je ispitivan i udaran samo zbog pripadnosti muslimanskom narodu.

84. Takođe, svjedok Mirzet Zukanović je u svom iskazu naveo da su Muslimani i Hrvati 7.5.1992. godine pozvani da potpišu lojalnost za Srpsku Republiku, sa naglaskom da se pripoje SAO Krajina. Međutim, budući da to niko nije htio potpisati, svi su ostali bez posla, nakon čega su na njihova mjesta dolazili pripadnici srpske nacionalnosti. Potom su istog dana ujutro (7.5.1992. godine), stavljene srpske zastave na stanici policije, na opštinu i druge javne institucije.

85. Svjedok odbrane Jovičić Stevan je u svom iskazu naveo da je nakon 7. maja 1992. godine vlast u Ključu preuzela Republika Srpska Krajina, ostavivši rezervu da se ta vlast upravo tako i zvala. Takođe, poznato mu je i da se "policija trebala zakleti" odnosno da je traženo da svi pripadnici koji su bili u policiji polažu neku zakletvu, te da su promijenjena obilježja, odnosno zastave na objektima i javnim ustanovama.

86. Navedene činjenice u okviru širokog i istematičnog napada koje se odnose na jednoobrazno postupanje samo prema jednom dijelu stanovništva (Hrvatima i Muslimanima), na diskriminatorskoj osnovi, saglasne su i utvrđenim činjenicama iz predmete MKSJ *Brđanin* koje su prihvaćene dokazanim u ovom predmetu, kao naprimjer činjenice:

{...} Dana 27. marta 1992., Skupština Srpske Republike BiH osnovala je srpsko Ministarstvo unutrašnjih poslova (dalje u tekstu: MUP). Zakon o MUP-u stupio je na snagu 31.marta 1992., kada je imenovan ministar koji je bio odgovoran Skupštini Srpske Republike BiH. Tokom proljeća i ljeta 1992., većina nesrba je otpuštena iz policije. Tako su policijske snage transformisane u policijske snage bosanskih Srba". (*Brđanin, parag. 211*)

„Glavni odbor SDS-a objavio je 19. decembra 1991. dokument pod naslovom "Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima" (dalje u tekstu: Uputstvo s varijantom A i B). To uputstvo propisuje na koji način će biti provedene određene utvrđene aktivnosti u svim opštinama u kojima žive Srbi, a u suštini se radi o nacrtu za preuzimanje vlasti od strane bosanskih Srba u opštinama u kojima oni predstavljaju većinu stanovništva (dalje u tekstu: Varijanta A) i

opštinama gdje su u manjini (dalje u tekstu: Varijanta B). Formulirani cilj Uputstva s varijantom A i B bio je "provođenje plebiscitarne odluke kojom se srpski narod u Bosni i Hercegovini opredijelio da živi u jedinstvenoj državi" i "povećanje mobilnosti i spremnosti za odbranu interesa srpskog naroda". (*Brđanin, parag. 69*)

„Uputstvo s varijantom A i B sadržavalo je, između ostalog, i direktivu prema kojoj će opštinski odbori SDS-a formirati krizne štabove srpskog naroda u svojim opštinama. "Zadaci, mjere i druge aktivnosti" o kojima se govori u Uputstvu s varijantom A i B provodiće se isključivo po nalogu predsjednika SDS-a". (*Brđanin, parag. 70*)

87. S druge strane, odbrana je kroz postupak naročito potencirala činjenicu koja je prethodila napadu na područje opštine Ključ 27.5.1992. godine, a koji se ogleda u činjenici pogibije i ranjavanja pripadnika policajaca srpske nacionalnosti na koju okolnost se referirao i svjedok optužbe Lako Aničić, koji je o tome upoznat i posredstvom svojih službenih aktivnosti, te svjedok odbrane Jovičić Stevan. Međutim, oslanjanjem na izvedene dokaze, Vijeće nalazi da je ta situacija zasigurno doprinijela povećanju međunacionalnih netrepeljivosti u smislu da je bila svojevrsni okidač, međutim, imajući u vidu izvedene dokaze, tokom postupka je nedvojbeno utvrđeno da ono što je potom uslijedilo, prevazilazi okvire tog izolovanog događaja, obzirom da je tokom postupka dokazano da su Muslimani, vojnosposobni muškarci odvajani od ženskih članova porodice, odvođeni na ispitivanja kojom prilikom su i maltretirani, dok su neki od zadobijenih povreda i podlegli (poput Safeta Bećirevića), a nakon čega se desio i događaj ubistva koji je predmet ovog postupka, slijedom čega je zaključak Vijeća da je ono što je potom uslijedilo prevazišlo okvire inicijalne međunacionalne netrepeljivosti i poprimilo široke i rasprostranjene razmjere napada, koji napad je, i bio usmjeren samo protiv jednog dijela stanovništva – prema Bošnjacima i Hrvatima na diskriminatorskoj osnovi, a u kojem napadu je, van razumne sumnje, Vijeće utvrdilo da je optuženi uzeo učešće u ulozi vojnika VRS.

88. Dakle, svi svjedoci optužbe, od kojih je većina i bila dijelom tih događaja, svjedočili su o identičnom obrascu odvijanja situacije na području opštine Ključ, gdje se, ovisno od mjesta (sela) u kojem su živjeli, bezbjedonosna situacija u maju 1992. godine drastično promijenila, takođe i navodi svjedoka odbrane idu u prilog ovakvom obrascu predmetnih događaja, slijedom čega je svjedok Stevan Jovičić izjavio da je poslije 7.5.1992. godine vlast u Ključu preuzela Srpska Krajina, te da je čuo da su nakon 27.5.1992. godine ljudi

zatvarani, dok je svjedok Adamović Zoran usvom iskazu naveo da mu je otac pričao da je „čišćenje terena“ bilo krajem maja 1992. godine, što i koincidira sa svim vremenskim odrednicama početka napada o kojem su svjedočili svi svjedoci optužbe.

89. Kada se područje opštine Ključ gotovo u potpunosti našlo u rukama srpskih vlasti, srpska vojska, policija, i paravojne jedinice, koristili su isti obrazac ponašanja: raseljavanje nesrpskog stanovništva sa njihovih ognjišta, muslimanske kuće su sistematski pljačkane ili spaljivane, isključivo je nesrpsko stanovništvo sistemski i sistematski zatvarano odnosno odvođeno na ispitivanje, nakon čega se mnogi nisu živi ni vratili kućama, te je vršeno selektivno i sukcesivno odvajanje muškaraca i žena. Vijeće je zaključilo da je sve navedeno imalo obilježja i aspekte jedne organizacije i unaprijed dogovorenog sistema. U prilog ovom je i činjenica da se navedeno dešavalo pred očima policije i lokalnih srpskih vlasti, odnosno uz njihovo učešće, na koju okolnost se naročito očitovao svjedok optužbe Lako Aničić, što govori o učešću politike u realizaciji opisanih događaja.

90. Slijedom navedenog, Vijeće je utvrdilo da je napad na području opštine Ključ bio *široko rasprostranjen*. Nadalje, analizirajući karakter i okolnosti napada Vijeće je utvrdilo da je isključena svaka mogućnost da je do napada na civilno stanovništvo došlo nasumice, jer se sve nevedeno odvijalo po uhodanom i kontinuiranom obrascu ponašanja, što mu daje karakter *sistematičnosti*.

91. Dakle, cijeneći prihvaćene činjenice i iskaze navedenih svjedoka, Vijeće je našlo dokazanim da je u vrijeme obuhvaćeno optužnicom, odnosno u vrijeme za koje je optuženog oglasilo krivim, na području opštine Ključ postojao širok i sistematičan napad.

92. Pri navedenom, Vijeće napominje da se kod kvalifikacije „napada“ kao opšteg elementa djela u konkretnom slučaju, nije ni baziralo samo na njegov vojni aspekt, obzirom da se napad i ne ograničava samo na upotrebu oružane sile, već općenito podrazumijeva i činjenje radnji nasilja protiv civilnog stanovništva, što se u okviru činjeničnih okvira ovog konkretnog slučaja, manifestovalo jednostranim razoružavanjem bošnjačkog i hrvatskog stanovništva, zatvaranjem muškaraca nesrpske nacionalnosti, zbog čega su mnogi muškarci, radi lične sigurnosti, napuštali domove i odlazili u obližnje šume ili pećine. Nadalje, Bošnjacima i Hrvatima je uskraćen odlazak na posao i ograničeno im je kretanje, te je od njih traženo da potpišu lojalnost Republici Srpskoj, čime su nesrpski civili odstranjeni iz društvenog i profesionalnog života zajednice, a

sloboda kretanja im je bila drastično ograničena, vršeno je sistematsko odvajanje žena i muškaraca i dr. (*vidi* i navedeno u okviru parag. 82 i 108).

2. Usmjerenost napada protiv civilnog stanovništva

93. Napad je usmjeren protiv civilnog stanovništva ako je ono primarni cilj napada. Izraz „usmjeren protiv“ je formulacija koja podrazumjeva da civilno stanovništvo nije uzgredni cilj napada, dok izraz „stanovništvo“ ne znači da predmetom napada mora biti cjelokupno stanovništvo geografskog područja u kojem se napad odvija¹⁰.

94. Kada je u pitanju status lica prema kojima su počinjene radnje, Vijeće prevashodno ukazuje na opću odredbu zajedničkog člana 3. Ženevske konvencije prema kojoj se civilima imaju smatrati *“osobe kcje ne učestvuju neposredno u nepr.jate,jstvima, podrazum.jevajući tu i pripadnike oružanih snaga kcji su položili oružje i osobe onesposob.jene za borbu us.jed bolesti, ran.javarja, lišer.ja slobode ili iz kcjeg bilo drugog uzroka”*¹¹. U slučaju sumnje da li je neka osoba civil, ta osoba smatrat će se civilom.

95. Vijeće je utvrdilo i da su lica prema kojima je bio usmjeren napad, pa tako i oštećeni iz izreke ove presude, bili civili, te da kao takva kategorija uživaju apsolutnu zaštitu shodno pravilim humanitarnog prava. Slijedom odredaba međunarodnog humanitarnog prava data je negativna definicija „civila“ koja navodi da su civili lica koja nisu pripadnici oružanih snaga. U pogledu njihovog statusa, izjednačene su i „osobe izvan borbenog konteksta“ a koje uživaju zaštitu slijedom zajedničkog člana 3. Ženevskih konvencija iz '49. godine. Na koncu, odbrana nije sporila pripadništvo oštećenih kategoriji civila.

96. Na osnovu činjenica koje su detaljno obrazložene prilikom ocjene postojanja i karaktera napada, Vijeće nalazi da nema nikakve sumnje da su sva lica prema kojima je bio usmjeren napad, bili civili. Svi svjedoci Tužilaštva su potvrdili da se napad odvijao isključivo prema civilnom stanovništvu koje nije imalo oružje ni uniformu, niti su djelovali u okviru borbenog konteksta. Dodatno, kada je u pitanju inkriminirani događaj u pogledu

¹⁰ Vidjeti predmet *Kunarac i dr.*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 90.

načina izvođenja oštećenih Bajrektarević Huseina, Dizdarević Mesuda, Dizdarević Rifeta i Dizdarević Muniba iz domova, potom njihovog odvođenja i u konačnici likvidacije koja je potom uslijedila, Vijeće je utvrdilo da se u konkretnom radi o osobama koje nisu pružale nikakav otpor, koje nisu bile u uniformi, odnosno koje su bile izolovane od bilo kakvog borbenog konteksta.

97. Imajući u vidu navedeno, Vijeće nalazi dokazanim da je cilj napada, koji je bio širok i sistematičan, bilo civilno nesrpsko (odnosno muslimansko i hrvatsko) stanovništvo opštine Ključ.

3. Radnje optuženog su bile dijelom napada i on je znao za napad (nexus)

98. Kada je u pitanju povezanost radnji optuženog i napada, kao i njegovo znanje za napad, odlučujuće je da je optuženi u inkriminirano vrijeme bio pripadnik VRS, što je Tužilaštvo dokazalo dokazom T-162¹² (Vojna Pošta (VP) 7327 Ključ) iz kojeg slijedi da je optuženi u period od 27.5.1992. do 1.7.1993. godine, bio pripadnik navedne jedinice, a što je potvrđeno i iskazom optuženog u svojstvu svjedoka, te iskazima svjedoka odbrane Stevana Jovičića i Nikole Šabića, pri čemu je svjedok Stevan Jovičić decidno naveo da je bio mobilizovan u isti bataljon kojem je i optuženi slijedom njegovog kazivanja pripadao (3. Bataljon, na čelu sa Krstanom Brankovićem). Pripadnost optuženog Vojsci RS odbrana nije ni sporila.

99. Isto tako, opisujući optuženog u ulozi uniformisanog i naoružanog vojnika u vezi za konkretnim događajima iz optužnice, svjedoci optužbe Adil Dizdarević i Fuvad Dizdarević, a što je saglasno i pročitano iskazu svjedokinje Razije Bajrektarević, na istovjetan način, uz manja očekivana odstupanja, opisivali su optuženog kao osobu urednog izgleda za takve ratne prilike, pa ga je svjedok Adil Dizdarević opisao kao plavu osobu, normalne muške frizure, ravne kose sa razdjeljkom na jednu stranu, pri čemu je naročito zapazio njegov govor za koji navodi da je bio tečan i fin, te pristojan i smiren, zaključno konstatujući da je to osoba za koju sa sigurnošću može potvrditi da je kritične

¹¹ (čl.3.stav 1. tačka a) Žen.konv.o zaštiti civilnih osoba (Ovim članom je propisano da će se prema ovoj kategoriji stanovništva postupati, u svakoj prilici čovječno, bez ikakve nepovoljne diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, vjeri ili ubjeđenju, polu, rođenju, imovnom stanju ili kojem drugom sličnom mjerilu

¹² T – 162, Dopis Grad Banja Luka, Gradska uprava, Odjeljenje za boračko- invalidsku zaštitu broj 06-832-107/2016 od 25.12.2016. godine uz jedinični i matični karton za Dević Boška

prilike odvela njegovog oca i komšiju Mesuda, a svjedok Fuvad Dizdarević ga je opisao kao uredno podšišanog odnosno, uredno počešljanog, sa razdjeljkom na stranu, pri čemu je izjašnjavajući se na poseban upit u pogledu godina naveo da je bio srednjih godina odnosno oko 40 do 45 godina starosti, a Bajrektarević Razija ga je opisala kao visoku i plavu osobu, za koju je kasnije pričajući svojim u Humićima saznala da je taj plavi bio u Humićima učitelj, kojom prilikom su joj rekli i njegovo ime, a koji opisi fizičkog izgleda optuženog odgovaraju opisima svjedoka Razije Delalović i Šemsudina Krantića, koji su na istovjetan način opisivali optuženog i prije kritičnih događaja u okolnostima koje se tiču zanimanja optuženog kao prosvjetnog radnika, pri čemu je svjedok Šemsudin Krantić u svom iskazu naveo da mu je optuženi bio učitelj tri godine, odnosno prva tri razreda osnovne škole, kao i opisima svjedokinje Tičević Mubere koja ga je opisivala kao krupnu i plavu osobu u prilikama kada je dolazio za vrijeme rata u njeno selo, dodatno ističući da joj je poznato da je on stanovao kod Kojić Šefika, koji činjenicu je potvrdio i sam optuženi.

100. Dakle, svi svjedoci, koji su se očitovali o fizičkom izgledu i ponašanju optuženog kada kritične prilike 11.8.1992. godine dolazi u Gornji Kamičak istovjetni su opisima optuženog od strane svjedoka Adila Dizdarevića koji je sa sigurnošću potvrdio da se radi o osobi koja je došla u njegovo selo i odvela njegovog oca i komšiju Mesuda, a koji svjedok je na poseban upit da li je siguran u tu činjenicu upečatljivo na pretresu ustvrdio "Siguran, k'o što je Bog jedan". Takođe, kada je u pitanju prepoznavanje optuženog tokom istrage od strane ovog svjedoka, isti je prilikom predočavanja svjedoku fotografija u skladu sa istražnom radnjom prepoznavanja iz člana 85. stav 4. ZKP BiH, prepoznao optuženog na predočenim fotografijama, konstatujući to svojim potpisom ispod fotografije optuženog. Branilac je u svom završnom izlaganju prigovarao načinu prepoznavanja optuženog od strane ovog svjedoka u istrazi, ističući da opisano prepoznavanje optuženog od strane svjedoka nije izvršeno na zakonit način.

101. Naime, ako je potrebno da se utvrdi poznaje li svjedok osobu ili predmet, tražit će se od njega prvo da ih opiše ili da navede znakove po kojima se razlikuju, pa će mu se tek poslije pokazati radi prepoznavanja i to zajedno s drugim njemu nepoznatim osobama, odnosno ako je to moguće - zajedno s predmetima iste vrste (stav 3. člana 85. ZKP BiH). Ako prepoznavanje nije moguće u skladu sa stavom (3) ovog člana, prepoznavanje će se izvršiti na osnovu prepoznavanja fotografija tog lica ili predmeta postavljenih među fotografijama svjedoku nepoznatih lica ili predmeta iste vrste (stav 4.

člana 85. ZKP BiH).

102. Slijedom prigovora kojim se ističe da je izvršeno prepoznavanje optuženog od strane svjedokā, time i svjedoka Adila Dizdarevića nezakonito, Vijeće nalazi da su se svi saslušani svjedoci, a tako i svjedok Adil Dizdarević, neposredno pred Vijećem izjasnili na okolnost izvršenog prepoznavanja, kojom prilikom su pojasnili okolnosti pod kojima su izvršili prepoznavanja, odnosno činjenicu da se od njih prvo, u skladu sa odredbom člana 85. stav 3. ZKP BiH, tražilo da opišu osobu, nakon čega su im, u skladu sa odredbom stava 4. istog člana, predočavane fotografije tog lica postavljene među fotografijama svjedoku nepoznatih lica, pri čemu su svjedoci na glavnom pretresu pred Vijećem autorizovali svoje potpise na navedenim fotoalbumima, koje su svojeručno potpisali, a tako i ovaj svjedok, zbog čega se navedeni prigovori ukazuju neosnovanim.

103. Istovremeno, imajući u vidu prigovore obrane u tom pravcu, činjenica da se vrijeme sačinjavanja albuma ne poklapa sa vremenom predočavanja istih tokom ispitivanja u istrazi svjedoku Adilu Dizdareviću (svjedok Adil Dizdarević je u Tužilaštvu BiH dao iskaz 11.1.2016. godine) nije od odlučnog značaja. Naime, ne postoji nikakva zakonska prepreka da se svjedoku predoči ranije ili kasnije sačinjen fotoalbum budući da su jedine smjernice prilikom predočavanja svjedoku fotoalbuma u istrazi upravo odredbe citiranog člana 85. ZKP BiH, a koji je u konkretnoj situaciji u cjelosti ispoštovan.

104. S druge strane, pokazivanje na optuženog u sudnici od strane ovog svjedoka, Vijeće smatra dijelom iskaza navedenog svjedoka, a ne prepoznavanjem u smislu zakona o krivičnom postupku, a koji stav Vijeća se oslanja na sudsku praksu Suda u istovjetnim slučajevima, slijedom čega prigovor da je svjedoku bilo jednostavno da pored branioca odnosno praćenjem elektronskih medija i portala prepoza optuženog u sudnici, Vijeće nije našlo osnovanim.

105. Dakle, slijedom svega navedenog, proizilazi da je optuženi u vrijeme izvršenja krivičnog djela formacijski bio u sastavu snaga koje su učestvovala u širokom i sistematičnom napadu na područje opštine Ključ, odnosno isti je bio pripadnik Vojske Republike Srpske.

106. U pogledu utvrđivanja nužne *mens rea* kod krivičnog djela zločini protiv čovječnosti, počinitelj mora, ne samo imati namjeru da počini krivično djelo, nego mora i znati da njegova djela ulaze u okvir niza rasprostranjenih ili sistematskih zločina usmjerenih protiv

civilnog stanovništva, te da se njegova djela uklapaju u taj obrazac.¹³ Počinilac ne mora biti upoznat sa pojedinostima napada, niti mora odobravati kontest u kojem se čine njegova djela.¹⁴ Dovoljno je da optuženi razumiju opšti kontekst u kome su djelovali.¹⁵

107. Ako se navedeno sagleda u kontekstu masovnosti samoga napada, te sveobuhvatnosti djelovanja srpskih snaga prema civilnom bošnjačkom i hrvatskom stanovništvu, opravdano je zaključiti da je optuženi, kao osoba koja je u navedenom periodu boravila na području opštine Ključ, a posebno kao sastavni dio vojske koja je vršila napade, u potpunosti bio upućen u svakodnevna dešavanja na području ove opštine, slijedom čega se nedvojbeno može zaključiti da je optuženi Dević Boško znao za postojanje niza rasprostranjenih i sistematskih zločina usmjerenih protiv civilnog nesrpskog stanovništva opštine Ključ, prevashodno obzirom na geografski kontekst napada budući da je i sam u svom iskazu naveo da je boravio na području opštine Ključ, te da se u okviru vojnih aktivnosti kretao na područjima koja su uključivala i selo Kamičak u kojem su se ubistva civila i desila, kao i obzirom na vremenski kontekst događaja obzirom da je od početka napada odnosno počev od 27.5.1992. godine pa do 11.8.1992. godine, kada su u večernjim satima i izvršena ubistva oštećenih Bajrektarević Huseina, Dizdarević Mesuda, Dizdarević Rifeta i Dizdarević Muniba, napad već poprimio karakter sistematičnosti i široke rasprostranjenosti obzirom da je stanovništvo nesrpske nacionalnosti protjerivano sa svojih ognjišta, vršen je popis, a potom i nasilno prisvajanje i pljačkanje njihove imovine, potom, vršeno je sistematsko razdvajanje muškarca od žena i njihovo ispitivanje, proizvoljno lišenje slobode koje je uključivalo i maltretiranja i ubistva te nema sumnje da je znao i htio da i njegova djela (progon u vezi sa ubistvom sve u vezi sa članom 29. KZ BiH - saizvršilaštvo) budu dijelom napada i da optuženi doprinese takvom napadu protiv civilnog stanovništva.

108. Dakle, na temelju izvedenih dokaza, Vijeće je zaključilo, da je u periodu relevantnom za optužnicu, odnosno u periodu od 27.5.1992. godine pa najmanje do 11.8.1992. godine, na području opštine Ključ izvršen širok i sistematičan napad, koji je bio usmjeren protiv civilnog bošnjačkog i hrvatskog stanovništva ove opštine, koji napad je izvršen od strane vojnih, paravojnih i policijskih snaga Republike Srpske, te da su

¹³ MKSJ, Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248

¹⁴ MKSJ, Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par.190.

¹⁵ *Ibidem*, pozivanje na presudu pretresnog vijeća u predmetu *Kordić*, par.185

krivičnopravni događaji, za koje je optuženi oglašen krivim, nesumnjivo bili dijelom tog napada, a za koji napad je optuženi znao, kao što je znao i bio svjestan da takvim njegovim radnjama upravo i učestvuje u ostvarenju istog, te imajući u vidu sve navedeno, Vijeće nalazi dokazanim opšte element krivičnog djela iz odredbe člana 172. KZ BiH.

109. Vijeće opise svjedoka o izgledu optuženog kao veoma visokoj osobi, nasuprot objektivnim dokazima odbrane optuženog na okolnost njegove visine (172 cm) - dokaz O-17, nije prihvatilo relevantnim niti je takva poimanja svjedoka obzirom na sveukupne objektivne okolnosti koje su u tim prilikama vladale, kada isti svjedoče o odvođenjima i sistematskim ubistvima njihovih najbližih, u okolnostima kada je prethodno u njihovo selu upadala vojska i vršila nasumične popise i prisvajanja njihove imovine, odvođenja na ispitivanja koja su uključivala i maltretiranja i ubistva, koje okolnosti su svakako izvan uobičajenih ljudskih iskustava, nije uzelo na štetu njihovim uvjerljivim i sveobuhvatnim svjedočenjima, a o čemu će se Vijeće dodatno decidno odrediti u okviru pojedinačne radnje izvršenja. Naime, odbrana se tokom postupka između ostalog bavila dokazivanjem da li stvarna visina optuženog odnosno opisi istog, odgovaraju visini i izgledu optuženog onako kako su ga svjedoci opisivali, međutim, imajući u vidu načelo slobodne ocjene dokaza i utvrđenu sudsku praksu, ocjena Vijeća je da se svjedocima koji svjedoče o traumatičnim i stresnim sjećanjima, imajući u vidu dubinu psihičke traume i intenzitet straha, kao i vremensku distancu od predmetnih događaja, ne mogu uzeti na štetu manja odstupanja u iskazima odnosno njihova nepreciznost u pogledu egzaktnosti visine ili sličnih opisa optuženog, ili nekih drugih manje važnih detalja.

110. Ovakvo poimanje Vijeća je saglasno i stavu MKSJ u predmetu *Furundžija*, koje zaključuje da od lica koja su preživjela takva traumatična iskustva *"nije razumno očekivati da se sjećaju sitnih detalja događaja kao što su datum ili vrijeme. Takođe nije razumno očekivati da se sjećaju svakog pojedinačnog elementa kompliciranog i traumatičnog redosljeda događaja. U stvari, nedosljednosti mogu pod određenim okolnostima ukazivati na istinitost i na činjenicu da na svjedoke nije uticano."*

111. Dodatno, kad je u pitanju subjektivni element na strani optuženog, a dovedeno u vezu sa njegovim znanjem za napad i učestvovanje u istom, Vijeće je u konkretnom slučaju imalo u vidu i da su svjedoci Tužilaštva koji su se očitovali o odvođenjima Bajrektarević Huseina, Dizdarević Mesuda, Dizdarević Rifeta i Dizdarević Muniba kritične prilike odnosno uveče 11.8.1992. godine (svjedoci Dizdarević Fuvad, Bajrektarević Adis,

Dizdarević Ejub, Dizdarević Tesima, svjedok A, Adil Dizdarević), u svojim iskazima naveli da se odvođenje navedenih lica odvijalo gotovo kao po nekom obrascu – naime, sumiranjem njihovih ikaza, utvrđeno je da su oštećeni odvedeni nenaoružani, u civilu, dakle izvan bilo kakvog borbenog konteksta. Dodatno, svjedok Samir Dizdarević, prisjećajući se odvođenja njegovog oca (Dizdarević Mesuda) navodi da je otac odveden u klompama jer mu je prethodno rečeno da traže Muniba, pa je zato i obuio klopme misleći da će se vratiti kući nakon što im pokaže Munibovu kuću, što međutim nije bio slučaj. Takođe, ovaj svjedok navodi da je dok je osluškivao pored prozora očeve klopme priželjkujući da se vrati „sa ispitivanja“ kako mu je i rečeno da ga zbog toga vode, čuo je tu grupu vojnika i razgovor sa Dizdarević Munibom kad su prolazili pored njegove kuće kako ti vojnici pitaju Muniba za imena Hasanbegović Zaima, Hasanbegović Refika i lokalnog imama Bajrić Jusufa, na šta im je Munib rekao da se oni nalaze u drugom dijelu sela, iz čega je svjedok stekao utisak da su ti vojnici imali sačinjenu listu najznačajnijih ljudi u njegovom selu koje su trebali likvidirati.

112. Dakle, svjedoci saglasno i uz očekivana manja odstupanja, svako posmatrajući odvođenje svoga člana porodice, govore o istovjetnom obrascu odvođenja njihovih najmilijih, koji su ubrzo po odvođenju i ubijeni. Naime, prilikom odvođenja Bajrektarević Huseina, Dizdarević Mesuda, Dizdarević Rifeta i Dizdarević Muniba, svjedoci, očevici odvođenja, su svako ponaosob, pažljivo opažali odvođenje njihovih članova porodice, pa tako i vinovnika njihovih odvođenja. Tako je svjedok Adil Dizdarević pažljivo posmatrao ko odvodi njegovog oca što je i prirodno, prethodno opisavši tu osobu kao izrazito visoku (190cm ili više), krupne građe, te da je ta osoba bila plava odnosno svijetlo smeđa, normalne muške frizure ravne kose sa razdjeljkom na jednu stranu, visoko čelo. Lice mu je bilo krupnije kao i on sav, uši normalne veličine, te je istakao da pošto se obraćao ocu i majci, zapazio je njegov govor koji je bio tečan, fin i smiren.

113. Svjedok je potom na pretresu rekao da taj lik nikad ne može zaboravit, odnosno da je to osoba koja je bila 11.avgusta 1992. godine uveče pred njegovom kućom i da je odvela njegovog oca i komšiju Mesuda. Na upit da li je siguran, svjedok je odgovorio „Siguran, k'o šta je Bog jedan“, (vidi i u okviru parag. 67 i 136), potom je takođe naveo: „...ja ovo čitavo sjedim i ovo pričam i to je sve. I ja gledam ovamo ovoga gospodina, preko puta mene, ja sam siguran i sad dok gledam u to lice, i to te oči, ja to ne mogu, tu kosu, to čelo ja to ne mogu nikada zaboraviti, jedino što je to normalno vrijeme učinilo svoje, što bi naš narod rek'o, to je onaj...“.

114. S druge strane, svjedok A opisuje vojnika kojeg je najbolje zapazio u grupi vojnika koji je odveo njegovog oca i komšiju Muniba kritične prilike, prethodno opisavši tu osobu kao osobu srednjih godina, odnosno stariju od svjedoka „sigurno za duplo godina“, okruglog lica, srednje visine, duže kose preko vrata, sa trakom oko kose. Kada su mu tokom istrage pokazivane fotografije, na fotografijama je prepoznao upravo tu osobu koju je prethodno i opisao, a radi se o Kovačević Mlađenu.

115. Navedene činjenice upućuju na zaključak da je odvođenje oštećenih bilo unaprijed isplanirano, odnosno da je postojao spisak lica koja treba lišiti slobode, a potom i likvidirati, optuženi sa drugim licima ulazi u tačno određene kuće, tražeći tačno određene osobe, sa jasnim ciljem da iste likvidiraju, slijedom čega je Vijeće zaključilo da je optuženi postupao sa direktnim umišljajem.

116. Stoga, na temelju izvedenih dokaza, Vijeće je zaključilo, da je u periodu relevantnom za optužnicu, na području opštine Ključ izvršen širok i sistematičan napad, koji je bio usmjeren protiv civilnog bošnjačkog i hrvaskog stanovništva ove opštine, koji napad je izvršen od strane vojnih, paravojnih i policijskih snaga Republike Srpske, te da su krivičnopravni događaji, za koje je optuženi oglašen krivim, nesumnjivo bili dijelom tog napada, a za koji napad je optuženi znao, kao što je znao i bio svjestan da takvim njegovim radnjama upravo i učestvuje u ostvarenju istog, te imajući u vidu sve navedeno, Vijeće nalazi dokazanim opšte elemente krivičnog djela iz odredbe člana 172. KZ BiH.

B. POJEDINAČNE INKRIMINACIJE U OSNOVI ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI

117. Nakon što je utvrdilo postojanje opštih elemenata krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz čl. 172. KZ BiH, Vijeće je na osnovu provedenih dokaza utvrdilo da je optuženi svojim radnjama ostvario obilježja krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz čl.172. stav 1. tačka h) (progon) i to tačkom a) (ubistvo), a sve u vezi sa članom 29. KZ BiH.

1. PROGON IZ ČLANA 172. STAV 1. TAČKA h) KZ BiH U OSNOVI ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI

118. Optuženi je oglašen krivim za krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172.

stav 1. tačka h) KZ BiH koji u relevantnom dijelu glasi:

(1) Ko, kao dio širokog ili sistematičnog napada usmjerenog bilo protiv kojeg civilnog stanovništva, znajući za takav napad, učini koje od ovih djela:

h) progon bilo koje grupe ljudi ili kolektiva na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj ili drugoj osnovi koja je univerzalno prihvaćena kao nedopustiva po međunarodnom pravu, u vezi s bilo kojim krivičnim djelom iz ovog stava ovog člana, bilo kojim krivičnim djelom propisanim u ovom zakonu ili bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti Suda Bosne i Hercegovine;

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

119. Odredba člana 172. stav 2. KZ BiH u tački g) sadrži značenje pojma progon:

Progon jeste namjerno i teško, međunarodnom pravu suprotno uskraćivanje osnovnih prava, zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici.

120. Prema stavu vijeća Apelacionog odjeljenja Suda BiH, zauzetom u drugostepenoj presudi *Ratko Bundalo i dr. i Savić Krsto* obilježja djela, odnosno radnje izvršenja naznačene pod tačkom h) odnose se na progon bilo koje grupe ljudi ili zajednice na političkom, rasnom, nacionalnom, etničkom, kulturnom, vjerskom, spolnom ili drugom temelju, koji je opće prihvaćen kao nedozvoljen po međunarodnom pravu u vezi sa bilo kojim krivičnim djelom iz ovog stava ovog člana, bilo kojeg krivičnog djela propisanog KZ BiH ili bilo kojeg krivičnog djela u nadležnosti Suda BiH.

121. Kod ovog djela počinitelj na grub način i suprotno međunarodnom pravu jednoj ili više osoba oduzima temeljna ljudska prava pri čemu je odabir takvih osoba ili osobe izvršen na osnovu identiteta skupine ili kolektiviteta ili je baš ciljano na tu skupinu ili kolektivitet. Takav odabir se temelji na naznačenim razlikama među skupinama ili drugim razlozima koji su općeprihvaćeni kao nedozvoljeni po međunarodnom pravu.

122. Slijedom navedenog u smislu odredbe člana 172. stav 1. tačka h) KZ BiH, elementi krivičnog djela progona kao zločina protiv čovječnosti su:

1) namjerno i teško uskraćivanje osnovnih prava;

2) suprotno međunarodnom pravu;

3) zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici;

4) protiv bilo koje grupe ljudi ili kolektiva na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj ili drugoj osnovi koja je univerzalno prihvaćena kao nedopustiva po međunarodnom pravu; i

5) u vezi s bilo kojim krivičnim djelom iz ovog stava ovog člana zakona, bilo kojim krivičnim djelom propisanim u ovom zakonu ili bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti Suda BiH.

123. Pravilno tumačenje odredbe člana 172. stav 1. tačka h) KZ BiH, jeste da se djelo progona može učiniti sa svim radnjama koje, u cjelini, predstavljaju namjerno i teško, međunarodnom pravu suprotno uskraćivanje osnovnih prava, zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici.

124. Sudska praksa MKSJ o radnji u izvršenja (*actus reus*) progona zauzela je sljedeće zaključke:

a) Međunarodno običajno pravo ne podržava usku definiciju progona.

b) U svojoj interpretaciji progona sudovi uključuju djela kao što su ubistvo, istrebljenje, mučenje i druga teška djela protiv fizičkog integriteta kao što su ona sada navedena u članu 5. Statuta MKSJ.

c) Progon može obuhvatati i razna druga djela diskriminacije koja uključuje atake na politička, društvena i ekonomska prava.

d) Progon se obično koristi kako bi se opisalo niz djela, a ne jedno zasebno djelo. Djela progona obično tvore dio politike ili barem prakse koja slijedi određeni obrazac i moraju se posmatrati u svom kontekstu. U stvarnosti se djela progona često vrše u skladu sa politikom diskriminacije ili rasprostranjenom diskriminirajućom praksom.

e) Kao koloral stavki, diskriminirajuća djela za koja se tereti kao za progon ne smiju se posmatrati izolirano. Neka od pomenutih djela mogu sama po sebi ne biti tako teška da predstavljaju zločine protiv čovječnosti. Na primjer ograničenja koja se nameću određenoj grupi kako bi se ograničila njihova prava učestvovanja u određenim aspektima društvenog života (kao što su posjete javnim parkovima, pozorištima ili knjižnicama) predstavljaju diskriminaciju, koja je sama po sebi za pokudu; no, ona

sama po sebi možda ne predstavljaju progon. Ta djela se ne smiju posmatrati izolirano.¹⁶

f) Progon je oblik diskriminacije na osnovu rase, religije ili političkog mišljenja sa namjerom i rezultatom kršenja temeljnih prava pojedinca.¹⁷ Nije nužno postojanje zasebnog djela nečovječne prirode da bi postojao progon, već i sama diskriminacija čini djelo nečovječnim. Zločin progona obuhvata najrazličitija djela uključujući između ostalog djela fizičke, ekonomske ili pravne prirode kojima se krše osnovna ili temeljna prava pojedinca. Diskriminacija predstavlja jedan od navedenih elemenata koji je neophodan za dokazivanje počinjenja krivičnog djela progona.

125. Imajući u vidu navedeno, vijeće Apelacionog odjeljenja ovog suda je u predmetu *Bundalo i dr. i Savić Krsto*, zauzelo stanovište da krivično djelo Zločini protiv čovječnosti učinjeno progonom predstavlja samostalno, alternativno postavljeno djelo, koje može biti učinjeno na jedan od načina pobrojanim u tačkama 172. stav (1) a) do k) KZ BiH, ali i radnjama koje su sadržane u drugim odredbama KZ BiH, a koje radnje zajedno predstavljaju grubo i flagrantno uskraćivanje na diskriminatornoj osnovi nekog temeljnog prava koje je utvrđeno međunarodnim ili konvencionim pravom, a koje doseže isti stepen težine kao i druga djela zabranjena članom 172. KZ BiH.

126. U konkretnom slučaju, Vijeće je, nesumnjivo, iz sveukupnih okolnosti pod kojim je djelo izvršeno, utvrdilo da je optuženi Dević Boško radnjama za koje je oglašen krivim, izvršio progon na nacionalnoj i vjerskoj osnovi, ubistvom.

127. Da je optuženi u okviru pojedinačnih radnji izvršenja počinio krivično djelo progona, Vijeće je zaključilo oslanjanjem na izvedene dokaze, prevashodno iskaze svjedoka Tužilaštva kojima je poklonilo vjeru, a o čemu će biti više riječi u okviru radnje u osnovi zločina.

128. Shodno navedenom, Vijeće je našlo da su sve dokazane radnje izvršenja optuženog imale u sebi diskriminatornu osnovu obzirom da su djela i počinjena prema civilima Bošnjacima u okviru širokog i sistematskog napada usmjerenog prema Muslimanima-Bošnjacima i Hrvatima opštine Ključ, upravo zbog njihove pripadnosti

¹⁶ MKSJ, *Kupreškić*, prvostepena presuda; paragraf 615

¹⁷ MKSJ, *Vidi Tadić*, prvostepena presuda 697, 710

drugom narodu odnosno drugoj vjeri. To optuženi potvrđuje svojim djelima, birajući žrtve upravo zbog njihove pripadnosti drugom narodu i vjeri.

129. Kada je u pitanju sadržaj krivice optuženog za radnju u osnovi djela – radnju ubistva, Vijeće je utvrdilo da je isti postupao sa direktnim umišljajem, jer je bio svjestan svog djela i htio je njegovo učinjenje.

2. Lišenje druge osobe života (ubistvo) iz člana 172. stav (1) tačka a) KZ BiH

130. Vijeće je nakon provedenih dokaza nesporno utvrdilo da je optuženi Dević Boško, radnjama opisanim u izreci presude, ostvario i sva bitna obilježja djela ubistvo iz tačke a) stav 1. član 172. KZ BiH.

131. Prilikom ocjene dokaza, Vijeće je imalo u vidu pojedinačne elemente navedene inkriminacije u osnovi zločina koja predviđa postojanje sljedećih elemenata:

- da je osoba lišena života
- da je lišenje izvršeno sa direktnim umišljajem tj. da je optuženi bio svjestan svoje radnje izvršenja i da je htio učinjenje te radnje.

132. Vijeće je optuženog Dević Boška oglasilo krivim da je zajedno sa K.M., A.Z. i R.O naoružani vatrenim oružjem, dana 11.08.1992. godine u večernjim satima, u mjestu Gornji Kamičak, opština Ključ izveo iz kuća civile bošnjačke nacionalnosti Bajrektarević Huseina sin Beće, Dizdarević Mesuda sin Muhameda, Dizdarević Rifeta sin Šerifa i Dizdarević Muniba sin Nurije, te iste sa namjerom da ih liše života odveli putem kroz selo Gornji Kamičak prema izlazu iz sela na glavni put tj. prema kućama Osmana Dizdarevića i Nuhic Hamdije u čijoj blizini na putu su Bajrektarević Huseina, Dizdarević Mesuda, Dizdarević Rifeta i Dizdarević Muniba lišili života nanošenjem tjelesnih povreda i pucanjem iz vatrenog oružja, a njihova tijela su nađena sa vidnim povredama na navedenom mjestu u ranim jutarnjim satima dana 12.8.1992. godine i odvezena na mjesno groblje u mjestu Donji Kamičak gdje su sva četvorica ukopana, čime je počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom a), a sve u vezi sa članom 29. KZ BiH.

133. Da je optuženi Dević Boško zajedno s drugim licima naoružan vatrenim oružjem dana 11.8.1992. godine u večernjim satima došao u selo Gornji Kamičak (opština Ključ) i

potom učestvovao u izvođenju iz kuća civila bošnjačke nacionalnosti Bajrektarević Huseina, Dizdarević Mesuda, Dizdarević Rifeta i Dizdarević Muniba, potvrdio je prevashodno svjedok Adil Dizdarević. Naime, svjedok je na predmetne okolnosti naveo da je 11.8.1992. godine, uveče oko 20,30 sati, za vrijeme dok se nalazio na spratu porodične kuće sa ocem Munibom, majkom Tesimom, sestrom i nanom, začuo je ispred kuće glas komšije Mesuda kako se obraća ocu govoreći „Munibe izađi, ima neka kontrola“. Potom su se on i njegovi roditelji spustili u prizemlje kuće, nakon čega, da li otac ili majka su otvorili vrata, te je nakon toga ispred vrata vidio dva srpska vojnika i komšiju Mesuda. Jedan je vojnik, kojeg je svjedok dobro vidio, obratio se ocu riječima da mora poći sa njim, a njemu i majci je rekao da se vrate u kuću. Potom su on i majka ušli u kuću, te je dalji događaj ispred kuće posmatrao sa prozora koji je gledao direktno ispred ulaznih vrata gdje su se kritične prilike otac, ta dva vojnika i komšija Mesud i nalazili. Posmatrao je oca kako je sjeo na ploču ispred ulaznih vrata gdje je obuvao tene, i onog srpskog vojnika koji im se prethodno obratio, te da ga te prilike gleda direktno, a postepeno su mu iz vidokruga nestali komšija Mesud i drugi srpski vojnik. Dok se otac obuvao, taj vojnik ga je pitao ima li još nekog u kući, na šta im je otac odgovorio da su tu njegova majka, supruga i dvoje maloljetne djece. Potom su, otac, komšija Mesud Dizdarević i ta dva srpska vojnika, krenuli ispred njihove kuće, nakon čega je on prešao na prozor koji se nalazio na verandi i nastavio je gledati njihovu putanju kretanja, izjavivši da su oni krenuli prema kući strica Arifa Dizdarevića i komšije Čamila Dizdarevića, nakon čega je bila krivina i više ništa se nije moglo vidjeti. Takođe, i njegova majka je taj prizor posmatrala sa prozora u dnevnom boravku. Na poseban upit, da li je primijetio nešto posebno u komunikaciji i odnosu između oca i tog vojnika kojeg je posmatrao, naveo je da je taj srpski vojnik koji je zvao oca, za ta ratna vremena, je bio jako kulturno, govorio je normalnim glasom, nije galamio, nije psovao, niti je bilo ikakvog vrijeđanja. Put kojim je njegov otac odveden prolazi pored kuće Mesuda Dizdarevića, Smajila Dizdarevića, zatim preko Mejdana do kuće Bajraktarević Edhema i onda dalje u pravcu izlaza iz sela, prema kući njegovog strica Dizdarević Osmana. Precizirajući, navodi da je to bio standardni put kojim se inače kreću ka izlazu iz sela. Potom su svi otišli u sobu na spratu kuće, i nedugo zatim, začula se pucnjava. Nije brojao o koliko se pucnjeva radilo, navodeći da je njih tad strah obuzeo. Ujutro im je strina Hasnija, koja je zbog straha noćila u njihovoj kući, a inače je živjela na izlazu iz sela, kada je rano ujutro krenula u pravcu kuće da namiri stoku, rekla da je vidjela beživotna tijela njegovog oca, Mesuda Dizdarevića, Rifeta Dizdarevića i Huseina Bajrektarevića na lokalitetu koji oni u selu zovu „Nuhici“, u blizini strinine kuće. Dalje je naveo da on nije išao na taj lokalitet tada niti je išla njegova majka, kao i to da im je stric Arif rekao da su

ubijeni bili izmasakrirani. Na kraju je naveo da je izvršen te prilike uviđaj i da je potom dozvoljeno porodicama da ih mogu sahraniti, i da je bila obavljena zajednička sahrana za svu četvoricu u mezarju u Donjem Kamičku.

134. Na poseban upit da opiše vojnika za kojeg je svjedok naveo da ga je bolje vidio, svjedok je izjavio da ga je vidio na udaljenosti od oko 1,5m, bio je jače građe, začušljan na jednu stranu sa razdjeljkom, kosa mu je bila plava odnosno svijetlo smeđa, fino je govorio. Na poseban upit oko visine tog vojnika, svjedok je rekao da je njemu tada izgledao visok „k'o Mulež“ pojasnivši da je to zapravo jedna planina u selu nadmorske visine preko 1000m. Izjašnjavajući se u pogledu visine, svjedok je naveo da je bio visok oko 180cm, te da je bio srednjih godina, otprilike kao on u vrijeme svjedočenja (svjedok ima 42 godine).

135. Upitan da pojasni da li su mu tokom istrage predočavani fotoalbumi, svjedok je izjavio potvrdno, izjavivši dodatno da je na predočenom fotoalbumu br. 2 prepoznao tu osobu koja je kritične prilike odvela njegovog oca izjavivši u tom pravcu „taj lik ja ne mogu nikad zaboravit, da je to osoba koje je bila tu veče 11.avgusta pred mojom kućom i da odvelo moga babu i mog komšiju Mesuda, ispred moje kuće“. Na poseban upit da li je u to siguran, svjedok je izjavio „Siguran, ko šta je Bog jedan“. Na daljnji upit, svjedok je odgovorio da njemu ime Dević Boško ništa ne znači, ali je u nastavku svjedočenja samoinicijativno i spontano gledavši u pravcu optuženog nastavio rekavši „ne znam kako da Vam kažem, ja ovo čitavo sjedim i ovo pričam i to je sve. I ja gledam ovamo ovoga gospodina, preko puta mene, ja sam siguran i sad dok gledam u to lice, i to te oči, ja to ne mogu, tu kosu, to čelo ja to ne mogu nikada zaboraviti, jedino što je to normalno vrijeme učinilo svoje, što bi naš narod rek'o, to je onaj...“.

136. Svjedoku je tokom unakrsnog ispitivanja predočen iskaz iz istrage koji je dao Državnoj agenciji za istrage i zaštitu¹⁸, u kojoj je svjedok na poseban upit izjavio da su se kritične prilike pred njegovom kućom nalazila četiri vojnika i komšija Mesud, pa upitan da pojasni šta je tačno, svjedok je rekao da je tačno ono što je tokom direktnog ispitivanja rekao, a to je da su se ispred kuće nalazila dva vojnika i komšija Mesud. Upitan, potom, da pojasni navod u istom zapisniku gdje je naveo da se po odvođenju njegovog oca na otprilike 10-ak minuta začula pojedinačna pucnjava, te da se radilo od oko 30 metaka, ali da se zaista ne može odrediti sa sigurnošću o broju ispaljenih metaka. Takođe je na

¹⁸ T-11, Zapisnik o saslušanju svjedoka Dizdarević Adil, Državna agencija za istrage i zaštitu broj: 16-06/1-04-2-193/15 od 18.03.2015. godine

poseban upit izjavio da se ne može precizno odrediti ni po pitanju uniforme koju su ta dva vojnika nosila na sebi kritične prilike.

137. Posebno se treba imati u vidu ukoliko se analizira iskaz navedenog svjedoka da svjedok na veoma uvjerljiv i upečatljiv način govori o osobi koja odvodi njegovog oca kritične prilike, precizirajući jasno na koji način mu je to poznato odnosno sa kojeg mjesta i udaljenosti je posmatrao to lice, dodatno upotpunivši svoj iskaz na glavnom pretresu spontano i samoincijativno izjavivši da sve vrijeme dok daje iskaz na glavnom pretresu posmatra optuženog kako sjedi preko puta njega u sudnici i da njegov lik nikad ne može zaboraviti. Svjedok je i u istrazi, među predloženih 9 fotoalbuma, prepoznao samo jedno lice odnosno optuženog objasnivši na glavnom pretresu u više navrata da je samo tu osobu posmatrao „direktno“, da taj lik ne može zaboraviti, te da je siguran da se radi o osobi koja je uveče 11.8.1992. godine odvela njegovog oca i komšiju Mesuda, a što je po ocjeni vijeća i prirodno obzirom da se radi o osobi koja je prethodno razgovarala sa njegovim ocem, koja govori ostalim ukućanima da uđu u kuću, a time i svjedoku, što oni i čine, koja potom i odvodi njegovog oca u pravcu kuća „Nuhića“ iz kog pravca su se ubrzo potom čuli pucnji, na kojem mjestu su u ranim jutarnjim satima tijela njegovog oca i ostalih komšija pronađena mrtva i unakažena. Cijeneći činjenice i okolnosti koje proizilaze iz iskaza svjedoka Adila Dizdarevića, Vijeća nalazi da je isti uvjerljiv i vjerodostojan obzirom da je konzistentan odnosno da u navedenom iskazu nema kontradiktornosti i da je isti u korelaciji sa ostalim izvedenim dokazima, o čemu će biti u nastavku više riječi.

138. Takođe, i svjedok Fuvad Dizdarević je u svom, iskazu naveo da je uveče 11.8.1992. godine posmatrajući s prozora na spratu kuće, vidio vojnike na Mejdanu u blizini kuće Edhema Bajrektarevića. Potom odlazi do prozora koji gleda u dvorište kuće Dizdarević Mesuda, i vidi da ulaze dva vojnika u Mesudovo dvorište. Zvali su ukućane, nakon čega je izašao Mesud iz kuće raskopčan u košulji i pitali su ga gdje je Munibova kuća, pa im je on pokazao rukom u pravcu Munibove kuće, obuo je neke bijele klompe i otišao da im pokaže. Potom, ti isti vojnici odlaze prema Munibovoj kući, a vidio je da se još 1-2 osobe nalaze na putu, odnosno da ne ulaze u dvorište Mesudove i Munibove kuće. Potom je prešao u špajz kuće čiji prozor je gledao u pravcu Munibove kuće i vidio je kako ulaze u dvorište te kuće i da nešto komuniciraju, ali sadržaj razgovora nije mogao čuti. Nadalje, kroz 5-10 minuta, ispod njegovog prozora prolazi grupa od 5-7 osoba, nikog nije mogao prepoznati, bio je mrak, vidio je samo siluete. U nastavku iskaza navodi su svi otišli u pravcu izlaza iz sela u pravcu Peći i ubrzo potom čuo se jak lavež pasa, a zatim kroz 10-15 minuta čuli su se i pucnji. Ujutro oko 5 sati, došao mu je komšija Ejub Dizdarević koji

mu je rekao da su odvedeni ubijeni, nakon čega je on s njim otišao na lokalitet kuća „Nuhića“ i kuće Osmana Dizdarevića gdje su pronašli unakažena tijela prvo Rifeta Dizdarevića, zatim Muniba Dizdarevića, Mesuda Dizdarevića i na udaljenosti od oko 5m Huseina Dizdarevića, pa je pomislio da je Husein vjerovatno krenuo bježati. Potom je obavljen uviđaj, nakon čega su sva četvorica ukopana na mezarju u Donjem Kamičku.

139. Na poseban upit da opiše osobe koje su došle kritične prilike u selo po Muniba i Mesuda i koje je te prilike i vidio, svjedok je rekao da nije mogao vidjeti lice vojnika jer je sumrak, ali da je vidio da je taj jedan od te dvojice korpulentan, i da je odgovarao po opisu čovjeku kojeg je viđao po danu kako dolazi u selo. Izjašnjavajući se u pogledu visine te osobe, rekao je da je visine oko 185 do 190 cm, usporedivši ga sa svojom visinom (svjedok navodi da je on visok 183 cm), dodavši da je viđao i ranije i da je ta osoba viša, krupnija i jača od njega, težine oko 105 do 110 kg. Svjedok je dodatno zapazio i da je uredno podšišan, počešljan, dodavši da je “gonio kosu na stranu”. I kad bi ga po danu viđao, zapazio je da je taj čovjek, za te ratne okolnosti, bio uvijek fino obrijan i uljudnog izgleda, starosti oko 40-45 godina. Nakon tog događaja, nakon kojeg su mještani u selu intenzivno razgovarali “šta je bilo, kako je bilo, šta je ko vidio”, saznao je od komšinice Razije Bajrektarević ubrzo nakon tih događaja, da su ta dvojica koja su tu veče došla u selo bila prezimena Kovačević i neki učitelj iz Humića.

140. Svjedoku je prilikom unakrsnog ispitivanja predočena izjava iz istrage koju je dao Državnoj agenciji za istrage i zaštitu, u kojoj je svjedok naveo da su 3 lica došla u Mesudovo i Munibovo dvorište, pa upitan da pojasni šta je tačno, svjedok je naveo da je od Mesudove kapije do same kuće tri metra, da u taj prostor stane tri do pet ljudi tako da čovjek ne može baš razlučiti koliko ih je unutar dvorišta, a koliko ih je vani, rekavši da je sigurniji da se radilo o ukupno 4 vojnika. Svjedok je potom izjavio da su sva ta dešavanja počela uveče oko 9,20 ili 9,25 sati, pa počev od tada, pa preko odvođenja i pucnjave, sav taj događaj odvijao u nekih 40 minuta. Na poseban upit zašto na zapisnik u istrazi nije govorio o godinama odnosno o starosti tog vojnika, kojeg je opisao, svjedok je rekao da ga to u istrazi niko nije ni pitao.

141. Vijeće je iskaz ovog svjedoka ocijenilo uvjeljivim i okolnosnim, obzirom da je isti u svom iskazu dao jasne i nedvosmislene činjenice i okolnosti koje je on zapazio kritične prilike kao i to da je isti potkrepljen i drugim dokazima u spisu, a prvenstveno iskazom svjedoka Adila Dizdarevića.

142. U sklopu naprijed navedenog, treba imati u vidu činjenice i okolnosti koje proizilaze iz iskaza svjedokinja Razije Bajrektarević. Naime, svjedokinja Razija Bajrektarević, čiji je iskaz iz istrage u skladu sa članom 273. stav 2. ZKP BiH pročitana na glavnom pretresu, na predmetne okolnosti je u svom iskazu izjavila da je u noći 11.8.1992. godine bila na spratu kuće s djecom, a da su njena svekrva i svekar bili u dvorištu sa Bajrektarević Almazom i njenim mužem Huseinom. Obzirom da je bilo vruće, prozor od sobe u kojoj se nalazila s djecom na spratu kuće je bio otvoren, tako da je vidjela trojicu naoružanih vojnika koji su već ušli u prizemlje njene kuće. Potom je s djecom sišla u prizemlje. Opisujući nadalje, navela je da je vidjela trojicu vojnika, imali su oružje, dobro se sjeća jednog koji je bio izrazito visok. Taj je imao preko sebe radenike, nož, drugi je bio isto tako visok, plav, a treći je bio malo niži, crn, dosta jak i imao je traku preko čela, kao i dužu kosu. Nije ih prepoznala, ali kasnije, kad je pričala svojim iz Humića, oni su joj rekli da je taj visoki plavi bio u Humićima učitelj, te dalje navodi "i rekli su mi i njegovo ime, ali ja se sada ne mogu sjetiti. Možda su čak rekli da se zove Boško, učitelj iz Humića". Potom navodi da su joj psovali majku i pitali gdje je gazda kuće, nakon čega su od nje tražili da ga dovede, što je i učinila, a za njom je tada krenuo i taj visoki sa radenicima koji se potom vratio s njenim svekrom, svekrvom, komšijama Almazom i Huseinom Bajrektarević u kuću nakon čega su ih preteresli, te su rekli Huseinu da pođe s njima što je on i učinio. Kada su povelili Huseina, čula se neka grupa ljudi i kako neko govori "stoj", potom se čulo neko prepiranje između njih i nakon toga su otišli prema kući Rifeta Dizdarevića. Nakon pola sata čuli se rafali u blizini njene kuće. Posebno je navela da su ujutro Almaza i komšinica Hasnija našle mrtve Huseina, te komšije Rifeta, Mesuda i Muniba, kao i to da su isti tog dana sahranjeni u mezarlicima kod džamije, a čula je da je dolazila i neka komisija iz Sanskog Mosta koja je obavila uviđaj.

143. Na osnovu iskaza svjedoka Adila Dizdarevića u odlučujućem dijelu, te iskaza Fuvada Dizdarevića i Razije Bajrektarević, te imajući u vidu i druge potkrepljujuće iskaze ostalih svjedoka Tužilaštva, Vijeće je utvrdilo da je kritične prilike u grupi vojnika koji su došli u selo Gornji Kamičak bio prisutan i optuženi, kojeg je svjedok Adil Dizdarević jasno i nesumnjivo prepoznao, prethodno decidno opisavši ga, a potom i identifikujući ga na predocnim fotoalbumima, a potom i u sudnici tokom svjedočenja, a koji opisi optuženog od strane navedenog svjedoka su u korelaciji sa opisima koje su, u svojim iskazima naveli i svjedoci Fuvad Dizdarevića i Razija Bajrektarević.

144. Dakle, treba imati u vidu da svjedoci Adil Dizdarević, te Fuvad Dizdarević i Razija Bajrektarević, saglasno i jednoobrazno opisuju tog plavog vojnika, svako obzirom na

svoju percepciju događaja i učestvovanju u istom, a koji opis su i dali samo za jednog od prisutnih vojnika ne pominjući pri tome da je, osim optuženog, kritičnim događajima prisustvovao još neki plavi vojnik sa tim istim ili sličnim opisom, odnosno istim ili sličnim karakteristikama. Pored ovog, Vijeće je imalo u vidu takođe da osim pomenuta tri, nijedan drugi svjedok nije govorio da je u inkriminiranim događajima uzeo učešće još neki plavi vojnik, niti su govorili da je još neko od vojnika bio sa tim opisom, pa je zaključak Vijeća da se opisi optuženog od strane svjedoka Adila Dizdarević, Fuvad Dizdarevića i Razije Bajrektarević upravo odnose na optuženog Dević Boška, odnosno da je on taj učitelj iz Humića za koju okolnost je Razija Bajrektarević i navela da je saznala od svojih iz Humića, dok je i sam optuženi u svom iskazu naveo da je jedno vrijeme radio kao učitelj u Humićima, što su potvrdili i svjedoci Tužilaštva Šemsudin Krantić i Razija Delalović, te svjedokinja replike Tužilaštva Nafija Ganibegović, takođe prosvjetna radnica koja je poznavala i optuženog i njegovu suprugu.

145. Vijeće je imalo u vidu i da je odluku o identitetu optuženog u odlučujućoj mjeri zasnovalo na iskazu svjedoka Adila Dizdarevića slijedom čega je Vijeće sa posebnom pažnjom cijeniло njegov iskaz. Kada se osuđujuća presuda zasniva u odlučujućoj mjeri na iskazu takvog svjedoka, taj iskaz mora biti takav da ne ostavlja ni najmanju sumnju u njegovu tačnost i istinitost, te u kredibilitet i integritet svjedoka. Oslanjanjem na načelo slobodne ocjene dokaza iz člana 15. ZKP BiH, Vijeće nalazi da svjedočenje svjedoka Adila Dizdarevića ispunjava sve navedene kriterije, zbog čega i nalazi da njegovo svjedočenje kako u pogledu objektivnog učina događaja, a prevashodno u pogledu subjektivnog nosioca istog i uloge optuženog kao jednog od aktera odnosno saizvršioca je, prema ocjeni Vijeća, takvog kvaliteta da je odluka koja se na njemu zasniva, jedini moguć razuman zaključak u ovom predmetu, te da kao takav nužno i ne zahtijeva potvrdu u iskazima drugih svjedoka. Ovakva doktrina oslanja se i na praksu MKSJ i MKTR slijedom koje je Žalbeno vijeće u predmetu *Aleskovski* zaključilo „Žalbeno vijeće je mišljenja da svjedočenje jednog svjedoka o nekoj pravno relevantnoj činjenici, pravno gledano, ne zahtijeva potvrdu u iskazu drugog svjedoka¹⁹. Zatim, na istom je pravnom tumačenju i Žalbeno vijeće MKTR u predmetima *Kajelijeli, Niyitegeka i dr.*, slijedom kojeg „Žalbeno vijeće dosljedno stoji na stanovništu da je pretresno Vijeće u najboljoj poziciji da ocijeni dokaznu vrijednost dokaznih materijala te se može, zavisno od svoje ocjene, osloniti na iskaz samo jednog svjedoka da bi se dokazala određena materijalna činjenica“.

¹⁹ *Tužilac protiv Aleksovskog*, IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*), par. 62.

146. Praksu međunarodnih sudova prati i Apelaciono vijeća Suda BiH koje je u predmetu *Vuković i dr.* zauzelo stav da se ne bi moglo smatrati da je nepravično ukoliko bi se odluka o krivici zasnovala na iskazu samo jednog svjedoka, ali samo ukoliko je taj iskaz dovoljno uvjerljiv i logičan, saglasan svim ostalim dokazima, kao i da je odluka koja se na njemu zasniva, jedini moguć razuman zaključak u predmetu.

147. Vezano za iskaz svjedokinje Razije Bajrektarević u pogledu njene spoznaje o prisutnosti optuženog u predmetnom događaju treba se imati u vidu i svjedočenje njenog sina Adisa Bajrektarevića, koji je u svom iskazu naveo da se i njegova majka kritične prilike nalazila s njim i grupom komšija u kući kada su kritične prilike došli vojnici. Posebno je navedeni svjedok naveo da je čuo da je upravo njegova majka kasnije nakon događaja pričala da je među tom trojicom vojnika „jednog prepoznala“. Takođe je u svom iskazu naveo da su kritične prilike pored njegove majke u kući bili i Bajrektarević Edhem, njegova supruga Rasema, komšija Bajrektarević Husein i njegova supruga Almaza. Nakon što su ih pretresli, vojnici su Huseina Bajrektarevića odveli putem prema izlazu iz sela, te da se sutradan ujutro komšije Huseina, Mesuda, Muniba i Rifeta Dizdarevića pronašli na udaljenosti oko 200 m od njihovih kuća, na putu prema kućama „Nuhića“ i Osmana Dizdarevića. Na kraju je naveo da su tijela ubijenih sahranjena u Donjem Kamičku, te da je on nakon što mu je prezentiran fotoalbum prepoznao Kovačević Mlađena kao osobu koja je došla u njihovu kuću i odvela komšiju Huseina Bajrektarevića.

148. Svjedočenje svjedoka Adisa Bajrektarevića Vijeće je našlo uvjerljivim i autentičnim, obzirom da je na objektivnan način opisao događaj ispred njegove kuće, a potom i u hodniku porodične kuće, te je opisao momenat i sam način odvođenja njegovog komšije Huseina od strane nepoznatih vojnika kritične prilike, pri čemu je u istrazi, nakon što su mu predloženi fotoalbumi, prepoznao vojnika kojeg je zapamtio kao upečatljivog, a koji je odveo njegovog komšiju Huseina Bajrektarevića. Istovremeno, ovim iskazom se potvrđuje prisustvo još dva vojnika.

149. U sklopu navedenih okolnosti Sud je imao u vidu i iskaz svjedokinje Almaze Bajrektarević, supruge oštećenog Huseina Bajrektarevića, za koju su upravo svjedoci Razija Bajrektarević i Adis Bajrektarević u svojim iskazima naveli da je Almaza bila prisutna u kući kada je Bajrektarević Husein odveden kritične prilike.

150. Iskaz navedene svjedokinje iz istrage, kako je naprijed i navedeno, je pročitana u skladu sa članom 273. stav 2. ZKP BiH na glavnom pretresu. Tako je ova svjedokinja na

predmetne okolnosti izjavila da 11.8.1992. godine uveče, dok se nalazila ispred kuće zajedno sa suprugom Huseinom, te komšijama Edhemom i Rasemom Bajrektarević, došla komšinica Razija Bajrektarević rekavši im da ulaze u kuću, da dolazi vojska. Ubrzo potom, prišao im je jedan srpski vojnik obrativši im se riječima „dižite se, znate li da je rat“, nakon čega su svi otišli pred kuću Bajrektarević Edhema pred kojom zatiču još 2 vojnika, nakon čega svi ulaze u Edhemovu kuću da bi u jednom trenutku pitao jedan vojnik Edhema da li ima oružja. Dalje navodi da su ti vojnici kratko razgovarali s njenim mužem Huseinom, nakon čega su ga odveli pred kuću Dizdarević Rifeta, a potom su ga natjerali da zovne Rifeta. Nakon što je Rifet izašao iz kuće, njen suprug i Rifet su skupa s vojnicima otišli do kuće Dizdarević Mesuda kojeg su takođe zovnuli da izađe iz kuće, što je Mesud i učinio, nakon čega svi skupa odlaze do Munibove kuće. Svjedokinja navodi da je bila u strahu, nakon čega je ušla u kući, da bi joj u jednom trenutku jetrva rekla da Huseina, Rifeta, Mesuda i Muniba ponovo vode ispred kuće. Tada je svjedokinja pogledala na sat i navodi da je tada bilo tačno 9 sati uveče, a zatim navodi da je tačno jedan sat kasnije, čula 4 pucnja u blizini. Ujutro su izašli tražiti odvedene muškarce, i tada su i saznali šta se desilo. Našli su ih izmasakrirane pored puta. U nastavku iskaza navodi da su sva četvorica potom ukopana kod džamije u Kamičku. Vojnici koji su odveli njenog muža bili su u uniformama, na glavi su imali okrugle kape i značke, svi su bili naoružani. Dalje navodi da prije nije vidjela tako visoke ljude, dodavši „ili mi se od straha tako učinilo“. Posebno navodi da im od straha nije ni smjela gledati u lice.

151. Vezano za navode svjedokinja Razije Bajrektarević i Almaze Bajrektarević da je kritične prilike Husein Bajrektarević išao po Rifeta Dizdarevića, Vijeće je imalo u vidu i iskaz svjedoka Ferida Dizdarevića, Rifetovog sina, koji je u svom iskazu naveo da je 11.8.1992. godine uveče oko 21,15-21,30 sati, dok se on krio u blizini štale, po njegovog oca došao komšija Husein Bajrektarević kojeg je prepoznao po glasu. Husein je zovnuo oca da izađe i on je izašao, nakon čega su otišli prema Mejdanu, odnosno prema Smailovoj i Mesudovoj kući. Nakon otprilike pola sata, čuo je pucnjavu koja je dolazila iz pravca izlaza iz sela u pravcu kuća Osmana Dizdarevića i Nuhić Hamdije. Kada je Husein došao po njegovog oca, njegova majka je bila u kući s ocem. Ujutro su on i njegova majka od komšinice Hasnije saznali da je otac pronađen mrtav zajedno sa komšijama Mesudom, Huseinom i Munibom. Nadalje je naveo da je otišao na lice mjesta u blizini kuća Osmana Dizdarevića i Nuhić Hamdije, gdje su njihova izmasakrirana tijela i pronađena, i vidio ih je kako nepomično leže, ali tada je već vršen uviđaj pa se nije mogao dugo zadržati. Vijeće je ovakav iskaz svjedoka prihvatilo uvjerljivim i autentičnim obzirom da je isti saglasan

ostalim izvedenim dokazima.

152. Međutim, Vijeće nije prihvatilo dio iskaza svjedoka u kojem navodi da unazad odnosno prije 4 do 5 godina od svjedočenja na sudu²⁰ od svjedokinje Razije Bajrektarević saznao za ime optuženog, odnosno da mu je rekla da je kritične prilike prepoznala „učitelja Boška iz Humića“, obzirom da istog spominje tek u izjavi u Tužilaštvu 2016. godine²¹, navodeći u tom kontekstu da je čuo da su njegovog oca i komšije ubili Slobodan Ris, Ribić Obrad, jedan učitelj iz Humića i neki Mlađo, pri tome navodeći i da je učitelja iz Humića znala Bajrektarević Razija koja je inače iz sela Humići i tamo je imala svoje familije, dok ovaj svjedok u svojim ranijim izjavama koje je dao pred Kantonalnim sudom u Bihaću i Državnom agencijom za istrage i zaštitu, a koje su mu na glavnom pretresu predložene²² nije spominjao optuženog u kontekstu predmetnih događaja, odnosno tog „učitelja Boška iz Humića“.

153. Shodno navedenom, objašnjenje svjedoka da je unazad 4-5 godina od svjedokinje Razije Bajrektarević saznao ime optuženog Vijeće nije prihvatilo vjerodostojnim obzirom da navedena svjedokinja od 2005. godine boluje od gubitka govora (motorna afazija) usljed posljedica moždanog udara, a što su potvrdili sin svjedokinje Bajrektarević Razije – Bajrektarević Adis i vještak spec.neuropsihijatrije, prim.dr. Evresa Okanović. Naime, slijedom nalaza vještaka prim. dr Okanović Evrese, svjedokinja Razija Bajrektarević od 2005. godine boluje od *St post CVI haemorrhagicum hemisphere cerebri sin.* usljed posljedica moždanog udara, što predstavlja motornu afaziju (gubitak govora). Takođe, na pregledu svjedokinje dana 6.12.2016. godine, dodatno je od strane vještaka uočena *senzorna afazija* odnosno otežano razumijevanje i *agrafija* (nemogućnost pisanja), usljed čega je vještak u nalazu zaključila da svjedokinja Razija Bajrektarević nije sposobna da učestvuje u krivičnom postupku kao svjedok, te da je njena nesposobnost trajnog karaktera.

154. Svjedok Adis Bajrektarević svjedočio je na okolnost odvođenja Huseina Bajrektarevića, te je naveo da su kritične prilike tog avgusta pred porodičnu kuću njegovog djeda Edhema Bajrektarevića došla 3 vojnika. Neko je počeo dozivati „gazda, gazda“.

²⁰ Svjedok Dizdarević Ferid je svjedočio: 31.10.2017. godine (direktno ispitivanje), 19.12.2017. godine (unakrsno)

²¹ O-4, Zapisnik o saslušanju svjedoka Dizdarević Ferida, broj T20 0 KTRZ 0005195 12 od 14.12.2016.godine, dat Tužilaštvu BiH.;

²² O-2, Zapisnik o saslušanju svjedoka Ferida Dizdarevića, broj Ki 14/98 – RZ od 17.05.1999.godine, dat Kantonalnom Sudu u Bihaću; O-3, Zapisnik o saslušanju svjedoka Ferida Dizdarevića, broj 16-06/1-04-2-191/15 od 17.03.2015.godine, dat Državnoj agenciji za istrage i zaštitu;

Obzirom da je počeo padati mrak, njegova majka Razija je djecu pripremala za spavanje na spratu kuće, pa se on u tom momentu nalazio na spratu kuće. Kada su čuli kako neko zove ispred kuće, svi su sišli sa sprata u prizemlje, a majka je otišla po djeda Edhema u kuću prekoputa u kojoj je djed sa komšijama „čistio grah“, i onda ih je neki vojnik pitao „šta to radite, ratno je stanje“, nakon čega su iz te susjedne kuće došli u njegovu kuću njegova majka, djed Bajrektarević Edhem i njegova supruga Rasema Bajrektarević, komšija Bajrektarević Husein i njegova supruga Almaza. Vojnici su ih potom postrojili na ulazu u hodnik. Zatim su pitali njegovog djeda imaju li oružja i pretresli su ih, a njega i njegovu majku nisu pretresli, njegova majka je tada držala bebu u naručju. Opisujući vojnike koji su došli te prilike pred porodičnu kuću, navodi da je bio jedan koji je postavljao najviše pitanja i on je bio visok i malo krupnije građe, i sjeća se jednog koji je stajao pored njega bio je krupan, misli da je čak imao neke metke oko sebe, bio je crn, malo kovrdžave i neuredne kose. Nakon što su ih pretresli, Huseina su odveli putem na izlaz iz sela i oni više nisu smjeli gledati u tom pravcu, a sutradan ujutro su komšiju Huseina, te komšije Mesuda, Muniba i Rifeta Dizdarevića pronašli na oko 200m od kuća, na putu na lokalitetu Nuhića i Osmana Dizdarevića kuće. Svjedok je vidio njihova tijela na udaljenosti oko 100m, rečeno mu je da ne prilazi bliže, nakon čega su ukupani u Donjem Kamičku. Na poseban upit da li je njegova majka kritične prilike ikog prepoznala, svjedok je rekao da oni nisu o tom naročito pričali, ali da mu je poznato da je nekome rekla da je „prepoznala jednu osobu“ koja je dolazila tada njihovoj kući. Svjedok je u nastavku na poseban upit izjavio da je njegova majka Razija oboljela 2005. godine od posljedica moždanog udara. Svjedoku su prilikom svjedočenja predloženi fotoalbumi koji su mu predloženi tokom istrage, na kojima je svjedok ispod fotografije osobe koju je prepoznao kritične prilike kao osobu koja je došla u njegovu kuću i odvela komšiju Huseina prepoznao Kovačević Mlađena.

155. Na okolnost odvođenja Dizdarević Rifeta svjedočili su Ejub Dizdarević i Dizdarević Nura, Rifetova supruga (čiji iskaz iz istrage je u smislu odredbe iz člana 273. stav 2. ZKP BiH pročitana na glavnom pretresu).

156. Na navedenu okolnost svjedok Ejub Dizdarević je u svom iskazu naveo da je jednu večer, uveče oko 21 sat, bio je ljetni period, došao u kuću Rifeta Dizdarevića gdje zatiče Rifeta i njegovu ženu Nuru. Svjedok navodi da se u tom periodu krio po šumi i špiljama, pa je došao kod Rifeta i Nure po hranu. U jednom trenutku, neko je izvana zvao i lupao na vrata, nakon čega je Rifet izašao na vrata, a on se sakrio iza vrata. Te prilike je prepoznao 2 osobe koje su došle po Rifeta, i to Obrada Ribića čija kćerka je išla sa njim u školu i osobu po imenu Zoran kojeg je od ranije poznavao obzirom da ga je viđao u selu „na

turnirima“. Nadalje navodi da je vidio da je Zoran na sebi nosio neke redenike, a da se on u tom trenutku krio iza vrata, ali je u jednom momentu kroz otvorena vrata, za koja kaže da su bila odškrinuta na oko 40cm, primijetio navedena lica.

157. Nakon toga, krio se u šupi kod Rifatove kuće i sve vrijeme je čuo kako psi laju. U toj šupi je boravio oko jedan sat, nakon čega je čuo jake pucnje. Na poseban upit koliko je vremenski prošlo od momenta kad je Rifat odveden i kad su se čuli pucnji, svjedok je izjavio da je prošlo oko 1-1,5 sat. Dalje je naveo da je otišao i sakrio se ponovo u onu istu špilju, a ujutro je saznao šta se desilo s Rifetom i ostalim komšijama, nakon čega je otišao na lice mjesta gdje su njihova beživotna tijela i pronađena u zaseoku „Nuhići“. Vijeće je ovaj iskaz svjedoka prihvatilo i ocijenilo uvjerljivim, obzirom da je isti u saglasnosti sa ostalim izvedenim dokazima, a prije svega iskazom svjedokinje Dizdarević Nure, koja je u svom iskazu potvrdila da se kritične prilike tj. u momentu odvođenja iz kuće njenog supruga Dizdarević Rifata, nalazio i Dizdarević Ejub.

158. Međutim, uprkos ovakvom kazivanju svjedoka Dizdarević Ejuba u pogledu lica koje je on primijetio, a oslanjanjem na izvedene dokaze kako je to naprijed u okviru parag 143-145 i učinjeno, Vijeće je utvrdilo da je optuženi Dević Boško u kritičnom događaju uzeo učešće kao saizvršilac, što međutim ne umanjuje ubjedljivost iskaza svjedoka Dizdarević Ejuba obzirom da je ovaj svjedok Rifetovo odvođenje posmatrao u strahu, skriven iza vrata, odnosno kroz djelimično otvorena vrata (na 40cm), što je značajno suzilo vidokrug njegovog posmatranja, što dodatno potkrepljuje njegovo svjedočenje kao autentično i uvjerljivo budući da svjedok govori o događaju upravo onako kako se isti objektivno i odigrao.

159. Na okolnost odvođenja Mesuda Dizdarevića svjedočila je njegova supruga Dizdarević Muharema. Na predmetne okolnosti je u svom iskazu navela da se uveče 11.8.1992. godine nalazila u kući sa suprugom i djecom, i da je u jednom momentu kroz otvoren prozor koji je gledao u pravcu kuće Bajrektarević Edhema, vidjela 4 osobe, kao i da je vidjela Bajrektarević Raziju sa djetetom u naručju. U jednom trenutku, za otprilike nekih 10 minuta, pred njenom kućom se „pomolio“ komšija Husein Bajrektarević sa još tri vojnika. Opisujući raspored osoba po dolasku pred njenu kuću, navela je da je jedan vojnik stao iza kapije, jedan je išao ispred, a jedan je stajao na putu ili u avliji. Husein Bajrektarević se nalazio ispod njenih prozora. Potom je čula glas kako jedan vojnik zove ispred vrata porodične kuće, nakon čega je ona rekla svom mužu Mesudu da je došla vojska u selo na šta je on rekao „kakva vojska, vojska ne hoda po noći“. Međutim, u

jednom momentu, neko je zovnuo „gazda“ i tražio je Muniba, nakon čega je izašao njen suprug rekavši „ja nisam Munib, ja sam Mesud“. Taj vojnik je bio naoružan puškom koja je bila obješena o ramenu, te mu je rekao „nije važno ko si, haj' nas odvedi do Munibove kuće“. Mesud je rekao da mu je hladno i vratio se po košulju, na šta mu je taj vojnik rekao „haj'te sa mnom, budite ljubazni i prijazni, ništa se ne boj'te. Vi čuvajte nas mi ćemo Vas. Imate sastanak na Pećima.“ Posebno je navela da je vidjela kako idu Mesud, Munib, Husein i za njima 3 ili 4 vojnika, te da idu putem koji vodi do „vrha asfalta“. Nakon toga je otišla na sprat kuće i otvorila prozor, a potom je čula jaku pucnjavu za koju navodi da se toliko zapucalo, „da se nebo zapalilo“. Pucanj je dolazio od Osmana Dizdara kuće i Hamdije Nuhića, dodavši da su njihove kuće blizu asfalta. Ujutro je po nju došla komšinica Hasnija koja ju je zvala da idu skupa da pomuzu kravu, međutim, kako ona nije mogla otići sa njom, sa Hasnijom je otišla komšinica Almaza, nakon čega su pored Hasnijine kuće vidjele 4 mrtva čovjeka - Dizdarević Rifeta, Dizdarević Muniba, Dizdarević Mesuda i Bajrektarević Huseina. Na kraju je navela da je i ona lično otišla da vidi tijela – pa opisujući zatečeni prizor navodi da je njen suprug Mesud bio sav krvav, da je Rifetova glava bila „razbijena“, te da mu je mozak izašao, nakon čega joj je pozlilo. Na kraju je navela da joj je Razija Bajrektarević nakon nekoliko dana pričala da je vidjela nekog vojnika iz Humića kojeg je „prepoznala“, a koji je bio učitelj.

160. Svjedokinji je prilikom svjedočenja predložen iskaz iz istrage koji je dala MUP-u USK dana 27.7.2016. godine, u kojem nije spominjala osobu (učitelja) iz Humića, pa upitana da pojasni zašto taj podatak nije ranije spominjala, svjedokinja je odgovorila da je zaboravila ranije spomenuti.

161. Vijeće je prihvatilo dio iskaza ove svjedokinje u vezi objektivnog učina događaja koji nalazi potvrdu u ostalim izvedenim dokazima koje je Vijeće prihvatilo vjerodostojnim. Međutim, Vijeće nije prihvatilo dio iskaza svjedokinje sa kojim ju je i branilac optuženog suočio, u pogledu spominjanja učitelja iz Humića, obzirom da svjedokinja nije dala razložno niti uvjerljivo obrazloženje zašto ranije nije spominjala tu činjenicu.

162. Svjedok Samir Dizdarević je takođe svjedočio na okolnost odvođenja njegovog oca - Mesuda Dizdarevića. Svjedok Samir Dizdarević upečatljivo navodi da se taj dan, odnosno 11.8.1992. godine, a to je, kako navodi, 3 dana nakon njegovog rođendana, promijenio njegov život.

163. Izjašnjavajući se nadalje na predmetne okolnosti, navodi da je oko 20,20 sati neko

pred vratima zavikao „gazda, gazda“, nakon čega je njegova majka izašla na vrata, a za to vrijeme on se sa ostalim ukućanima nalazio u sobi. Posebno navodi da je otac, krenuvši da im pokaže Munibovu kuću, obukao samo košulju i obuio klompe misleći da će se vratiti. Potom navodi da vidi kako oca odvođe ti vojnici do susjedove kuće odnosno do kuće Muniba Dizdarevića. Nakon nekog vremena, ti isti srpski vojnici vraćaju se sa ocem i komšijom Munibom, a on taj prizor posmatra iz sobe, kroz storu, kroz otvoren prozor. Opisujući lik vojnika kojeg je zapazio kako vodi njegovog oca, navodi da je taj vojnik izgledao dosta bahato, te da je imao veliku pušku i da je bio visočiji od njega odnosno otprilike visine oko 180 cm. Imao je crnu kofračavu kosu, bio je neuredan, imao je manju bradu i malo veće uši. Svjedoku su prilikom svjedočenja predloženi Zapisnik o prepoznavanju i fotoalbumi iz istrage²³ na kojima je identifikovao Kovačević Mlađena, kao vinovnika odvođenja njegovog oca.

164. Opisujući nadalje, navodi da ta grupa vojnika odvođi njegovog oca i Muniba putem koji vodi ka izlazu iz sela prema kući Munibovog brata Osmana, odnosno u pravcu lokaliteta „Nuhića“ gdje su ih sutradan i našli ubijene. Ubrzo nakon što su odvedeni, precizirajući da se radi od oko 15-20 minuta, začuo se rafalni pucanj. Na poseban upit da li je tu noć bilo još pucnjave, odgovara da nije primijetio, te da im je ujutro supruga od Osmana Dizdarevića rekla da je u blizini njene kuće vidjela 4 tijela, tako da su tada i saznali da su osim oca i Muniba Dizdarevića, odvedeni i ubijeni i Husein Bajrektarević i Rifet Dizdarević.

165. Svjedok potom navodi da je ujutro, na udaljenosti od oko 500 m od kuće, otišao na lice mjesta, gdje zatiče 4 mrtva tijela. Opisujući zatečeni prizor, navodi da je prednji dio očevog lica bio sav utučen, i primijetio je neke modrine u donjem dijelu tijela, pa je pretpostavio da je to krv. Opisujući izgled Muniba Dizdarevića, navodi da mu je ruka ostala podignuta prema gore, te da je imao ubod u grkljan i srce, Rifet, koji je svjedokov dalji stric, je bio toliko povrijeđen da mu je mozak bio na putu, dok je Husein Bajrektarević imao povredu oka.

166. Svjedok u nastavku navodi da je zatim vršen uviđaj, nakon čega su sva četvorica ukopana u Donjem Kamičku. Na kraju je ukazao na još jedan detalj koji je čuo kada su vojnici s ocem i Munibom prolazili kraj njegove kuće navodeći da je čuo da su vojnici tražili

²³ T-176, Zapisnik o prepoznavanju osoba putem fotografija dat MUP USK, svjedok Dizdarević Samir, broj 05-04/03-5-484/16 od 01.08.2016.godine; Fotoalbum broj T20 0 KTRZ 0005195 12 od 11.07.2016.godine + fotografija zaseoka;

poimenično određene ljude i to Hasanbegović Zaima, Hasanbegović Refika i lokalnog hodžu – imama Bajrić Jusufa, na šta im je komšija Munib odgovorio da se oni nalaze u drugom dijelu sela.

167. Na predmetne okolnosti je svjedočio i svjedok pod mjerama zaštite – svjedok „A“, koji je u svom iskazu naveo da je Dizdarević Mesud odveden 11.8.1992. godine kad se već spuštao mrak. Opisujući u nastavku kako se taj sam događaj odvijao, rekao je da je inače tih dana na kućna vrata „non - stop“ dolazila srpska vojska koja je vršila provjeru mještana. Na vrata je te prilike izašla Muharema Dizdarević na šta joj je rečeno u smislu “što se ti miješaš”, nakon čega je Mesud Dizdarević pozvan da izađe i da ide do kuće Dizdarević Muniba. Opisujući nadalje, navodi da vidi kako vojnici odvođe Mesuda Dizdarevića do kuće Muniba Dizdarevića, da bi se nakon nekog vremena vojnici ponovo vraćali sa Mesudom i Munibom ispred njegove kuće, koji prizor on posmatra kroz prozor. Navodi da je bio sumrak, pa je mogao vidjeti pozicije ljudi, njihove likove i „građu“, dodavši da se radilo o grupi od 3-4 vojnika. Dalje navodi da ti vojnici nisu ni ličili na vojnike, obzirom da nisu bili jednoobrazno obučeni, te da im je odjeća bila ili SMB ili maskirna, te dodatno navodi da vojnici nisu bili uredni onako kako doliči vojniku. U nastavku iskaza navodi da je jednog vojnika zapazio bolje. Opisujući njegov izgled, navodi da je bio srednjih godina, da je bio stariji od njega sigurno za duplo godina, da je imao okruglo lice, bio je srednje visine, odnosno otprilike njegove visine, a imao je malo dužu kosu preko vrata, kao i traku oko kose. Svjedoku su prilikom svjedočenja predočeni fotoalbumi²⁴ koji su mu predočavani tokom istrage, na kojim je svjedok prepoznao lice koje je bolje opazio i koje je prethodno opisao, a radi se o Mlađenu Kovačeviću. Svjedoku su prilikom svjedočenja predočene ranije izjave iz istrage²⁵ u kojima je detaljnije opisivao vojnike koji dolaze kritične prilike, odnosno jasnije se izjašnjava u pogledu visine i fizionomije tijela (debljine) tih vojnika, dok je na pretresu samo naveo da nisu bili jednoobrazno obučeni i da je jednog vojnika bolje zapazio, kojeg je i opisao, na šta je svjedok rekao da ostaje i pri tim ranijim opisima, te da se ne može zbog protoka vremena sjetiti svakog detalja.

168. Opisujući nadalje, navodi da ta grupa vojnika odvodi Mesuda i Muniba putem koji vodi na izlazu iz sela prema kući Munibovog brata Osmana. Svjedok upečatljivo navodi da je u jednom trenutku pomišljao da ide za njima, ali da ga je u tome spriječila majka.

²⁴ T-6, Zapisnik o prepoznavanju osoba, MUP Sektor Krim.policije od 26.12.2016.godine, 9 fotoalbuma na njima je datum 11.7.2016. godine kad su sačinjeni

Nadalje navodi da se ubrzo potom začuo rafalni pucanj. Ujutro, od supruge Osmana Dizdarevića je saznao da je ona u blizini svoje kuće vidjela 4 tijela, odnosno Munibovo, Mesudovo, Huseinovo i Rifetovo.

169. Dalje je naveo da je ujutro otišao na lice mjesta koje se nalazi na oko 500m od kuće, gdje je i vidio 4 mrtva tijela. Opisujući zatečeni prizor, navodi da su svi bili izmasakrirani sa ispucanim rafalima i spljoštenim glavama, dok navodi da jedino Munib nije bio izmasakriran kao ostali, ali da je imao na boku vidljiv ubod od noža.

170. Takođe navodi da je vršen uviđaj, nakon čega su sva četvorica ukopana u Donjem Kamičku. Na kraju navodi da su mještani bili u strahu nakon ovih događaja, te da se nakon ovih ubistava smanjio intenzitet dolaska srpskih vojnika u selo, ali navodi da su se ipak morali iseliti, kao i da su njegova majka i druge žene tražile dozvolu za iseljenje, dok je istovremeno vršen pritisak da se odreknu imovine.

171. Vijeće iskaze ovih svjedoka nalazi vjerodostojnim i uvjerljivim. Iskazi su međusobno saglasni, a isti su i u saglasnosti sa ostalim izvedenim dokazima odnosno iskazima svjedoka na iste okolnosti, uz manja, očekivana odstupanja, imajući u vidu punoću percepcije, intenzitet straha i sveukupne okolnosti kritičnog događaja. Takođe, u svim ranijim iskazima svjedoci su u bitnom saglasni svim relevantnim okolnostima, iz čega slijedi da svjedoci i govore o objektivno doživljenom.

172. Svjedočeći na okolnost odvođenja svog supruga Muniba Dizdarevića, svjedokinja Dizdarević Tesima je u svom iskazu navela da su kritične prilike došla 2 vojnika koji su bili u šarenoj uniformi, to se odvijalo negdje oko 21 sat, te navodi da je sa vojnicima došao komšija Mesud Dizdarević. Suprug Munib joj je rekao da je neka kontrola, a sin Adil je bio na vratima i došao je k njoj. Opisujući nadalje navodi da je vojnik koji je stajao kod njenog muža Muniba držao pušku na ramenu, te joj se obratio rekavši da uđe u kuću odnosno da zatvori vrata. Potom su pitali Muniba ko mu je u kući, na šta im je on rekao žena, 2 mladb.djece i majka. Nakon toga je kroz prozor vidjela da vojnici skupa sa Munibom i Mesudom odlaze ka djeverovoj kući (djever Arif Dizdarević), a koji put dalje vodi ka Smallovij i Reufovij kući, i onda se nastavlja dalje na seoski put. Posebno je navela da je potom čula pucnje, te da je rano ujutro saznala šta se dogodilo, navodeći da joj je jetrva Dizdarević Hasnija došla kući i plačući rekla da joj je ubijen suprug, te Mesud, Husein i

²⁵ O-10, Zapisnik o saslušanju svjedoka „A“, broj 16-06/1-04-2-326/15 od 15.05.2015.godine, dat Državnoj agenciji za istrage i zaštitu; O-11, Zapisnik o saslušanju svjedoka „A“ , broj 05-04/03-5-2586/16Am od

Rifet, kao i to da joj je to isto potvrdio i košija Muharem. Nadalje je navela da joj djever Arif nije dozvolio da ona ide da ih vidi, a dodaje da se pričalo da su bili izmasakrirani, te da su svi ukopani na mezarju kod džamije u Donjem Kamičku.

173. Svjedokinji je prilikom svjedočenja predložen iskaz iz istrage²⁶ u kojoj izjavi je rekla da je kritične prilike sa Mesudom došao jedan vojnik, na šta je svjedokinja odgovorila „k'o da ih sad gledim, trojica stoje“, dodavši i „ja sam to i noćas u snu.., čini mi se gledim kako oni stoje“. Uпитana da pojasni zašto na pretresu nije govorila o opisima vojnika koji dolazi na njena vrata sa komšijom Mesudom i odvodi njenog supruga, svjedokinja je odgovorila da je tačno da je ta osoba bila izrazito visoka i krupna, dodavši da su došla ukupno dva vojnika, da su joj se učinili visoki, dok je ona "bila manja od makovog zrna". Iskaz ove svjedokinje Vijeće nalazi autentičnim i uvjerljivim, obzirom da je isti saglasan sa iskazima ostalih svjedoka, dok razlike na koje je odbrana prilikom njenog svjedočenja ukazala ne nalazi odlučnim, upravo zbog okolnosti koje je svjedokinja pojasnila odnosno da se nalazila u strahu, obzirom da su naspram nje naoružani vojnici.

174. Dakle, da je opušeni skupa sa drugim licima, u namjeri da ih liši života, odveo oštećene putem prema klućama Dizdarević Osmana i Nuhić Hamdije, Vijeće je utvrdilo prevashodno temeljem iskaza svjedoka Dizdarević Adila, koji je nesumnjivo i nepokolebljivo prepoznao optuženog, zatim Dizdarević Fuvada i pročitano iskazu Razije Bajrektarević, kao i iskazima svjedokā Dizdarević Samira, svjedoka A, Dizdarević Muhareme, Dizdarević Tesime i drugih, koji su saglasno potvrdili da je grupa u kojoj je Vijeće utvrdilo da se nalazio i optuženi, odvela oštećene u pravcu izlaza iz sela Gornji Kamičak, odnosno u pravcu kuća Dizdarević Osmana i Nuhić Hamdije koje su bile udaljene na oko 200-500 m od njihovih kuća ovisno o položaju pojedinih kuća u selu. Zatim, Vijeće je na temelju istih iskaza, te iskaza svjedoka Dizdarević Dike, Dizdarević Smaila, pročitano iskaza Dizdarević Arifa i Bajrektarević Razije, utvrdilo da se iz pravca u koji optuženi zajedno sa drugim vojnicima odvodi oštećene, nakon oko 15-30 minuta čuju pucnji, pri čemu svjedok Samir Dizdarević navodi da se tu veče nisu čuli nikakvi drugi pucnji, a niti to proizilazi iz iskaza bilo kojeg drugog svjedoka, dok svjedok Fuvad Dizdarević dodatno navodi da su nakon pucnjave psi prestali lajati, pri čemu i svjedok Ejub Dizdarević tu veče odnosno 11.8.1992. godine takođe povezuje sa jakim lavežom pasa.

26.12.2016.godine, dat MUP USK Uprava policije, sektor kriminalističke policije;

²⁶ O-9, Zapisnik o saslušanju svjedoka Dizdarević Tesime, broj Ki 14/98-RZ od 19.05.1999.godine, dat Kantonalnom sudu u Bihaću;

175. Nadalje, Vijeće je takođe utvrdilo da su sljedećeg jutra upravo iz pravca iz kojeg su se prethodno i čuli pucnji, pronađena mrtva i izmasakrirana tijela, odnosno u blizini kuća Osmana Dizdarevića i Hamdije Nuhića, a što su potvrdili svjedoci Dizdarević Samir, Dizdarević Adil, Dizdarević Ferid, Dizdarević Fuvad, Dizdarević Muharema, Dizdarević Ejub, a što je saglasno i posrednim saznanjima Dizdarević Dike, svjedoka A, Hotić Enesa i drugih. Svi svjedoci koji su prisustvovali prizoru ujutro kada su na navedenom lokalitetu i pronađena mrtva tijela, svjedočili su jako potresno o izgledu tijela ubijenih, sa vidnim povredama u predjelu glave i tijela.

176. Kada su u pitanju okolnosti u vezi obavljenog uviđanja dana 12.8.1992. godine, osim iskaza svjedokā koji su se očitovali na navedenu okolnost, a kako je naprijed navedeno, Vijeće je dodatno imalo u vidu i iskaz svjedoka Gavrilović Gojka koji je u smislu odredbe člana 273. stav 2. ZKP BiH pročitao na glavnom pretresu. Naime, ovaj svjedok je u vrijeme predmetnih dešavanja obnašao dužnost krim.tehničara u SJB Ključ, i obavljao je radnju uviđaja vezanu sa ubistvo civila Bajrektarević Huseina, Dizdarević Mesuda, Dizdarević Rifeta i Dizdarević Muniba. Prilikom ispitivanja u istrazi, ovom svjedoku su predloženi istražni dijelovi spisa u vezi sa obavljenim uviđajem, a u vezi pronađenih tragova (čahura) na licu mjesta koji su pronađeni prilikom uviđaja na lokalitetu G.Kamička (ukupno je pronađeno 5 čahura), te mu je predložena Knjiga uviđaja,²⁷ za koje dokaze je svjedok potvrdio da su dijelovi istražnog spisa upravo u vezi sa ubistvima u ovom postupku. Dodatno, prisjećajući se detalja u vezi obavljenog uviđaja, svjedok je naveo da se radilo o unakaženim tijelima, razbijenih galava. Posebno je naveo da je taj prizor bilo teško gledati, da u svojoj dugogodišnjoj praksi nije imao sličan slučaj tome, te da je bilo teško i njemu gledati takav prizor iako je navikao na takve stvari.

177. Vijeće nije imalo neposredne dokaze na okolnost dešavanja odnosno postupanja prema oštećenim nakon što su odvedeni, a potom i ubijeni, niti ko je u konačnici nanio tjelesne povrede oštećenim, a potom pucanjem iz vatrenog oružja iste i ubio.

178. Međutim, oslanjanjem na izvedene dokaze i dovođenjem istih u međusobnu vezu i sadejstvo, Vijeće je, utvrdilo da su oštećeni stradali na mjestu na kojem su i

²⁷ T-25, Zapisnik o saslušanju svjedoka Gavrilović Gojka broj T20 0 KTRZ 000; Omot spisa broj 89/92 u kojem se nalazi zabilješka sačinjena na komadu papira na kojem piše G.Kamičak 12.8.92. te pobrojane čahure i imena nastradalih Dizdarević Munib, Mesud, Rifet i Bajrektarević Husein; Omot spisa broj 90/92 u kojem se nalazi zabilješka sačinjena na komadu papira na kojem piše D.Krasulje 12.8.92. te imena nastradalih Delalović Šefik i Čarkić; Ovjerena kopija izvoda iz knjige uviđaja 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, Obr. KU-2/88

odvedeni, odnosno na putu u blizini kuća Osmana Dizdarevića i Hamdije Nuhića kao i da su stradali na način kako to svjedoče svjedoci Tužilaštva obzirom na činjenice da su upravo na tom mjestu sutradan rano ujutro 12.8.1992. godine i nađena njihova unakažena tijela, a u prilog čemu govore i materijalni dokazi T-25 na okolnost obavljenog uviđaja. Kada se sve navedeno dovede u međusobnu vezu i sadejstvo, Vijeće je našlo da su sve utvrđene činjenice u ovom predmetu međusobno čvrsto i neraskidivo vezane na način da čine jednu jedinstvenu logičku cjelinu odnosno zatvoreni krug činjenica - indicija koje isključuju svaki drugi zaključak, te upućuju na jedini mogući pouzdan i razumni zaključak, a to je da je Boško Dević zajedno sa drugim licima, sa kojim je prethodno došao u selo Kamičak i odveo oštećene, kao saizvršilac, pucajući iz vatrenog oružja i nanoseći im druge povrede, lišio života Bajrektarević Huseina, te Dizdarević Rifeta, Mesuda i Muniba.

179. Naime, u međuvremenu, nakon što su oštećeni Bajrektarević Husein, Dizdarević Mesud, Dizdarević Rifet i Dizdarević Munib posljednji put viđeni kritične prilike živi upravo sa optuženim i drugim njemu poznatim osobama, ubrzo nakon odvođenja oštećenih u pravcu u kojem su i odvedeni (neposredno u pravcu kuća Osmana Dizdarevića i Hamdije Nuhića), ubrzo su se čuli pucnji, te da se ujutro i ispostavilo da su oštećeni upravo u pravcu u kojem su bili i odvedeni i odakle su se čuli pucnji, pronađeni mrtvi i izmasakrirani. Vijeće je posebno imalo u vidu i da iz iskaza saslušanih svjedoka ne proizilazi odnosno isti ne ukazuju na bilo kakvu drugu pucnjavu u selu ili oko sela te večeri odnosno u toku noći izuzev predmetne pucnjave na koju okolnost se decidno odredio svjedok Samir Dizdarević.

180. Na ovom mjestu valja ukazati i na praksu pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Krncjelac* gdje je zaključeno da se: „Činjenica smrti žrtve može izvesti posrednim zaključivanjem na osnovu ukupnih dokaza koji su predloženi (...) vijeću. Dovoljno je utvrditi da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz raspoloživih dokaza taj da je smrt žrtve nastupila kao posljedica djela ili propusta optuženog ili jedne ili više osoba za koje je optuženi krivično odgovoran²⁸.“

181. U odnosu na neposredne i posredne dokaze Ustavni sud Bosne i Hercegovine naglašava da dokazivanje činjenica putem posrednih dokaza nije, samo po sebi, u

²⁸ Vidjeti i predmet Tadić, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 240. predmet Kvočka, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 260. i predmet Mrkšić i dr., presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 486.

suprotnosti sa načelom pravičnog suđenja, u skladu sa članom 6. stav 1. EKLJP.²⁹ Međutim, dokazanost činjenice putem posrednih dokaza mora se utvrditi izvan svake razumne sumnje, gdje mora postojati čvrsta i logična povezanost tako da činjenični zaključak pretresnog vijeća bude jedini mogući zaključak na osnovu dokaza. Kriterij koji se primjenjuje jeste razumna sumnja. Vrlo rijetko se činjenica može dokazati izvan svake sumnje. Svakako, kao kada se sastave svi dijelovi neke slagalice, ponekad posredni dokazi mogu biti uvjerljiviji od svjedočenja neposrednog očevidca koje može biti podložno varljivosti ljudske percepcije.

182. Neki svjedoci, kada su se raspitivali o sudbini svojih najmilijih (pričitani iskaz Dizdarević Nure, iskaz svjedoka odbrane Ismeta Hasanbegovića, i drugi), čuli su da su za ubistva Bajrektarević Huseina, Dizdarević Mesuda, Dizdarević Rifeta i Dizdarević Muniba, odgovorni Srbi iz Peći, međutim, radi se o nepotkrepljenim i neprovjerenim navodima, nasuprot uvjerljivim i vjerodostojnim iskazima svjedoka Tužilaštva na temelju kojih je Vijeće, van razumne sumnje, utvrdilo da se optuženi dana 11.8.1992. godine u večernjim satima nalazio u selu Gornji Kamičak, da je skupa sa drugim licima u namjeri da ih liše života, odveo oštećene putem prema izlazu iz sela odnosno prema kućama Dizdarević Osmana i Nuhić Hamdije, gdje su iste pucanjem iz vatrenog oružja i ubili, a gdje su sutradan ujutro i nađena njihova unakažena tijela.

183. Stoga, ispitujući postojanje odlučnih činjenica Vijeće je, kako je naprijed i navedeno, cijenilo izvedene dokaze pojedinačno i u međusobnoj povezanosti, te je zaključilo da one postoje i da su se inkriminirani događaji desili na način opisan u izreci ove presude. Po nalaženju ovog Vijeća, prema tim utvrđenim činjenicama i okolnostima, postojao je širok i sistematičan napad VRS, pripadnika milicije i paravojnih formacija, učinjen nizom

²⁹ M.Š., AP-661/04 (Ustavni sud BiH), Odluka o prihvatljivosti i meritumu od 22. aprila 2005. godine, para. 36.; *Vidi i:* www.sirius.rs, sudska praksa R Srbije i Crne Gore (predmet KŽ-1.706/03 13.11.03.g.): „Pobijana presuda doneta je uz bitnu povredu odredaba krivičnog postupka iz člana 368. stav 1. tačka 11. ZKP, jer su razlozi presude o odlučnim činjenicama potpuno nejasni, a što se ogleda u tome da u obrazloženju presude prvostepeni sud ne daje razloge u odnosu na odlučnu činjenicu da je optuženi NN predmetnu drogu nabavio radi prodaje ili isključivo za svoje potrebe, U odsustvu neposrednih dokaza u odnosu na ovu odlučnu činjenicu prvostepeni sud daje svoja činjeničnopravna zaključivanja na osnovu slobodnog sudijskog uverenja. **Po oceni Vrhovnog suda to slobodno sudijsko uverenje mora da se kreće u granicama logičnog i razumnog zaključivanja i ukoliko nema neposrednih dokaza iz kojih bi se moglo utvrditi da li je optuženi NN predmetnu drogu nabavio radi prodaje ili za svoje sopstvene potrebe, tada je dozvoljeno i zaključivanje na osnovu posrednih dokaza, tzv. indicija, ali zaključivanje pomoću indicija treba da stvori takvo činjenično utvrđenje koje isključuje mogućnost drugačijeg činjeničnog utvrđenja i činjenično pravno zaključka o toj odlučnoj činjenici.** U konkretnom slučaju činjeničnopravno utvrđenje od strane prvostepenog suda na osnovu ocene posrednih dokaza i slobodnog sudijskog uverenja ne isključuje mogućnost drugačijeg zaključivanja u odnosu na istu odlučnu činjenicu o tome da li je optuženi predmetnu drogu nabavio radi prodaje ili za svoje sopstvene potrebe, a kako su dati

alternativno određenih radnji i djelatnosti usmjerenih protiv civilnog stanovništva. Inkriminirano djelovanje optuženog je učinjeno kao dio tog napada i jasno upućuje na činjenične zaključke da je postojala povezanost njegovih radnji i djelatnosti sa širokim i sistematičnim napadom protiv civilnog stanovništva. Sa subjektivne strane ovog krivičnog djela, optuženi je, po nalaženju ovog Vijeća, imao svijest o tome da su njegove radnje i djelatnosti bile dijelom tog napada. Ovo podrazumijeva da je svjesno i voljno učestvovao u tom napadu kako je to opisano u izreci ove presude u cilju progona civilnog stanovništva i to bosanskih Muslimana (Bošnjaka) i Hrvata na nacionalnoj i vjerskoj osnovi. Ovo sve je, takođe, dodatno realizovano i na način što je sa drugim licima optuženi učestvovao u lišavanju života civila Bajrektarević Huseina, Dizdarević Mesuda, Dizdarević Muniba i Dizdarević Rifeta, nanošenjem teških tjelesnih povreda i pucanjem iz vatrenog oružja, pri čemu je takođe bio svjestan da su i takve radnje i djelatnosti dio širokog i sistematičnog napada. Iz tog, zaključno, proizilazi da je istovremeno ostvareno postojanje objektivnih i subjektivnih elemenata krivičnog djela za koje je oglašen krivim, pa je dosljedno tome u pogledu oblika krivnje potrebno istaći da se iz svega naprijed izloženog slijedi da je kod optuženog postojala svijest o djelu za koje se tereti i da je htio njegovo izvršenje. To dalje znači da je ovo krivično djelo učinio sa direktnim umišljajem što proizilazi iz izreke ove presude.

184. Oslanjanjem na sve navedeno, kako izvedeni dokazi ne ostavljaju mjesta drugom zaključka od onog da je optuženi saizvršilac predmetnog krivičnog djela, to ga je Vijeće oglasilo krivim za izvršenje krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom a), a sve u vezi sa članom 29. KZ BiH, za koje ga je Tužilaštvo i teretilo.

C. SAIZVRŠILAŠTVO –ČLAN 29. KZ BiH

185. Vijeće je optuženog oglasilo krivim da je zajedničkim djelovanjem sa drugim osobama, učestvovanjem u učinjenju krivičnog djela, lišio života oštećene iz izreke ove presude, čime je na odlučujuć način doprinio radnji ubistva.

Član 29. KZ BiH glasi:

razlozi u odnosu na ovu odlučnu činjenicu potpuno nejasni, to se ukidanje prvostepene presude pokazuje

“Ako više osoba, učestvovanjem u učinjenju krivičnog djela ili preduzimajući što drugo čime se na odlučujući način doprinosi učinjenju krivičnog djela, zajednički učine krivično djelo, svaka od njih kaznit će se kaznom propisanom za to krivično djelo.”

186. Dakle, saizvršilaštvo podrazumijeva učestvovanje više lica u izvršenju jednog krivičnog djela pri čemu svako pojedinačno, i to na odlučujući način, doprinosi ostvarenju zabranjene posljedice.

187. „Saizvršilaštvo je svjesno i voljno zajedničko izvršenje krivičnog djela pa je za njegovo postojanje potrebna zajednička odluka o djelu, ali i objektivni doprinos izvršenju djela, koji ako se ne sastoji u učešću u radnji izvršenja djela, predpostavlja preduzimanje takve radnje koja ima odlučujući značaj u procesu izvršenja djela i bez koje djelo ne bi moglo biti izvršeno ili ne bi moglo biti izvršeno na način na koji je izvršeno“³⁰.

188. Slijedom izvedenih dokaza, kako je to naprijed i elaborirano, sud je utvrdio da je radnju ubistva iz izreke presude, optuženi učinio kao saizvršilac, pri čemu je na odlučujući način doprinio zajedničkom ostvarenju zabranjene posljedice. Dakle, sud je nedvojbeno utvrdio da je u okolnostima kada je optuženi učestvovao u dolasku u selo po oštećene, njihovom odvođenju i ubistvu, bio prisutan predmetnim događajima, da je u istima uzeo aktivno učešće, da je svojim ponašanjem i djelovanjem, uz svijest o zajedničkom djelovanju, afirmativno doprinio izvršenju djela do kraja, pri čemu je njegova volja za prouzrokovanjem zabranjene posljedice očuvana.

189. Dakle, kada je riječ o ocjeni njenog ponašanja saizvršilačkim, sud je zaključio da je isti bio u takvoj objektivno-subjektivnoj vezi sa ponašanjima ostalih saizvršilaca, čineći sa istim jedinstvenu, čvrstu cjelinu³¹. S tim u vezi, radnje koje je optuženi počinio, odigrale su se u kontinuitetu do kraja događaja, pri tome projektujući odlučujuću cjelinu u ostvarenju zabranjene posljedice i postajući tako njihov zajednički element. Bez uloge optuženog, ne bi ni bilo moguće djelo počinuti, što mu i daje karakter odlučujućeg doprinosa.

nužnim“.

³⁰ Presuda VS FBiH, br. Kž-308/03, od 4.9.2003. godine

³¹ *Vidi*: Komentar ZKP BiH, Vijeće Evrope 2005. godina, str. 179 “Saizvršilačke radnje su tijesno povezane sa radnjom izvršenja, odnosno sa radnjama ostalih saizvršilaca činile su prirodnu i logičku cjelinu“

VII. ODMJERAVANJE KAZNE

190. U pogledu odluke o kazni, Vijeće je prilikom odmjeravanja kazne optuženom vodilo računa o svrsi kažnjavanja u skladu sa članom 2. KZ BiH, te o općim pravilima za odmjeravanje kazne u skladu sa članom 48. KZ BiH, cijeneći tako sve olakšavajuće i otežavajuće okolnosti koje su mogle biti od uticaja na visinu kazne.

191. Svrha kažnjavanja propisana je članom 2. KZ BiH koji propisuje da visina i raspon krivično pravne sankcije moraju biti „neophodni“ i „srazmjerni“ prirodi i jačini opasnosti za zaštićena dobra.

192. Prema članu 39. KZ BiH, kazna mora izraziti i društvenu osudu djela koje je optuženi počinio. Navedeno je potvrđeno i brojnim međunarodnim dokumentima, a svi međunarodni pravni sistemi zabranjuju vršenje Zločina protiv čovječnosti i to u međunarodnom pravu predstavlja svojevrsan *Ius Cogens*, od kojeg nema odstupanja.

193. Kada se radi o zločinu protiv čovječnosti, jasno je da su priroda i jačina opasnosti ovakvog zločina izuzetno veliki, odnosno radi se o jednom od najtežih krivičnih djela propisanih Zakonom, za koje se može izreći kazna dugotrajnog zatvora, pa je Vijeće uzelo u obzir da je djelo za koje je optuženi oglašen krivim, naročito teško obzirom da je prema žrtvama prilikom izvršenja djela iskazana velika brutalnost.

194. Jasno je da niti jedna kazna ne može adekvatno odraziti težinu oduzimanja života žrtvama i duševnu bol nanesenu njihovim porodicama. Međutim, uprkos težini zločina koji su predmet ovog postupka, prilikom odlučivanja o visini kazne, Vijeće se vodilo i obavezom da kaznu treba individualizirati, odnosno da je potrebno odmjeriti kaznu isključivo na osnovu ličnog doprinosa odnosno ponašanja i radnji optuženog, te olakšavajućih i otežavajućih okolnosti koje je Vijeće našlo na strani optuženog.

195. Prilikom odmjeravanja kazne, Vijeće je cijenilo da optuženi nije samostalno poduzeo radnju ubistva civila, već kao saizvršilac, što podrazumijeva učešće više osoba, kako je to tokom postupka i utvrđeno. Međutim, s druge strane, optuženi ni u jednom momentu nije izrazio svoje neslaganje sa onim što se dešava, nego je zajedno sa drugim licima, realizovao radnju ubistva civila do kraja, čime je na odlučujući način doprinio ostvarenju zločina (član 29. KZ BiH).

196. Stoga, vodeći računa o svim okolnostima na strani optuženog, Vijeće je od olakšavajućih okolnosti cijenilo stariju životnu dob optuženog i raniju neosuđivanost, dok je od otežavajućih okolnosti imalo u vidu način izvršenja djela odnosno brutalnost obzirom da su tijela ubijenih i unakažena, kao i dalekosežne posljedice prevashodno na najbliže članove njihovih porodica obzirom da su njihove porodice ostale bez odraslih muških članova porodice, te stepen povrede zaštićenog dobra, a to su život i tijelo.

197. Dakle, Vijeće je na osnovu svih provedenih dokaza došlo do nesumnjivog zaključka da je optuženi umišljajno ostvario sva bitna obilježja djela za koje je oglašen krivim, a koje je počinio na način opisan u izreci presude, te nalazi da je izrečena kazna zatvora u trajanju od 10 (deset) godina srazmjerna težini počinjenog djela i nastupjelim posljedicama, te da će se istom ostvariti svrha kažnjavanja, kao i da je njena visina u srazmjeri sa naprijed navedenim okolnostima na strani optuženog.

198. Zahtjevi specijalne prevencije su dvostruki, i to "individualno zastrašivanje i sprječavanje počinitelja da ponovo počini kazneno djelo (...)" te "osposobljavanje počinitelja za život bez počinjenja kaznenih djela (popravljanje, resocijalizacija)".³²

199. S tim u vezi, Vijeće nalazi da će vrsta i visina kazne utjecati na optuženog da ubuduće ne čini krivična djela, da će podstaknuti njegov preodgoj, odnosno da će se sa izrečenom kaznom u cjelosti ostvariti zahtjevi specijalne prevencije.

200. Takođe, Vijeće nalazi da je izrečena kazna adekvatan odraz osude krivičnog djela od strane šire društvene zajednice, te da će kao takva poslati jasnu poruku svim budućim potencijalnim izvršiocima da i u slučaju ratnih okolnosti, neće proći nekažnjeno i da nisu izvan zakona i pravde obzirom da je poštivanje zakona i općeprihvaćenih pravila i uzusa ponašanja obaveza svakog pojedinca, ne samo u mirnodopskim uslovima, već i za vrijeme neprijateljstava.

VIII. ODLUKA O TROŠKOVIMA I IMOVINSKO PRAVNI ZAHTJEV

201. U skladu sa odredbama člana 188. stav 4. ZKP BiH, troškovi krivičnog postupka, padaju na teret budžetskih sredstava, obzirom da Vijeće nalazi da bi njihovim plaćanjem,

³² I. Bojanić, M.Mrčela, Svrha kažnjavanja u kontekstu šeste novele kaznenog zakona, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb (vol. 13), broj 2/2006, str. 436

egzistencija optuženog i članova njegove porodice bila ugrožena, posebno ako se ima u vidu da je optuženi penzioner i imajući u vidu dužinu zatvorske kazne koja je optuženom izrečena.

202. U pogledu imovinsko pravnih zahtjeva, oštećeni Tesima Dizdarević i Bajrektarević Alaga, su upućeni na parnicu, jer se u toku postupka nisu izjasnili o visini svog zahtjeva, a podaci prikupljeni u toku ovog postupka nisu Vijeću pružili pouzdan osnov za potpuno ili djelimično dosuđenje imovinsko pravnog zahtjeva, dok je istovremeno ocjenjeno da bi utvrđivanje okolnosti u tom pravcu, nepotrebno odugovlačilo ovaj krivični postupak.

ZAPISNIČAR

Pravni savjetnik

Sanida Vahida-Ramić

PREDSJEDNIK VIJEĆA

SUDIJA

Šaban Maksumić

POUKA O PRAVNOM LIJEKU: protiv ove presude dozvoljena je žalba vijeću Apelacionog odjeljenja Suda u roku od 15 dana od dana prijema pismenog otpravka iste.

A. ANEX I

Činjenice utvrđene od strane Pretresnog vijeća MKSJ u predmetima Tužilac protiv Radoslava Brđanina (Tužilac protiv Radoslava Brđanina, br. IT-99-36-T od 1.9.2004. godine)

1. „Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, u kojem je bilo moguće izjasniti se kao „Jugosloven“, etnički sastav BiH donekle se promijenio: Muslimani su činili 43,7% stanovništva, Srbi 31,4%, a Hrvati 17,3% stanovništva BiH“. /*Brđanin, parag. 54*
2. „U novembru 1990. održani su prvi višestranački izbori u BiH, na kojima su birani Skupština SRBiH, Predsjedništvo SRBiH te opštinske i lokalne skupštine u svim opštinama u BiH.99 SDA, SDS i HDZ zajedno su osvojili ogromnu većinu glasova.100 Glasovi su tačno odražavali tadašnju situaciju polarizovanih stanovišta različitih etničkih zajednica u BiH.101 U skladu sa sporazumom o podjeli vlasti postignutim prije izbora, SDA, koji je dobio većinu glasova na nivou republike, imao je pravo imenovati predsjednika sedmočlanog Predsjedništva. Na taj položaj imenovan je Alija Izetbegović. SDS je imenovao predsjednika Skupštine SRBiH, Momčila Krajišnika, a HDZ predsjednika Izvršnog vijeća, tj. premijera Juru Pelivana“. / *Brđanin, parag. 56*
3. „Predsjednik SDS-a Radovan Karadžić održao je 15. oktobra 1991. strastveni govor u Skupštini SRBiH u Sarajevu i najavio da bi bosanski Muslimani mogli nestati kao zajednica ako proglase nezavisnost SRBiH od SFRJ. Predsjednik SDA Alija Izetbegović odgovorio je da Karadžićeva prijeteća poruka i njegov način izlaganja pokazuju zašto će SRBiH možda biti prisiljena da se odvoji od SFRJ.116 Nakon što je Skupština SRBiH završila s radom za taj dan, a delegacija SDS-a otišla, delegati HDZ-a i SDA ponovo su se sastali bez njih i usvojili Deklaraciju o nezavisnosti, učinivši korak bliže nezavisnosti SRBiH“. / *Brđanin, parag. 61*
4. „Poslanici SDS-a u Skupštini SRBiH osnovali su 24. oktobra 1991. na sastanku svog kluba zasebnu Skupštinu srpskog naroda u Bosni i Hercegovini (dalje u tekstu: Skupština Srpske Republike BiH) i izabrali Momčila Krajišnika za njenog predsjednika.118 Skupština Srpske Republike BiH usvojila je odluku o plebiscitu srpskog naroda u BiH u vezi s pitanjem ostanka BiH u ugoslaviji. Bosanski Srbi su

9. i 10. decembra 1991. velikom većinom glasova odlučili da ostanu dio SFRJ". / *Brđanin, parag. 62*
5. „Referendum o pitanju nezavisnosti održan je 29. februara i 1. marta 1992. Bosanski Srbi su u velikom broju bojkotovali referendum, na kojem je velikom većinom izglasana nezavisnost BiH". / *Brđanin, parag. 63*
6. „Referendum i priznanje BiH kao nezavisne države od strane međunarodne zajednice koje je potom uslijedilo povećali su napetosti između bosanskih Srba s jedne strane i bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata s druge. Ubrzo nakon toga u BiH je izbio oružani sukob". / *Brđanin, parag. 64*
7. „Savjet SDS-a raspravljao je 15. oktobra 1991. o strategiji uspostave srpske vlade, što je obuhvatalo formiranje paralelnih organa vlasti, regionalizaciju BiH i vojnu organizaciju". / *Brđanin, parag. 66*
8. „Na prvoj sjednici Skupštine srpskog naroda u BiH, održanoj 24. oktobra 1991., Radovan Karadžić je jasno dao do znanja da su bosanski Srbi spremni svoje ciljeve postići pomoću sile i straha ako im to ne uspije na drugi način". / *Brđanin, parag. 67*
9. „U govoru održanom povodom plebiscita srpskog naroda u Sarajevu u novembru 1991. godine, Radovan Karadžić je predstavnicima opština, članovima SDS-a, dao uputstvo da u svojim opštinama, regijama i mjesnim zajednicama uvedu vlast koja će se u potpunosti sastojati od bosanskih Srba. Skupština srpskog naroda u BiH izglasala je 11. decembra 1991. preporuku za osnivanje posebnih srpskih opština. Otvoreno proklamovani cilj ove odluke bio je "razvaljivanje postojećih opština gdje Srbi nisu u većini". / *Brđanin, parag. 68*
10. „Glavni odbor SDS-a objavio je 19. decembra 1991. dokument pod naslovom "Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima" (dalje u tekstu: Uputstvo s varijantom A i B). To uputstvo propisuje na koji način će biti provedene određene utvrđene aktivnosti u svim opštinama u kojima žive Srbi, a u suštini se radi o nacrtu za preuzimanje vlasti od strane bosanskih Srba u opštinama u kojima oni predstavljaju većinu stanovništva (dalje u tekstu: Varijanta A) i opštinama gdje su u manjini (dalje u tekstu: Varijanta B). Formulirani cilj Uputstva s varijantom A i B bio je "provođenje plebiscitarne odluke kojom se srpski narod u Bosni i Hercegovini opredijelio da živi u jedinstvenoj

državi" i "povećanje mobilnosti i spremnosti za odbranu interesa srpskog naroda". / *Brđanin, parag. 69*

11. „Uputstvo s varijantom A i B sadržavalo je, između ostalog, i direktivu prema kojoj će opštinski odbori SDS-a formirati krizne štabove srpskog naroda u svojim opštinama. "Zadaci, mjere i druge aktivnosti" o kojima se govori u Uputstvu s varijantom A i B provodiće se isključivo po nalogu predsjednika SDS-a". / *Brđanin, parag. 70*

12. „Početkom 1992., dok su trajali međunarodni pregovori kojima se pokušavalo riješiti pitanje statusa BiH, rukovodstvo bosanskih Srba provelo je svoj plan da teritorije koje su smatrali svojim odvoje o postojećih struktura SRBiH i stvore zasebnu državu bosanskih Srba. Skupština Srpske Republike BiH proglasila je 9. januara 1992. Srpsku Republiku BiH, koja će 12. avgusta 1992. biti preimenovana u Republiku Srpsku (dalje u tekstu: RS), ona se sastojala od tzv. srpskih autonomnih regija i oblasti, među kojima je bila i Autonomna Regija Krajina". / *Brđanin, parag. 71*

13. „{...}Ministarstvo narodne odbrane Srpske Republike BiH 16. aprila 1992. donijelo je odluku o tome da Teritorijalna odbrana (dalje u tekstu: TO) predstavlja oružanu snagu Srpske Republike BiH, te da komandovanje i rukovođenje TO-om vrše opštinski, oblasni i regionalni štabovi, kao i štab TO-a Srpske Republike BiH. Istom odlukom Ministarstvo narodne odbrane proglasilo je neposrednu ratnu opasnost i naredilo opštu javnu mobilizaciju TO-a na cjelokupnoj teritoriji Srpske Republike BiH. Pored toga, naređeno je i formiranje štabova TO-a u novoosnovanim opštinama bosanskih Srba". / *Brđanin, parag. 73*

14. „U aprilu 1992. Radovan Karadžić i Nikola Koljević predočili su kartu buduće BiH, prema kojoj je 70% teritorije BiH trebalo pripasti Republici srpskog naroda u BiH. Nekoliko mjeseci kasnije ta karta postala je stvarnost – snage bosanskih Srba kontrolisale su tačno ona područja koja su prema karti trebala da čine teritoriju Srpske Republike BiH". / *Brđanin, parag. 74*

15. „U proljeće 1992. od svih zaposlenih u lokalnoj Službi javne bezbjednosti (dalje u tekstu: SJB) i u drugim javnim službama zatraženo je da potpišu izjavu o lojalnosti vlastima bosanskih Srba. Bosanski Muslimani i bosanski Hrvati koji su odbili

potpisati izjavu o lojalnosti otpušteni su. Oni koji su izjavu potpisali, mogli su zadržati radna mjesta. Međutim, u junu 1992. politika se promijenila. Za početak, otpušteni su svi nesrbi na rukovodećim položajima i umjesto njih su imenovani bosanski Srbi. Bosanski Muslimani i bosanski Hrvati otpušteni su iz sudstva, lokalnih preduzeća, medija, bolnica, policijskih snaga i vojske. Do kraja 1992. gotovo svi bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili su otpušteni sa radnih mjesta. Mnogi koji su se tokom tog razdoblja pojavili na poslu odbijeni su i nije im bio dopušten pristup radnom mjestu. Ljudi su generalno slani kućama, bilo im je rečeno da se ne vraćaju i ubrzo nakon toga dobili bi otkaz". / *Brđanin, parag. 85*

16. „Dok je trajalo naoružavanje, istovremeno je saopštenjima u sredstvima javnog informisanja objavljivano da se oružje u nezakonitom posjedu do određenog roka mora vratiti štabovima TO-a ili lokalnoj policiji. Iako su neki od tih proglašenja bili neutralno intonirani, tražeći od svih paravojnih grupa i osoba svih nacionalnosti da vrate oružje koje nelegalno posjeduju, drugima se samo od bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata tražilo da predaju svoje naoružanje. U nekim situacijama je najavljeno da će, nakon što istekne rok za predaju oružja, uslijediti pretresi kuća. U nekim proglašenjima čak se i prijetilo da će sela biti napadnuta i ljudi ubijeni ako se tokom takvih pretresa pronađe oružje. {...}“ / *Brđanin, parag. 90*

17. „Dana 7. aprila 1991., Regionalni odbor SDS-a je donio odluku da se osnuje Zajednica opština Bosanske krajine (dalje u tekstu: ZOBK). Za predsjednika Skupštine ZOBK-a izabran je Vojo Kuprešanin, dok je za prvog potpredsjednika izabran optuženi, a za drugog potpredsjednika Dragan Knežević. ZOBK je činilo šesnaest opština iz Bosanske krajine i bosanski Srbi su u svim tim opštinama izuzev opštine Ključ predstavljali znatnu većinu stanovništva {...}. Za razliku od Zajednice opština Banja Luka (dalje u tekstu: ZOBL) koja je postojala ranije, mandat ZOBK-a je obuhvatao jaku odbrambenu komponentu. Odluke Skupštine ZOBK-a i zapisnici s njenih sjednica pokazuju da je to bila zajednica koja je trebala da koordinira sve glavne oblasti uprave u opštinama koje su se pridružile ZOBK-u, te da je njen program bio političke prirode“. / *Brđanin, parag. 165*

18. „Skupština ZOBK-a se na svojoj 7. sjednici, održanoj 16. septembra 1991., transformisala u Autonomnu Regiju Krajina (dalje u tekstu: ARK). U toj odluci o transformisanju objavljuje se osnivanje ARK-a kao “neodvojivog dijela Savezne države Federativne Jugoslavije i sastavnog dijela Federativne jedinice BiH“. Istog

dana je usvojen i Statut ARK-a, koji je bio gotovo identičan Statutu ZOBK-a. Sjedište ARK-a, kao i ZOBK-a, bilo je u Banjoj Luci“ / *Brđanin, parag. 166*

19. „U jesen 1991., u SRBiH su osnovane još četiri srpske autonomne oblasti. To su bile Srpska Autonomna Oblast Hercegovina, Srpska Autonomna Oblast Romanija-Birač, Srpska Autonomna Oblast Semberija i Srpska Autonomna Oblast Sjeverna Bosna. Dana 21. novembra 1991., Skupština srpskog naroda u BiH (dalje u tekstu: Skupština Srpske Republike BiH) je na svojoj 2. sjednici verificovala osnivanje ARK-a i još četiri srpske autonomne oblasti. Tom ratifikacijom su ARK i druge četiri srpske autonomne oblasti postale sastavni dijelovi Srpske Republike BiH. Skupština Srpske Republike BiH imenovala je Jovana Čizmovića, člana Ministarskog savjeta Skupštine Srpske Republike BiH, za koordinatara vlada ARK-a i ostalih srpskih autonomnih oblasti. {...}“ / *Brđanin, parag. 167*

20. „ARK je bio nadležan za širok spektar poslova. To je bilo političko tijelo kojem su data ovlaštenja koja su pripadala opštinama, uključujući ona na polju odbrane. Shodno svom Statutu, ARK je, pored ostalog, bio nadležan za ostvarivanje društveno-političkih ciljeva. U pravnom rječniku bivše Jugoslavije, društveno-političke zajednice su označavale organe vlasti. Regionalna zajednica opština, kako je bila propisana zakonom, nije bila organ vlasti, tako da nije mogla biti nadležna za poslove odbrane, koji su pripadali isključivo društveno-političkim zajednicama, među kojima su bili republički i opštinski organi vlasti“. / *Brđanin, parag. 173*

21. „ARK je, međutim, imao nadležnost i u oblasti odbrane. Njegov Statut je predviđao da ARK “prati stanje i koordinira aktivnosti na organizovanju i sprovođenju priprema za opštenarodnu odbranu u skladu sa Zakonom, planovima odbrane opština i planom odbrane Republike“. U Statut ARK-a bila je ugrađena i odredba prema kojoj Skupština ARK-a ima stalni “Politički savjet”, koji se bavi “pitanjima razvoja političkog sistema”, i stalni “Savjet za narodnu odbranu”, koji se bavi “pitanjima iz oblasti narodne odbrane od interesa za Autonomnu Regiju krajina”. {...}“ / *Brđanin, parag. 174*

22. „{...} Dana 4. marta 1992., Skupština ARK-a je na svojoj 15. sjednici usvojila odluku da osnuje Centar službi bezbjednosti (dalje u tekstu: CSB) ARK-a sa sjedištem u Banjoj Luci. Za načelnika CSB-a postavljen je Stojan Župljanin. Dana 27. aprila 1992., Skupština ARK-a je donijela odluku da u okviru CSB-a osnuje “Odred milicije

za posebne namjene". / *Brđanin, parag. 175*

23. „ARK je bio od ključnog značaja za provođenje Strateškog plana, posebno u periodu od aprila 1992. do kraja juna 1992., kada je Posavski koridor bio zatvoren zbog borbi, a veze između Bosanske krajine i sjedišta vlade bosanskih Srba na Palama bile prekinute. U tom periodu linija komandovanja prema republičkom nivou vlasti nije funkcionisala. Sredinom septembra 1992., nakon što je vojska bosanskih Srba osigurala kontrolu nad Posavskim koridorom, ARK i ostale četiri srpske autonomne oblasti ukinute su kao teritorijalne jedinice Srpske Republike BiH amandmanima na Ustav Srpske Republike BiH“. / *Brđanin, parag. 187*

24. Izuzev opštine Prijedor, sve opštine ARK-a bez pogovora su prihvatile da je Krizni štab ARK-a nadležan da izdaje uputstva koja su za njih obavezujuća. Iz tog razloga, opštine su s Kriznim štabom ARK-a održavale veze koje su bile primjerene takvom odnosu. Pouzdan pokazatelj vlasti Kriznog štaba ARK-a nad opštinama jeste činjenica da je Krizni štab ARK-a kontrolisao izbor kadrova u opštinskim organima vlasti. / *Brđanin, parag. 205*

25. „{...} Dana 27. marta 1992., Skupština Srpske Republike BiH osnovala je srpsko Ministarstvo unutrašnjih poslova (dalje u tekstu: MUP). Zakon o MUP-u stupio je na snagu 31. marta 1992., kada je imenovan ministar koji je bio odgovoran Skupštini Srpske Republike BiH. Tokom proljeća i ljeta 1992., većina nesrba je otpuštena iz policije. Tako su policijske snage transformisane u policijske snage bosanskih Srba“. / *Brđanin, parag. 211*

26. „Na opštinskom nivou, komandanti jedinica TO-a, koje su kasnije postale lake pješadijske brigade, bili su ili stalni članovi opštinskih kriznih štabova ili ex officio članovi koji su prisustvovali sastancima kako bi izvijestili krizne štabove ili druge organe vlasti o trenutnoj vojnoj situaciji i izvođenju borbenih operacija. Odluke koje su donosili krizni štabovi prenošene su vojsci“. / *Brđanin, parag. 218*

27. „Civilne i vojne strukture su na opštinskom nivou održavale de facto vrlo blisku interakciju. Postoji obilje dokaza o tome da su krizni štabovi u velikoj mjeri uticali na vojsku. Opštinski krizni štabovi su učestvovali u donošenju odluka i u drugim pitanjima vezanim za vojsku, uključujući pružanje pomoći u mobilizaciji i formiranju novih lakih pješadijskih brigada, poslove finansiranja i nabavke, vođenje rasprava i

donošenje odluka vezanih za zatočeničke objekte, izdavanje uputstava u pogledu rokova za predaju oružja, dodjelu napuštenih kuća i stanova kadrovima kriznog štaba, vojske ili drugim pojedincima, donošenje odluka vezanih za ratni plijen i pokretnu imovinu, premještanje zatočenika u logore i uklanjanje nesrba iz opština“. / *Brđanin, parag. 219*

28.„{...}, odluke o razoružavanju od 4. i 9. maja 1992. izričito su se odnosile na “paravojne formacije” i “pojedince koji nelegalno posjeduju naoružanje”. Dana 18. maja 1992., Krizni štab ARK-a je pobliže objasnio koje pojedince treba razoružati:Sve formacije koje nisu u sastavu vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine ili Centra službi bezbjednosti Banjaluka na području Autonomne Regije krajina smatraju se paravojnim i moraju se razoružati. Svi oni koji se ne nalaze u sastavu oružanih snaga Srpske Republike Bosne i Hercegovine i njene milicije moraju vratiti oružje.U ovoj odluci, CSB-u je izdata i uputa da sastavi pismena uputstva za razoružavanje paravojnih formacija. Za provođenje te odluke bile su zadužene vojna i civilna policija. U skladu s tom odlukom, načelnik CSB-a Stojan Župljanin naredio je svim SJB-ovima da izvještavaju CSB o toku operacija razoružavanja. U toj naredbi nalazila su se detaljna uputstva o tome šta ti izvještaji treba da sadrže. Opštinski SJB-ovi su, shodno tom naređenju, podnosili izvještaje CSB-u o operacijama koje su provedene u njihovim zonama odgovornosti“. / *Brđanin, parag. 246*

B. ANEX II – DOKAZI

1. Svjedoci i vještaci Tužilaštva BiH

1	Ismet Bajrektarević	05.09.2017. godine
2	Mirzet Zukanović	05.09.2017. godine
3	Fahrudin Čemal	19.09.2017. godine
4	Smajil Dizdarević	17.10.2017. godine
5	Šemsa Tahtović	17.10.2017. godine
6	Ferid Dizdarević	31.10.2017. godine – direktno 19.12.2017. godine – unakrsno
7	Fuvad Dizdarević	14.11.2017. godine
8	Adis Bajrektarević	14.11.2017. godine
9	Ejub Dizdarević	19.12.2017. godine
10	Lako Aničić	23.01.2018.godine
11	Atif Džafić	06.02.2018.godine
12	Tesima Dizdarević	20.02.2018.godine
13	Zaštićeni svjedok A	20.02.2018.godine
14	Adil Dizdarević	20.03.2018.godine
15	Razija Delalović	29.05.2018.godine
16	Šemsudin Krantić	29.05.2018.godine
17	Hasanbegović Zajim	12.06.2018.godine (putem video linka sa opštinskim sudom u Sanskom Mostu)
18	Dizdarević Dika	12.06.2018.godine (putem video linka sa opštinskim sudom u Sanskom Mostu)
19	Adžemović Zijad	03.07.2018.godine
20	Hotić Enes	03.07.2018.godine
21	Dizdarević Muharema	10.07.2018.godine
22	Dizdarević Samir	21.09.2018.godine
23	Skočić Esma (replika)	30.10.2018.godine
24	Tičević Mubera (replika)	30.10.2018.godine
25	Ganibegović Nafija (replika)	30.10.2018.godine

Svjedoci čiji iskaz je u skladu sa članom 273. stav 2. ZKP BiH pročitani:

1	Bajrektarević Almaza	06.03.2018.godine
2	Bajrektarević Razija	17.04.2018.godine
3	Dizdarević Arif	03.07.2018.godine
4	Dizdarević Nura	03.07.2018.godine
5	Gavrilović Gojko	28.08.2018.godine
6	Bajrektarević Alaga	04.09.2018. godine

Vještaci Tužilaštva BiH

1. Vještak Elmira Karahasanović, 06.03.2018.godine
2. Vještak Evresa Okanovic, 20.03.2018.godine
3. Vještak Dževad Durmišević, 17.04.2018. godine

2. Materijalni dokazi Tužilaštva BiH

Broj dokaza	Dokaz	Uveden dana
T – 1	Zapisnik o saslušanju svjedoka Smajila Dizdarevića, dat Tužilaštvu Bosne i Hercegovine, broj T20 0 KTRZ 0005195 13 od dana 10.11.2016. godine	17.10.2017.godine
T – 2	Zapisnik o saslušanju svjedoka Aničić Lako, dat Tužilaštvu Bosne i Hercegovine, broj T20 0 KTRZ 0005195 12 od dana 02.12.2016. godine	23.01.2018.godine
T – 2a	Ovjerena fotokopija primopredaje dežurstva od 01.08.1992. do 07.10.1992.godine (dokument ovjeren u Općini Novi Grad Sarajevo dana 29.12.2016.godine)	23.01.2018.godine
T – 3	<p>-Dopis Tužilaštva BiH broj T20 0 KTRZ 0005195 12 od 30.11.2016. godine uz Naredbu za analizu DNK Tužilaštva BiH broj T20 0 KTRZ 0005195 12 od 30.11.2016. godine</p> <p>-Dopis Tužilaštva BiH broj T20 0 KTRZ 0005195 12 od 21.12.2016. godine uz dopunu Naredbe za analizu DNK Tužilaštva BiH broj T20 0 KTRZ 0005195 12 od 21.12.2016. godine</p> <p>-Dopis Tužilaštva BiH broj :T20 0 KTRZ 0005195 12 od 28.12.2016. godine uz Naredbu za analizu DNK Tužilaštva BiH broj T20 0 KTRZ</p>	06.03.2018.godine

	<p>0005195 12 od 28.12.2016. godine</p> <p>-Dopis FUP Sarajevo broj: 09-18/3-04-5-6952/16 od 22.12.2016. godine uz Nalaz i mišljenje broj: 09-18/3-04-5-6952/16 od 22.12.2016. godine</p> <p>-Dopis FUP Sarajevo broj: 09-18/3-04-5-7605/16 od 29.12.2016. godine uz Nalaz i mišljenje broj: 09-18/3-04-5-7605/16 od 29.12.2016. godine</p> <p>-Zapisnik o uzimanju brisa bukalne sluznice od lica Adis Bajrektarević, PS Ključ broj 05-04/08-2-1138/16 TN od 20.12.2016. godina</p> <p>-Zapisnik o predaji tragova ekshumacije i brisa bukalne sluznice od lica Alaga Bajrektarević, PS Ključ broj 05-04/08-2-1-1052/16 od 29.11.2016. godine uz Zapisnik o uzimanju brisa bukalne sluznice od lica Alaga Bajrektarević PS Ključ, broj 05-04/08-2-1-1051/16 od 29.11.2016. godine</p> <p>-Zapisnik o uzimanju brisa bukalne sluznice od lica Ferid Dizdarević PS Ključ, broj 05-04/08-2-1175/16 TN od 26.12.2016. godine</p> <p>-Zapisnik o uzimanju brisa bukalne sluznice od zaštićenog svjedoka „A“ PS Ključ, broj 05-04/08-2-1174/16 TN od 26.12.2016. godine</p>	
T – 4	Zapisnik o prepoznavanju osoba putem fotografija Tužilaštvo BiH broj broj: T20 0 KTRZ 0005195 12 od 20.10.2016. godine, svjedok Bajrektarević Adis uz fotoalbume od 1 do 9 broj: T20 0 KTRZ 0005195 12 od 11.07.2016. godine	06.03.2018.godine
T – 5	Zapisnik o prepoznavanju osoba putem fotografija, MUP USK broj:05-04/03-5-508/16 od 12.08.2016. godine, svjedok Dizdarević Ejub uz fotoalbume od 1 do 9 broj: T20 0 KTRZ 0005195 12 od 11.07.2016. godine	06.03.2018.godine
T – 6	Zapisnik o prepoznavanju osoba putem fotografija Mup USK broj: 05-04/03-5-973/16 od 26.12.2016. godine, zaštićeni svjedok „A“ uz fotoalbum od 1	06.03.2018.godine

	do 9 broj: T20 0 KTRZ 0005195 12 od 11.07.2016. godine	
T – 7	<p>-Zapisnik o saslušanju svjedoka Bajrektarević Almaza, Kantonalni sud u Bihaću broj:Ki 14/98-RZ od 17.5.1999.g.</p> <p>- Izvod iz matične knjige umrlih na ime Bajrektarević Almaze broj 02-13-3-110/2015 od 18.03.2015.godine</p>	06.03.2018.godine
T – 8	<p>-Obdukcioni zapisnik od 27.12.2016. godine uz fotodokumentaciju PS Sanski Most broj 434/16 od 27.12.2016. godine</p> <p>-Naredba Suda BiH broj: S1 1 K 023755 16 Krn od 22.11.2016. godine</p> <p>-Naredba Tužilaštva BiH broj T20 0 KTRZ 0005195 12 od 24.11.2016. godine</p> <p>-Zapisnik o uviđaju i fotodokumentacija PS Ključ, broj 05-04/08-2-1 04-3-857-2 od 02.12.2016. godine</p> <p>-Dopuna fotodokumentacije ekshumacije –Donji Kamičak PS Ključ, broj 05-04/08-2-1-04-3-857-2/16 TN od 16.12.2016. godine</p> <p>-Zapisnik o ekshumaciji Tužilaštvo BiH broj T20 0 KTRZ 0005195 12 od 01.12.2016. godine</p> <p>-Redovni izvještaj o zaprimanju tijela u IC Šejkovača –Sanski Most, PS sanski Most broj 05-04/08-1-1-01-127/16 od 29.11.2016. godine</p>	17.04.2018.godine
T – 9	<p>-Naredba za neuropsihijatrijsko vještačenje Tužilaštvo Bih, broj T20 0 KTRZ 0005195 12 od 28.11.2016. godine</p> <p>-Nalaz i mišljenje sudsko-neuropsihijatrijsko vještačenje od 20.12.2016. godine, prim dr Evresa Okanović</p>	17.04.2018.godine
T – 10	Potvrda SJB Ključ, na ime Dizdarević	17.04.2018.godine

	Munib, broj SI/92 od 1.6.92.	
T – 11	<p>-Zapisnik o saslušanju svjedoka Dizdarević Adil, Državna agencija za istrage i zaštitu broj: 16-06/1-04-2-193/15 od 18.03.2015. godine</p> <p>-Zapisnik o saslušanju svjedoka Dizdarević Adil, Tužilaštvo BiH broj: T20 0 KTRZ 0005195 12 od 11.11.2016. godine</p> <p>-Zapisnik o prepoznavanju osoba putem fotografija, Tužilaštvo BiH broj: T20 0 KTRZ 0005195 12 od 11.11.2016. godine, svjedok Dizdarević Adil uz fotoalbume od 1 do 9 broj: T20 0 KTRZ 0005195 12 od 11.07.2016. godine</p> <p>-Fotografija, 20.03.2018. godine, svojeručno potpisana na ročištu od strane svjedoka.</p>	17.04.2018.godine
T – 12	Zapisnik o saslušanju svjedoka Bajraktarević Razija, Kantonalni sud u Bihaću, Ki 14/98-RZ od dana 17.05.1999. godine	17.04.2018.godine
T -13	Zapisnik o saslušanju svjedoka Dizdarević Arifa, dat Kantonalnom sudu u Bihaću, broj Ki 14/98-RZ od 17.05.1999.godine	03.07.2018.godine
T -13a	Izvod iz matične knjige umrlih za lice Dizdarević Arif, broj 02-13-3-111/2015 od 18.03.2015.godine	03.07.2018.godine
T -14	Zapisnik o saslušanju svjedoka Dizdarević Nure, dat Tužilaštvu BiH broj T20 0 KTRZ 0005195 12 od 18.08.2016.godine	03.07.2018.godine
T – 14a	Izvod iz matične knjige umrlih za lice Dizdarević Nura, broj 02-13-3-2873/2017 od 26.05.2017.godine	03.07.2018.godine
T – 15	Odluka o proglašenju neposredne ratne opasnosti, Odluka o proglašenju ratnog stanja, Službeni list R BiH, broj 1 od 09.aprila 1992. Godine, R BiH broj 7	10.07.2018.godine
T – 16	Odluka o ukidanju ratnog stanja; Službeni list R BiH, broj 50 od 28. decembar 1995. godine	10.07.2018.godine
T – 17	Ustav Srpske republike BiH prečišćeni tekst, Službeni glasnik RS broj 21 od 31.decembra 1992. godine	10.07.2018.godine

T – 18	Odluka o proglašenju ustava Srpske republike BiH, Službeni glasnik broj 3 od 16.marta 1992. Godine	10.07.2018.godine
T – 19	Deklaracija o državnom i političkom uređenju države, Službeni glasnik Rrske republike broj 14, 07. septembar 1992. Godina	10.07.2018.godine
T – 20	Službeni glasnik Autonomna regija Krajina, broj 2, Banja Luka 05.06.1992. godine	10.07.2018.godine
T – 21	Službeni glasnik Opštine Ključ, broj 3/92, Ključ 29.12.1992. godine	10.07.2018.godine
T – 22	Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini broj 1, 15. Januar 1992. Godine	10.07.2018.godine
T – 23	Nacionalni sastav stanovništva, rezultati za Republiku BiH po opštinama i naseljenim mjestima 1991.	10.07.2018.godine
T – 24	Izvod iz Uputstva za rad kriznih štabova srpskog naroda u opštinama od 26.04.1992. godine	10.07.2018.godine
T – 25	Zapisnik o saslušanju svjedoka Gavrilović Gojka broj T20 0 KTRZ 000; -Omot spisa broj 89/92 u kojem se nalazi zabilješka sačinjena na komadu papira na kojem piše G.Kamičak 12.8.92. te pobrojane čahure i imena nastradalih Dizdarević Munib, mesud, Rifet i Bajrektarević Husein; -Omot spisa broj 90/92 u kojem se nalazi zabilješka sačinjena na komadu papira na kojem piše D.Krasulje 12.8.92. te imena nastradalih Delalović Šefik i Čarkić; -Ovjerena kopija izvoda iz knjige uviđaja 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, Obr. KU-2/88	29.08.2018.godine
T – 26	Zaključak Stručnog savjeta, SRBiH MUP CSB Banja Luka, broj: str.pov.br. 11-128 od 31.07.1991. godine	29.08.2018.godine
T – 27	Dogovor o udruživanju u zajednicu opština Bosanske Krajine, opštine Banja Luka, Bosansko Grahovo, i ostale, Banja Luka 29.04.1991. godine	29.08.2018.godine
T – 28	Dopis CSB Banja Luka, SJB Ključ, broj: 88/91 od 07.10.1991. godine	29.08.2018.godine
T – 29	Odluke o neprihvatanju udruživanja opštine Ključ u Autonomnu regiju Bosanska Krajina i odluke o izdvajanju mjesnih zajednica (00942429 –	29.08.2018.godine

	00942464)	
T – 30	Imenovanje komandanta Štaba TO, Srpska demokratska stranka BiH broj:01/1-28/91 od.06.11.1991.godine	29.08.2018.godine
T – 31	Odluka skupštine opštine Ključ, 10.4.1991. godine (00403779)	29.08.2018.godine
T – 32	Uputstvo o organizovanje i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima, Glavni odbor, strogo povjerljivo broj 096 od 19.decembra 1991. godine	29.08.2018.godine
T – 33	Prilog za monografiju prvog Krajiškog korpusa, pov. 1245-1 od 02.11.1993. (00431554-00431565)	29.08.2018.godine
T – 34	Pregled rukovodnih radnih mjesta na kojima su radili radnici muslimanske nacionalnosti, Skupština opština Ključ, 26.06.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 35	Zaključak Skupština Autonomne regije krajina Banjaluka od 03.02.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 36	Naredba Autonomne regije krajina, Skupština opština Krajina , Krizni štab broj 19/92 od 04.06.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 37	Saopštenje autonomne regije krajina, Skupština opština Krajina , Krizni štab broj 20/92 od 04.06.1992.godine	29.08.2018.godine
T – 38	Zapisnik sa 13. Sjednice Skupštine opštine Ključ održane 31.7.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 39	Zaključak sa sjednice savjeta centra u proširenom sastavu održane dana 6.maja 1992. Godine	29.08.2018.godine
T – 40	Izvod iz zapisnika sa II sjednice ratnog predsjedništva SO održane 21.7.1992.	29.08.2018.godine
T – 41	Izvod iz zapisnika sa III sjednice Ratnog predsjedništva SO-e Ključ, 22.7.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 42	Izvod iz zapisnika ratnog predsjedništva SO-e Ključ sa IV sjednice, održane 28.7.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 43	Zahtjev za pokretanje disciplinskog postupka protiv radika Džaferović, Osnovni sud u Ključ SU 10492 od 17.8.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 44	Odluka o obrazovanju disciplinske komisije Osnovni sud U Ključu SU:103/92	29.08.2018.godine
T – 45	Zapisnik sa 14.sjednice Skupštine	29.08.2018.godine

	opštine Ključ. održave 29.12.1992. godine	
T – 46	Rješenje Osnovni sud u Ključu SU 108/92 od 18.8.1992. godine Rješenje Osnovni sud u Ključu SU 109/92 od 18.8.1992. godine, Rješenje Osnovni sud u Ključu SU 110/92 od 18.8.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 47	Naredba Skupština opština Ključ, Krizni štab, strogo pov. Broj:02/92 od 15.5.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 48	Naredba Krizni štab Opština Ključ 27.05.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 49	Saopštenje za javnost Krizni štab i komandna odbrana broj 6/92 od 2.6.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 50	Izvod iz zapisnika sa 6. Sjednice ratnog predsjedništva SO Ključ održane 7.8.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 51	Zaključak o obazbjeđenju jednokratne pomoći za finansiranje vojske Srpske republike BiH broj 05-01-100/92 od 15.07.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 52	Obavijest Biskupski ordinarijat -Banja Luka broj 577/92 od 13.08.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 53	Izveštaj o radu za period april-decembar 1992. godine	29.08.2018.godine
T – 54	Izveštaj o radu Kriznog štaba Ratnog predsjedništva Skupštine opštine Ključ u periodu od 15.05.1992. godine do danas, Ključ jula 1993.	29.08.2018.godine
T – 55	Informacija o aktuelnoj političko-bezbedonosnoj situaciji, Komanda 1. KK Op.pov.br. 482-1 od 01.06.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 56	Naređenje za dalja dejstva, Komanda 17. Lpbr, strogo pov. Br. 01-93/92, 25.06.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 57	Uputstvo o sprovođenju uredbe o obaveznoj predaji ratnog i plijena stečenog na drugi način u republičke robne rezerve, Komanda 1. Krajiškog korpusa, Pov.br.748, 11.10.1992. godina	29.08.2018.godine
T – 58	Selekcija ratnih zarobljenika u LRZ „Manjača“, Komanda 1. KK, odjeljenje za ob. Bezb. Poslove, str.pov.br. 21-50, 06.08.1992.g.	29.08.2018.godine

T – 59	Borbeni izvještaj, Komanda 1. Krajičkog korpusa str.pov.br. 44-1/201 od 27.06.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 60	Naređenje za dalja dejstva, Komanda V.P. 2207 Ključ Str.pov.br. 03-135, 09.07.1992.godine	29.08.2018.godine
T – 61	Informacije, obaviještenja i saopštenja za javnost	29.08.2018.godine
T – 62	Izvještaj - Stanje borbenog morala jedinica 1. KK za mesec maj 1992 godine, Komanda 1 Krajiškog korpusa Op.pov. br. 505-2 od 14.06.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 63	Izvještaj komisije o obilasku sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u Autonomnoj regiji Krajina, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Vlada, Komisija za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u Srpskoj Republici Bosni i Hercegovini, Pale 17.avgust 1992, godine	29.08.2018.godine
T – 64	Naređenje za dalja dejstva, Komanda 17. Ipbr, strogo pov.br.01-93/92 od 25.06.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 65	Odluka o obrazovanju ratnih predsjedništava u opštinama za vrijeme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, u potpisu Predsjednik predsjedništva Srpske Republike Bosne i Hercegovine dr. Radovan Karadžić, pr.br. 03-512 od 31.05.1992. godina	29.08.2018.godine
T – 66	Formiranje odbrane Ključa, Komanda 30 partizanske divizije, Sp.br. 939-1 od 31.05.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 67	Redovni borbeni izvještaj, Komanda 1. Krajiškog korpusa pov.br. 44-1/151 od 28.05.1992.godine	29.08.2018.godine
T – 68	Redovni borbeni izvještaj, Komanda 1. KK Op.pov.br. 44-1/155 od 31.05.1992. godine,	29.08.2018.godine
T – 69	Spisak lica pritvorenih 29.05.92. godine, SRBiH, MUP Sarajevo, CSB Banja Luka, SJB Ključ	29.08.2018.godine
T - 70	Dostava podataka, SR MUP Sarajevo, CSB Banja Luka SJB Ključ, broj:11-8/01-01- S1/92 od 29.08.1992.g	29.08.2018.godine
T – 71	Zapisnik sa sjednice Kriznog štaba SO-e Ključ održana 13. i 14.05.1992. godine	29.08.2018.godine

T – 72	Saopštenje, SRBiH, Autonomna regija Krajina, SO Ključ, krizni štab broj: 20/92 od 04.06.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 73	Saopštenje za javnost, Krizni štab i komanda odbrane opštine Ključ broj 6/92 od 2.6.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 74	Naredba, Krizni štab opštine Ključ, (00575312)	29.08.2018.godine
T – 75	Naredba, Komanda odbrane opštine Ključ, (00489888)	29.08.2018.godine
T – 76	Naredba, SRBiH, opština Ključ, krizni štab, str.pov.br. 01/92 od 27.05.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 77	Naredba, SRBiH, Autonomna regija Krajina, SO Ključ, Krizni štab broj: 19/92 od 04.06.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 78	Informacija o stanju u SO-e Ključ, Komanda Banjalučkog korpusa op.pov.br.420-1 od 08.05.1992. godine	29.08.2018.godine
T - 79	Naredba Srpska Republika Bosna i Hercegovina, MUP Sarajevo, Strogo pov. 01-1/92 od 15.05.1992. godine	29.08.2018.godine
T - 80	Odluka, CSB Banja Luka broj 11-1/01-6 od 01.07.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 81	Rješenje o razrješenju predsjednika izvršnog odbora opštine Ključ, SR BiH SO Ključ, ratno predsjedništvo 21.07.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 82	Odluka o imenovanju VD Predsjednika osnovnog suda u Ključu, SR BiH SO Ključ, krizni štab, broj: 05-03-5/92 od 01.07.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 83	Odluka o prestanku radnog odnosa svim radnicima koji se nisu odazvali na opštu mobilizaciju, SR BiH SO Ključ, Ratno predsjedništvo broj: 05-01-117/92 od 21.07.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 84	Odluka, SRBiH, SO Ključ, Ratno predsjedništvo, broj: 05.01- /92 od 21.07.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 85	Dopis, Šumsko industrijsko preduzeće „Ključ“ p.o. Ključ, broj: 01-924/92 od 04.09.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 86	Odluka, Srpska Republika, SO Ključ, Ratno predsjedništvo, broj: 05-01-194/92 od 07.09.1992.g.	29.08.2018.godine
T – 87	Zaključak, SRBiH, SO Ključ, Ratno predsjedništvo, broj: 05-01-/92 od 13.07.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 88	Odluka SRBiH, SO Ključ, Ratno predsjedništvo, broj: 05-01-93/92 od 13.07.1992. godine	29.08.2018.godine

T – 89	Naredba, Skupština opština Ključ, ratno predsjedništvo, datum 07.08.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 90	Naredba, Skupština opština Ključ, ratno predsjedništvo, datum 07.08.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 91	Izveštaj o radu kriznog štaba (Ratnog predsjedništva) Skupštine opštine Ključ u periodu od 15.05.1992 godine do danas, Skupština opštine Ključ, krizni štab, juli 1992. Godine	29.08.2018.godine
T – 92	Zapisnici, opština Ključ, Komisija za prikupljanje podataka vezanih za iseljavanje stanovništva sa područja opštine Ključ, (00574086, 04697085, 02133022, 04697086, -04697088, 04697082, 04697089, 04697083, 04697092, 04697090, 04697091, 00174353)	29.08.2018.godine
T – 93	Dopis, CSB Banja Luka, broj: 11-170 od 20.07.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 94	Depeša, CSB-SSJB Banja Luka, br. 11-1/02-1-301 od 31.07.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 95	Uputstvo o osposobljavanju i upotrebi ratnih jedinica CSB Banja Luka, MUP CSB Banja Luka, broj str.pov.br. 11-08-262/92 od 25.08.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 96	Informacija o nekim aspektima dosadašnjeg rada i naredni zadaci, Srpska republika BiH, MUP Sarajevo, 17.07.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 97	Depeša CSB Banja Luka, br. 11-1/01-00-439 od 19.08.1992.godine	29.08.2018.godine
T – 98	Dopis SJB Prijedor, 28.08.1992. godine i depeša broj 11-1(01-72 od 27.8.1992.	29.08.2018.godine
T – 99	Prijedlog organizovane šeme rada opštinskih organa u ratnim uslovima, Srpska Republika BiH, Krizni štab SO Ključ, maj 1992.godine	29.08.2018.godine
T - 100	Saopštenje za javnost, Krizni štab opštine Ključ, u potpisu Jovo Banjac predsjednik kriznog štaba (00575324)	29.08.2018.godine
T – 101	Izveštaj o formiranju 13. Part.br., Komanda 13. Part.br. 60. Od 23.03.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 102	Metodologija sprovođenja zadataka iz zapovijesti za izvođenje borbenih dejstava, Komanda 30.Partizanske	29.08.2018.godine

	divizije, str.pov.br. 926-1 od 19.04.1992. godine	
T – 103	Zapisnik sa sjednice Savjeta za nacionalnu bezbjednost i Vlade Srpske Republike BiH održanog dana 27.04.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 104	Saopštenje za javnost, Skupština Srpskog naroda u BiH, Savjet za nacionalnu bezbjednost, Sarajevo 04.04.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 105	Zapisnik sa proširenog sastanka Savjeta za nacionalnu bezbjednost i Vlade Srpske republike Bosne i Hercegovine održanog 22.04.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 106	Odluka SR BiH, Autonomna regija Bosanska Krajina, Regionalni sekretarijat za narodnu odbranu broj: 01-1/92 od 04.05.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 107	Naredba Komanda 6. Part.br. Lušci Palanka	29.08.2018.godine
T – 108	Naredba, Srpska Republika, MUP Sarajevo, broj: 10-293/92 od 06.09.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 109	Naredba, Komanda 30. Part.D. Str.pov.br. 174-140 od 16.05.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 110	Sastanak sa predsjednicima opština u zoni odgovornosti divizije, Komanda 1. Partizanske brigade str.pov.br. I-45/92 od 14.05.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 111	Izveštaj o radu za period jul – septembar 1992 godine, RS MUP, Sarajevo oktobar 1992 godine	29.08.2018.godine
T – 112	Izveštaj o analizi rada SJB u 1992 godini na području CSB Banja Luka, RS MUP CSB Banja Luka, mart 1993. Godine	29.08.2018.godine
T – 113	Depeša, CSB Banja Luka depeša broj: 11-1/01-48 od 28.05.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 114	Spisak lica koja su zadužila naoružanje, u potpisu načelnik Vinko Kondić (00575644 – 00575648)	29.08.2018.godine
T – 115	Spisak pritvorenih lica iz mjesta Ključa	29.08.2018.godine
T – 116	Spisak lica pritvorenih 29.05.92. godine, SRBiH, MUP Sarajevo, CSB Banja Luka, SJB Ključ	29.08.2018.godine
T – 117	Spisak lica privedenih u SRM Sanica na dalju obradu 14.06.92.g., SJB Ključ datum 14.06.1992. godine	29.08.2018.godine

T – 118	Spisak lica koja se upućuju u logor ratnih zarobljenika Manjača, SJB Ključ, 22.07.1992.g.	29.08.2018.godine
T – 119	Traženje saglasnosti, SJB Ključ, broj. 11-8/01-01-20/92 od 30.06.92.godine	29.08.2018.godine
T – 120	Službena zabilješka, SJB Ključ, od 10.7.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 121	Spisak lica koji su privedeni prilikom čišćenja terena SO Ključ, SJB Ključ od 27.06.92.g	29.08.2018.godine
T – 122	Informacija o radu i aktivnostima SJB Ključ, SRBiH, MUP Sarajevo, CSB Banja Luka, SJB Ključ, juli 1992.g.	29.08.2018.godine
T – 123	Dopis, SJB Ključ, broj: 737/92 od 05.08.92.	29.08.2018.godine
T – 124	Službena zabilješka, CSB Banja Luka, Ratno odjelenje Ključ-načelnik 29.09.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 125	Depeša, SJB Ključ, br. 770/92 od 25.09.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 126	Odluka, RS SO Ključ, Ratno predsjedništvo broj: 05-01-715/92 od 16.11.92. godine	29.08.2018.godine
T – 127	Dopis-spisak lica, SJB Ključ broj: 809/92 od 24.11.1992.godine	29.08.2018.godine
T – 128	Odobrenje, RS Opština Ključ, Komisija za zaplijenu robu (00530312)	29.08.2018.godine
T – 129	Objašnjenje, komanda 38 Partd str.pov.br. 174-238 od 09.06.1992.godine	29.08.2018.godine
T – 130	Sastanak povodom stavova o tretmanu i obradi lica koja su učestvovala u oružanoj pobuni, Manjača 20.08.1992. godine, (00489784 – 00489807)	29.08.2018.godine
T – 131	Spisak neobrađenih lica iz naseljenog mjesta Krasulje koje treba privesti, (00574751)	29.08.2018.godine
T – 132	Naredba, SRBiH, Autonomna regija Krajina, SO Ključ, krizni štab broj: 18/92 od 04.06.1992.godine	29.08.2018.godine
T – 133	Uputstvo o organizovanju i radu predsjedništava u opštinama u uslovima neposredne ratne opasnosti i ratu od 24.05.1992. godina	29.08.2018.godine
T – 134	Odluka o dodjeli motornog putničkog vozila, SRBiH SO Ključ, Krizni štab broj: 05-01-7/92 od 2.07.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 135	Odluka, SRBiH Ministarstvo narodne odbrane Sarajevo, broj:1/92 od 16.04.1992 godine	29.08.2018.godine
T – 136	Stenogram 14. Sjednice Skupštine, Skupština srpskog naroda u BiH,	29.08.2018.godine

	Sarajevo 27.03.1992. godine	
T – 137	Zapisnik sa 16. Sjednice srpskog naroda BiH održane 12.05.1992. godine u Banja Luci	29.08.2018.godine
T – 138	Analiza aktivnosti i borbenih dejstava u 1992. Godine, zaključci i zadaci Komanda drugog Krajiškog korpusa Drvar, str.pov.3-39 od 07.03.1993. godine	29.08.2018.godine
T – 139	Izveštaj komandi 1. Krajiškog korpusa Banja Luka, pov. 01-326-22/93 od 16.02.1993. godin, u potpisu pomoćnik komandanta za civilne poslove Dakić Sloba	29.08.2018.godine
T – 140	Pregled odseljenih i doseljenih građana na područja koja pokriva sektor, RS MUP CSB sektor SNB Banja Luka, maj 1993. Godine	29.08.2018.godine
T – 141	Informacija kulturocidu sakrasnih objekata kulturno historijskog naslijeđa Bošnjaka, Odbor Islamske zajednice općine Ključ, mart 1998 godine	29.08.2018.godine
T – 142	Spisak pritvorenih lica iz Egrlića	29.08.2018.godine
T – 143	Spisak pritvorenih lica iz sela Vrpolje	29.08.2018.godine
T – 144	Spisak pritvorenih lica	29.08.2018.godine
T – 145	Spisak lica koji su privedeni prilikom čišćenja terena SO-e Ključ S1/92 od 27.06.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 146	Spisak lica koji su privedeni prilikom čišćenja terena na području opštine Ključ S1/92 od 28.06.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 147	Spisak lica koji su privedeni prilikom čišćenja terena Krasulje S1/:2 od 28.06.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 148	Spisak lica koji se upućuju u logor ratnih zarobljenika Manjača od 22.07.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 149	Spisak lica neprijateljskih formacija koja su zarobljena na rejonu P.Han-Velagići	29.08.2018.godine
T – 150	Spisak lica koji se upućuju u logor ratnih zarobljenika „Manjača“ od 20.07.1992.godine	29.08.2018.godine
T – 151	Spisak lica zarobljenih na području Ključa koji se sprovode u logor ratnih zarobljenika „Manjača“ , SJB Ključ broj S1/ 92 od 01.07.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 152	Spisak lica pritvorenih sa Plamenica	29.08.2018.godine

	SJB Ključ, 12.06.1992. godine	
T – 153	Spisak lica sa područja Ramića i Krasulja i okolnih mjesta saslušanih dana 31.05.1992. godine SJB Ključ	29.08.2018.godine
T – 154	Spisak lica zarobljenih na području Ključa, , SJB Ključ broj S1/ 92 od 01.07.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 155	Spisak lica zarobljenika koji se upućuju u logor Manjača, SJB Ključ, 28.07.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 156	Spisak zarobljenih lica u zoni borbenih dejstava na području Gornja Sanica broj S1/92 od 29.6.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 157	Spisak lica zarobljenih na području Krasulja, SO-e Ključ u zoni borbenih dejstava SJB Ključ, sl/92 od 7.7.92.	29.08.2018.godine
T – 158	Informacija o izvršenim krivičnim djelima na Opština od izbijanja oružane pobune 27.05.1992. g. , SJB Ključ broj:17/92 od 28.9.1992. godine	29.08.2018.godine
T – 159	Informacija SSJB Banja Luka broj 11-1/02-2-441 od 17.11.1992.godine i depeša SJB Ključ broj St.pov 13/92 od 23.11.1992.godine	29.08.2018.godine
T – 160	Izvod iz matične knjige umrlih za Ribić Obrada	29.08.2018.godine
T – 161	VOB -8 za lice Kovačević Mladen	29.08.2018.godine
T – 162	Dopis Grad Banja Luka, Gradska uprava, Odjeljenje za boračko-invalidsku zaštitu broj 06-832-107/2016 od 25.12.2016. godine uz jedinični i matični karton za Dević Boška	29.08.2018.godine
T – 163	Izvod iz matične knjige umrlih Čarkić Šeća	29.08.2018.godine
T – 164	Izvod iz matične knjige umrlih Dizdarević Munib	29.08.2018.godine
T – 165	Izvod iz matične knjige umrlih Dizdarević Mesud	29.08.2018.godine
T – 166	Izvod iz matične knjige umrlih Dizdarević Rifet	29.08.2018.godine
T – 167	Izvod iz matične knjige umrlih Bajrektarević Husejin	29.08.2018.godine
T – 168	Izvod iz matične knjige vjenčanih, Općina Ključ za Kovačević Mladena	29.08.2018.godine
T – 169	Rješenje Osnovni sud u Ključu KRI.55/96 od 9.11.1996.godine i Zapisnik o obdukciji leševa iz pojedinačnih grobnica lokacije sela Krasulje od I-VIII Osnovni sud u Ključu broj KRI.55/96 od 10.11.1996. god-ovjerene kopije	29.08.2018.godine

T – 170	Foto-dokumentacija Ekshumacija devet tijela ubijenih civila bošnjaka, masovna grobnica „Krasulje V“Mezarje trišnjik, Donje Krasulje, općina Ključ 09.11.1996. godine-ovjerena kopija	29.08.2018.godine
T – 171	Crtež lica mjesta, ekshumacija devet tijela ubijenih civila bošnjaka, masovna grobnica „Krasulje V“Mezarje trišnjik, Donje Krasulje, općina Ključ 9.11.1996. godine-ovjerena kopija	29.08.2018.godine
T – 172	Izveštaj Državne agencije za istrage i zaštitu broj: I-16-06/1-04-2-55-41/10 od 28.12.2016. godine uz priloge	29.08.2018.godine
T – 173	Izvod iz kaznene evidencije za Dević Boško, CJB Banja Luka broj 13-02/1-4-234-818/16 od 24.11.2016. godine	29.08.2018.godine
T-174	Fotografija	04.09.2018.godine
T-175	-Zapisnik o saslušanju svjedoka Bajraktarević Alage, Tužilaštvo BiH broj: T20 0 KTRZ 0005195 12 od 39.11.2016. godine -Medicinska dokumentacija za Bajraktarević Alagu -Naredba Tužilaštva BiH broj: T20 0 KTRZ 0013255 16 od 29.08.2018. godine sudskom tumaču za prijevod medicinske dokumentacije	04.09.2018.godine
T-176	Zapisnik o prepoznavanju osoba putem fotografija dat MUP USK, svjedok Dizdarević Samir, broj 05-04/03-5-484/16 od 01.08.2016.godine; Foto album 6 broj T20 0 KTRZ 0005195 12 od 11.07.2016.godine + fotografija zaseoka	21.09.2018.godine
T – 177	Zapisnik o saslušanju svjedoka Adamović Zorana, dat Tužilaštvo BiH broj T20 0 KTRZ 0013255 16 od 29.12.2016.godine	25.09.2018.godine
T-178	Zapisnik o ispitivanju osumnjičenog, Tužilaštvo Bosne i Hercegovine, broj: T20 0 KTRZ 0013255 16 od dana 27.12.2016. godine	16.10.2018. godine
T-179	Fotografija sela Kamićak na kojoj je sjedok A označio određena mjesta i potpisao	23.10.2018. godine replika
T-180	Zapisnik o saslušanju svjedoka Razije Delalović, Tužilaštvo BiH broj: T20 0 KTRZ 0005195 12 od 20.12.2016. godine	23.10.2018. godine replika
T-181	Projekat izgradnje 110. Dalekovoda na području općine Ključ i Bosanski	23.10.2018. godine replika

	Petrovac odnosno Sanica-Bosanski Petrovac i propratni akt od 18.10.2018. godine	
T-182	Izvod iz matične knjige rođenih za lice Razija Bajrektarević, Unsko-sanski kanton, Općina Ključ, broj: 02-13-1-8699/2018 od 17.10.2018. godine	23.10.2018. godine replika
T-183	Uvjerenje o prebivalištu za lice Smajo Šistek, MUP Unsko-sanskog kantona, Sektor za pravne poslove, broj: 05-03/09-13-3-220/18 od 18.10.2018. godine	23.10.2018. godine replika

3. Dokazi odbrane (svjedoci i materijalni dokazi)

Svjedoci odbrane

1	Stevan Jovičić	14.09.2018.godine
2	Nikola Šabić	14.09.2018.godine
3	Špiro Todorović	14.09.2018.godine
4	Hasanbegović Ismet	21.09.2018.godine
5	Savić Radenko	21.09.2018.godine
6	Adamović Zoran	25.09.2018.godine
7	Šobot Radomir	25.09.2018.godine
8	Optuženi Boško Dević saslušan u svojstvu svjedoka odbrane	16.10.2018. godine

Materijalni dokazi odbrane

Broj dokaza	Dokaz	Uveden dana
O -1	Zapisnik o saslušanju svjedoka Šemse Tahtović, dat Tužilaštvu Bosne i Hercegovine, broj: T20 0 KTRZ 0005195 12 od dana 16.11.2016. godine	17.10.2017.godine
O – 2	Zapisnik o saslušanju svjedoka Ferida Dizdarevića, broj Ki 14/98 – RZ od 17.05.1999.godine, dat Kantonalnom Sudu u Bihaću	25.09.2018.godine
O – 3	Zaspisnik o saslušanju svjedoka Ferida Dizdarevića, broj 16-06/1-04-2-191/15 od 17.03.2015.godine, dat Državnoj agenciji za istrage i zaštitu	25.09.2018.godine
O – 4	Zapisnik o saslušanju svjedoka Dizdarević Ferida, broj T20 0 KTRZ 0005195 12 od 14.12.2016.godine, dat	25.09.2018.godine

	Tužilaštvu BiH	
O – 5	Fotografija sela Gornji Kamičak, sa oznakom i potpisom svjedoka Ferida Dizdarevića od 19.12.2017.godine	25.09.2018.godine
O – 6	Zapisnik o saslušanju svjedoka Dizdarević Fuvada, broj 05-04/03-5-2439/16AM od 03.12.2016.godine, dat MUP USK Uprava policije, sektor kriminalističke policije	25.09.2018.godine
O – 7	Fotografija sela Gornji Kamičak, sa oznakom i potpisom svjedoka Fuvada Dizdarevića od 14.11.2017.godine	25.09.2018.godine
O – 8	Zapisnik o saslušanju svjedoka Bajrektarević Adisa, broj T20 0 KTRZ 0005195 12 od 20.10.2016.godine, dat Tužilaštvu BiH	25.09.2018.godine
O – 9	Zapisnik o saslušanju svjedoka Dizdarević Tesime, broj Ki 14/98-RZ od 19.05.1999.godine, dat Kantonalnom sudu u Bihaću	25.09.2018.godine
O – 10	Zapisnik o saslušanju svjedoka „A“, broj 16-06/1-04-2-326/15 od 15.05.2015.godine, dat Državnoj agenciji za istrage i zaštitu	25.09.2018.godine
O – 11	Zapisnik o saslušanju svjedoka „A“ , broj 05-04/03-5-2586/16Am od 26.12.2016.godine, dat MUP USK Uprava policije, sektor kriminalističke policije	25.09.2018.godine
O – 12	Zapisnik o saslušanju svjedoka Dizdarević Dike, broj 05-04/03-5-786/16 od 20.05.2016.godine, dat dat MUP USK Uprava policije, sektor kriminalističke policije	25.09.2018.godine
O – 13	Zapisnik o saslušanju svjedoka Adžemović Zijad, broj T20 0 KTRZ 0005195 12 od 14.12.2016.godine, dat Tužilaštvu BiH	25.09.2018.godine
O-14	Evidencija službenih zabilješki od 29.07.2015. do 29.07.2016. godine, zaključno sa brojem 1620. (dokaz broj 15 iz Prijedloga odbrane)	16.10.2018. godine
O-15	Evidencija službenih zabilješki od 29.07.2016. do 19.05.2017. godine, od broja 1621. (dokaz broj 16 iz Prijedloga odbrane)	16.10.2018. godine
O-16	Izvod iz matične knjige vjenčanih na ime Đevad Bajrektarević od dana 11.09.2018. godine, broj 02-13-2-7962/2018.	16.10.2018. godine

O-17	Potvrda o obavljenom preventivnom pregledu pacijenta, JZU, Dom zdravlja Banja Luka, od dana 17.08.2018. godine	16.10.2018. godine
O-18	<p>Potvrda na ime Boško Dević, Bosna i Hercegovina, FBiH, USK, Općina Ključ, Služba za prostorno uređenje, imovinsko-pravne poslove i katastar nekretnina, broj: 03-31-186/02, od dana 16.10.2002. godine</p> <p>Zaključak, Bosna i Hercegovina, FBiH, USK, Općina Ključ, Služba za prostorno uređenje, imovinsko-pravne poslove i katastar nekretnina, broj: 03-31-186/02, od dana 27.11.2002. godine</p> <p>Poziv na ime Boško Dević, Bosna i Hercegovina, FBiH, USK, Općina Ključ, Služba za prostorno uređenje, imovinsko-pravne poslove i katastar nekretnina, broj: 03-31-186/02, od dana 22.04.2003. godine</p> <p>Ugovor o kupoprodaji nekretnina, zaključen dana 17.09.2005. godine između Boška Devića i Almira Sejarića</p>	16.10.2018. godine